

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

MEDYA VE TERÖR
KASIM 2003 BOMBALAMA OLAYLARININ
YAZILI BASINDA SUNUMU

Yüksek Lisans Tezi

Hasan Hüseyin IŞIK

Ankara-2006

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

MEDYA VE TERÖR
KASIM 2003 BOMBALAMA OLAYLARININ
YAZILI BASINDA SUNUMU

Yüksek Lisans Tezi

Hasan Hüseyin IŞIK

Tez danışmanı

Doç.Dr. M. Ayşe İNAL

Ankara-2006

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

MEDYA VE TERÖR:
KASIM 2003 BOMBALAMA OLAYLARININ
YAZILI BASINDA SUNUMU

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Doç.Dr. M. Ayşe İnal

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Prof. Dr. Bülent ÇAPLI

Doç.Dr. M. Ayşe İNAL

Yrd.Doç.Dr. Funda Başaran ÖZDEMİR

İmzası

.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi: 28 Kasım 2006

ÖNSÖZ

Bu çalışma 15 ve 20 Kasım 2003 tarihinde İstanbul'da meydana gelen bombalı saldırıların Türk yazılı basını tarafından nasıl sunulduğunu analiz etmeyi amaçlamaktadır. Terörizm başlığı altında anlamlandırılan politik şiddet söz konusu olduğunda medyanın oynadığı rolün önemi yadsınamaz. Çünkü günümüzde artık terörizm, medyasız düşünülemez.

Medya politik şiddeti anlamlı kılarken sadece kaynakların açıklamalarını aktarmakla yetinmez. Aksine, medya olayları belli çerçeveler içine yerleştirir ve anlamlandırır. Bu çalışma medyanın bu rolü nasıl yerine getirdiğini bir örnekölay aracılığıyla göstermeyi amaç edinmiştir.

Çalışma boyunca gösterdiği sabrı ve anlayışı için tez danışmanım Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. M. Ayşe İNAL'a, yine Ankara Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof.Dr. Bülent Çaplı'ya ve Yard. Doç. Dr. Funda Başaran Özdemir'e, ayrıca araştırma boyunca beni destekleyen sevgili ağabeyim Mustafa IŞIK'a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	III
ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI ve TEMEL KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

1.1 Liberal-Çoğulcu Yaklaşım ve Eleştirel Perspektifler.....	7
1.2. Medyanın İdeolojik/Hegemonik İşleyişi: Kaynak Söylemlerin Durum Tanımlarının Haber Metinlerinde Yeniden Kurulması.....	16
1.3. Haber Medyası ve Haber Üretim Süreci.....	25

2. BÖLÜM

TERÖRİZM VE HABER MEDYASI

2.1 Terörün Tanımı ve Sınıflandırılması.....	37
2.2 Terörizm ve Türkiye.....	41
2.3 Terörizm ve Haber Medyası.....	43

3. BÖLÜM

İSTANBUL PATLAMALARININ YAZILI BASINDA SUNUMU

3.1 Olaylar.....	58
3.2 Yöntem ve Yaklaşım.....	59
3.2.1. Çalışmanın Yöntemi.....	59
3.2.2. Çalışmanın Evreni ve Örneklemi.....	60
3.3 Araştırmanın Bulguları.....	62
3.3.1 Nicel Veriler.....	62
3.3.2 Nitel Çözümleme.....	63
3.3.2.1 Resmi Söylem.....	63
3.3.2.2 Kurban-Merkezli Sunum.....	72
3.3.2.3 Aktörlerin Eylemlerinin Cümlelerde ve Sözcüklerde Kurulması.....	76
3.3.2.4 Haber Fotoğrafları ve Karikatürler.....	81
SONUÇ ve GENEL DEĞERLENDİRME.....	88
EK: 1.....	93
TÜRKÇE ÖZET.....	94
İNGİLİZCE ÖZET.....	96
KAYNAKÇA.....	98

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu, Amacı ve Yöntemi Üzerine: Medya ve Terör: Kasım

2003 Bombalama Olaylarının Yazılı Basında Sunumu başlıklı bu çalışma İstanbul'da 2003 yılının 15 ve 20 Kasım günlerinde meydana gelen bombalı intihar saldırılarının Türk yazılı basınında nasıl sunulduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Çalışma, bombalı saldırıların üzerinden yaklaşık üç yıl geçtikten sonra yapılmış olsa da, konu bugün de güncelliğini korumaktadır. Özellikle 11 Eylül 2001 tarihinde New York'taki Dünya Ticaret Merkezinin ikiz kulelerine uçaklarla yapılan saldırının ardından dünyanın çeşitli ülkeleri benzer saldırılara maruz kalmış ve bu olaylar dünya medyası tarafından yakından takip edilmiştir.

İstanbul'da meydana gelen ve iki sinagogu, çokuluslu bir bankanın genel müdürlük binası ile İngiltere Başkonsolosluğu'nu hedef alan saldırılar Türk medyası tarafından da geniş olarak ele alınıp işlenmiştir. Saldırıları yalnızca iç ve dış siyaseti değil, ekonomiden spora kadar geniş bir alanı etkilediği için basın olayları okurlarına özel sayfalar hazırlayarak vermiştir. Spor ve ekonomi sayfalarındaki rutin haberler yerini saldırılarla ilgili haberlere bırakmıştır. Televizyon kanalları normal yayın akışını keserek canlı yayınlarla bu saldırıları izleyicilere aktarmak için adeta yarışa girmişlerdir. Başta BBC ve CNN International olmak üzere batılı haber medyası da Türkiye'ye bağlanarak bombalı saldırıları canlı olarak yayınlamışlardır. Özellikle BBC HSBC Bankası ile İngiltere Başkonsolosluğu'na düzenlenen saldırılara özel bir

önem atfetmiş ve bu saldırıları adeta İngiltere'ye yapılmış saldırılar olarak sunmuştur.¹

Bu saldırıların ardında yatan temel nedenler elbette bu çalışmanın sınırlarını aşmaktadır. Ancak saldırıların meydana geldiği sırada ulusal ve uluslararası konjonktür hakkında kısa da olsa betimleyici bilgiler vermenin olayların bağlamına oturtulması bakımından yararlı olacağı kanısındayız. 11 Eylül saldırılarının ardından Amerikan yönetimi kimi batılı ülkelerin desteğini de alarak önce Afganistan'ı, ardından da Irak'ı işgal etti. Afganistan'daki Taliban rejimini ortadan kaldırmak için uluslararası topluluk büyük ölçüde bu işgali destekledi. Kitle imha silahlarına sahip olduğu gerekçesiyle Saddam Hüseyin'in yönetimi altındaki Irak'ın işgali ise aynı güçlü desteği bulamadı. Kimi önde gelen batılı ülkeler ve dönemin Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan bu işgale karşı çıktı. Türkiye ise Afganistan'daki çokuluslu barış gücüne asker göndererek bu ülkenin istikrara kavuşmasına destek verdi. Irak'ın işgali için Amerikan hükümeti Türkiye'den bu ülkeye asker gönderme talebinde bulundu ancak Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) hükümetinin bu amaçla hazırladığı tezkere TBMM'de reddedildi.

Seçilen konunun diğer önemli yanı Türk basınının terörü haberleştirirken haber üretim pratiklerindeki yapılanmayı ortaya koymasıdır. Türk basını 1970'li yıllardan itibaren ASALA'nın eylemlerinden başlayarak etnik-ayrılıkçı PKK terörü ile Hizbullah başta olmak üzere kimi islamcı terör örgütlerinin eylemlerine geniş yer

¹ Dünya basını 20 Kasım saldırılarının doğrudan Britanya'nın çıkarlarını hedef aldığını manşetlerine taşımışlardır: *Shangai Daily*: İngiliz Konsolosluğu Bombalandı, *The Moscows Times*: Türkiye'deki iki İngiliz binası bombalandı, *The Guardian*: El Kaide bombacıları Britanya hedeflerini vururken kabus gerçeğe dönüştü, *Daily Express*: Britanya saldırı altında.

vermiştir. Gerçi bu edimlerin “terörizm” olarak nitelendirilmesi 1980 sonrasına rastlamaktadır.² 1980 askeri müdahalesi öncesinde yaşananlar akredite kaynaklarca ve dolayısıyla da basın tarafından genel olarak “anarşi”, “sağ-sol çatışması” olarak nitelendirilirken, bu eylemleri yapanlar da genel olarak “militan” olarak tanımlanırdı. Bugün artık terörizm akredite kaynakların sıkça kullandığı ve Türk medyasının da benimsediği sözcükler arasındaki yerini almıştır.

Etnik-ayrılıkçı PKK terörü ile aşırı dinci Hizbullah terörü genel olarak Türkiye’nin iç terör sorunu olarak görüldüğünden Türk yazılı basınının haber üretim pratikleri de bu anlayış temelinde şekillenmiştir. Gerek akredite kaynakların açıklamalarının içeriği, gerek basının bunları sütunlarına taşıma biçimi giderek benzer haber çerçevelerinin benimsenmesine neden olmuştur. Hukuk ve düzen teması, birlik ve beraberliğe yapılan aşırı vurgu, kamusal düzenin sağlanması adına basına getirilen kısıtlamaların yanında askeri ve polisiye önlemlerin haklılaştırılması ve meşrulaştırılması gibi “onaylayıcı ritüeller” bu çerçeveleri oluşturan önemli öğelerdir.

Dolayısıyla çalışma bu saldırıların Türk yazılı basınında nasıl temsil edildiği ve haberlerin nasıl bir çerçeve içine oturtulduğunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaçla yazılı basından seçtiğimiz ulusal çapta yayımlanan ve mülkiyet yapıları ile politik-ideolojik eğilimleri farklı dört gazetenin haber metinleri üzerinde nitel bir analiz gerçekleştirilmiştir. Özetle çalışma yazılı basınının terör gibi siyasal-sosyal-ekonomik ve ideolojik içerimleri olan bir olguyu haber haline getirirken

² “Terörizm” sözcüğü başta Amerika olmak üzere kimi batılı ülkelerin denizaşırı müslüman ülkelerdeki büyükelçiliklerine ya da askeri üslerine yapılan saldırıları nitelendirmek üzere kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle Arap-İsrail gerginliği, 1979 yılında İran’da Şah rejiminin devrilmesi, Lübnan’da ve Libya’da yaşanan siyasal olaylarla birlikte batılı haber medyası terörizm terimini daha sık kullanır olmuştur.

kim/kimlerin söylemini nasıl kurduğunu, bunu yeniden üretim/inşa sürecinde haberin söyleminin neleri bünyesine katıp neleri dışarıda bıraktığı; ve bu süreçte hangi stratejilerin kullanıldığını ortaya çıkarmaktır.

Bu çerçevede HÜRRİYET, ZAMAN, TÜRKİYE ve CUMHURİYET olmak toplam dört gazete araştırma evrenine dahil edildi. 16 ve 30 Kasım günleri arasındaki 15 günlük zaman diliminde konuyla ilgili olarak yayınlanan haber metinleri çalışmanın analiz dönemini oluşturdu. Gazeteler üzerinde gerçekleştirilen analiz iki şekilde yürütüldü: İlk olarak haber metinleri üzerinde nicel bir analiz gerçekleştirildi. Saldırılarla ilgili olarak yayımlanan haber, yorum, köşe yazısı, röportaj, karikatür ve fotoğraflar sayıldı ve elde edilen veriler tablolar halinde düzenlendi. İkinci olarak olaylarla ilgili olarak yayımlanan haber metinlerinin söylemsel yapısı daha önce ifade edilen hedefler doğrultusunda ortaya konulmaya çalışıldı. Amacımız seçtiğimiz yöntem ve tekniklerle araştırmanın varsayımlarını sınamaktır. Bunu yaparken sadece haber metinleri özelinde İstanbul'daki bombalı intihar eylemlerinin yazılı basında nasıl sunulduğunu betimlemekle yetinmedik. Analiz dönemini oluşturan on beş günlük zaman dilimi ayrıca hem dünyanın hem de Türkiye'nin bu olaylardan nasıl etkilendiğinin bir panoramasını da vermeyi amaçlamaktadır. Çalışma aşağıda sıralanan belli başlı varsayımlarımızı sınamayı amaçlamaktadır:

1. Medya terör edimlerini sunarken kurbanların yaşadıklarına

odaklanır:

Bombalama, sabotaj, suikat, insan ve uçak kaçırma, rehin alma gibi terör eylemleri karşısında medya (gerek görsel gerek yazılı) olayların temel neden(ler)i yerine terörist eylemlerin yarattığı şiddetin yıkıcı sonuçlarına ve bundan etkilenen

kurbanların deneyimlerine odaklanır. Kurban-merkezli (*victim-centered*) sunum olarak adlandırılan bu yaklaşımda haberin dili dramatik bir nitelik kazanır.

2. Medya akredite kaynakların durum tanımlarını yeniden üretir:

Terörist saldırılar söz konusu olduğunda hükümetlerin saldırılara verdikleri yanıtlar bir dizi tepkiden oluşur. “Resmi söylem/yanıt” olarak adlandırılan bu yanıtın kurucu unsuru “hukuk ve düzen” (*law and order*) temasıdır. Buna göre resmi söylem hükümetin kararlılığına vurgu yapan resmi açıklamalardan, halkta oluşan panik havasını dağıtmaya yönelik teskin edici beyanlardan, askeri, polisiye ve adli eylemlerden (arama, göz altına alma, tutuklama vb.), basına getirilen yasaklardan vb. oluşur. Bunlar haber metinlerinde hükümetin bakış açısı olarak yer alır.

3. Medya saldırıların asıl nedenleri yerine taktiklere yoğunlaşır:

Medya teröristlerin kısa, orta ya da uzun vadede neyi amaçladıkları, yani onları saldırıya iten güdülerin temel nedenleri yerine saldırıda kullandıkları taktikleri öne çıkarır. Bunlar arasında çeşitli bildiriler yayımlamak, yasa dışı gösteri düzenlemek, insan kaçırma ve öldürme, rehin alma, yaralama ve sakatlama, bombalama önde gelir. Medyanın taktiklere yoğunlaşmasının nedeni bunların kolayca görünebilmesi, habercilerin bunları rahatça açıklayabilmeleri ve okurların da kolayca anlayabilmeleridir.

Çalışmanın birinci bölümünde iletişim araştırmalarında liberal yaklaşım ile eleştirel perspektif(ler)in kitle iletişim araçlarını nasıl ele aldıkları tartışılmaktadır. Bu amaçla her iki yaklaşımın medyayı konumlandırırkenki farklılıkları ve bu farklılıkların altında yatan teorik nedenler sergilenmeye çalışıldı. Ardından eleştirel yaklaşımlar içinde ortaya çıkan ve medyanın hegemonik/ideolojik işleyişi örnekçalışmalar aracılığıyla tartışıldı. Bu bölümde son olarak haber kavramından

yola çıkılarak haber değerleri, haber medyası ve haber üretim süreci hakkında bilgilere yer verildi. Bu bölümü terörizm ile haber medyası arasındaki ilişkilerin analiz edildiği ikinci bölüm takip ediyor. Bu bölümde terörizmin tanımı ve sınıflandırılması ile Türkiye’de terörün kısa bir tarihçesi yer alıyor. Türkiye’nin 1960’ların sonundan itibaren günümüze kadar yaşadığı ve bugün geriye dönüp bakıldığında “terörizm” olarak nitelendirilen faaliyetler hakkında betimleyici bilgiler veriliyor. Ardından terörizm ile haber medyası arasındaki ilişkilere geçiliyor. Bu alt başlık altında haber medyasının terörizmi nasıl haberleştirdiği ve bu süreçte medyanın yerine getirdiği rol ile medyanın karşı karşıya kaldığı zorluklar ele alınıyor. Üçüncü bölümde çalışmanın girişinde verilen varsayımların temelinde haber metinleri üzerinden yaptığımız analize geçilmektedir. Çalışma, varsayımlar çerçevesinde genel bir değerlendirmenin yapıldığı sonuç bölümüyle tamamlanmaktadır.

1. BÖLÜM

KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI VE TEMEL KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

1.1. Liberal-Çoğulcu Yaklaşım ve Eleştirel Perspektifler

Kitle iletişim araçları (*mass media*) üzerine yapılan araştırmalar iki ana kuramsal yaklaşım içinde yürütülmektedir: Liberal-çoğulcu paradigma ve eleştirel perspektifler (Hall, 1994a; Hardt, 1994; McQuail, 1989).

Liberal medya kuramı bilgilimsel anlamda pozitivistik bilim anlayışının dil ve gerçekliğe dair benimsediği düşüncelerden; siyasal anlamda liberalizmin toplum, ekonomi ve siyasete dair kabullerinden önemli derecede etkilenmiştir. Bu yaklaşımda medya toplumun ortak yararının takipçisi olan, birbiriyle yarışan farklı görüşler hakkında toplumu bilgilendiren ve böylece çoğulculuğu sağlayan ve de siyasal iktidarı halk adına denetleyen dördüncü güç olarak konumlandırılmaktadır. Yaklaşımın geleneksel biçiminde toplum tek tek bireylerin toplamı olarak formüle edilmekte ve siyasal iktidar da bu gücün merkezinde konumlanmaktadır (Curran, 1993). Birey ile devlet arasındaki toplumsal bağın uyanık tutulmasında medya önemli rol oynamaktadır. Bir başka deyişle medya “siyasal gücü elinde tutanların bu gücü kötüye kullanmasına karşı daima tetikte bekleyen polis gücü gibi” değerlendirilmektedir (Curran, 1993).

İletişim, liberal medya kuramında, kaynaktan hedefe doğru giden doğrusal bir süreç olarak ele alınmaktadır. Buna göre iletişim belli kriterlere göre hazırlanmış olan iletilerin kitle iletişim araçlarıyla çok sayıdaki izleyici/dinleyici/okur kitlesine gönderilmesidir. Bu söz konusu kriterler “tarafsızlık”, “nesnellik”, “denglilik” gibi

sunuma ilişkin ilkelerden oluşur. Dolayısıyla bu araçların “gerçeği” tıpkı bir ayna gibi yansıtabilme potansiyeli olduğu düşünülmektedir.

Liberal kuramda medya toplumsal ve siyasal çatışmaların belirli bir düzene sokulmasında önemli rol oynamaktadır. Gerçi eleştirel kuram da medyanın bu gibi durumlardaki etkin rolüne vurgu yapmaktadır. Bununla birlikte görevselciliği benimseyen liberal yaklaşım, medyanın toplumsal çatışmaları “düzenleyici” ve toplumsal uzlaşım için temel oluşturan “bütünleştirici” rolünü ön plana çıkartmaktadır (Cohen vdiğ., 1990:28). Lazarsfeld ve Merton, “kitle iletişim araçları hali hazırdaki sosyal ve kültürel yapıyı değiştirmekten çok, bu yapıyı sürdürme yönünde faaliyet gösterirler” (Cohen vdiğ., 1990: 28) derken vurgulamak istedikleri işlevselci paradigmanın altını çizdiği uylaşım nosyonudur. O halde kitle iletişim araçları bu uylaşım katkıda bulunabilmelidir. Çoğulculuğun sağlanmasının yolu medyanın belli sınıfın ya da grubunun çıkarlarını değil, toplumsal yapıda yer alan bütün sınıfların ya da grupların çıkarlarına yer vermesinden geçmektedir. Bu yaklaşım medyanın tarafsız olabileceğinin ve toplumsal gerçekliği olduğu gibi yansıtılabileceğinin örtük bir kabulünü elbette içermektedir.

Kitle iletişim araçlarının yerine getirdiği işlevler nelerdir? Amerikalı siyaset bilimci Harold D. Lasswell’e göre medyanın toplumda üç temel işlevi vardır:

- a) bir topluluğun ya da onu oluşturan tarafların değerler sistemini bozabilecek ya da etkileyebilecek her şeyi bildirme yoluyla çevrenin gözetimini yapmak; b) çevreye karşı bir yanıt geliştirmek için toplumu oluşturanlar arasındaki ilişkiyi sağlamak; c)toplumsal mirası aktarmak. (Lasswell, 1948, akt.: Mattelart ve Mattelart, 1998:33)

Amerikalı sosyologlar Paul Lazarsfeld ve Robert Merton iletişim araçlarının haber verme ve eğlendirme işlevlerinin yanı sıra belli toplumsal görevlerinin de

bulunduğunu söylemektedirler. Yazarlara göre bunlar sırasıyla statü kazandırma (*status conferring*), toplumsal norm zorlaması (*enforcement of social norms*) ve pasifleştirme veya uyuşturma (*narcotizing dysfunction*) işlevleridir (Tokgöz, 1973:6).

Günümüzde kamuoyunun oluşumunda kitle iletişim araçlarının rolü yadsınamaz. Batıda okur yazarlığın artmasıyla ve oy verme hakkının genişlemesiyle birlikte halkın, hükümetler üzerindeki denetim gücü çoğalmıştır. Kitle iletişim araçlarının bu denetimin gerçekleştirilmesi sürecindeki rolü halkı sürekli bilgilendirmek ve gelişmelere olan ilgisini canlı tutmaktır (Gettell, 1949:284).

Liberal yaklaşımda medyanın kamusal tartışmalarda etkin rol oynayabilme kapasitesine sahip olduğu kabul edilir. Buna göre medya belli konular/sorunlar temelinde kampanyalar yürütebilir. Yönetenleri etkileyebilmek amacıyla medya bir tür forum olarak kullanılabilir. Örneğin hoşnutsuzlukların dile getirilmesinde siyasal gücü elinde tutanlara medya aracılığıyla belli iletiler gönderilebilmekte ve belirli bir konuda halkın dağınık durumda bulunan tepkileri bir araya getirilerek kamuoyunun ortak düşüncesi başlığı altında yine medya aracılığıyla sunulabilmektedir. Bu sunum etkili de olabilmekte ve medya resmi kurumları harekete geçirebilmektedir. Kısaca *Amerika Birleşik Devletleri Haber ve Kültür Merkezi* (USIA) tarafından yayımlanan “*Demokrasi Nedir?*”³ başlıklı kitapçıkta ifade edildiği gibi:

(...) kitle iletişiminin devlet denetiminde olduğu ülkelerin aksine, bir demokraside kitle iletişim araçları basitçe yönlendirme yapamadıkları gibi, sorunları kendi keyiflerine göre ihmal de edemezler. En azından, devlet kadar rakipleri de, kendi hazırladıkları önemli sorunlar listesine dikkat istemekte özgürdürler. (1991:65)

³ Çeviren: Levent Köker, Türk Demokrasi Vakfı yayını.

Liberal paradigmaya göre medyanın bir başka işlevi halkı bilgilendirmektir. Özellikle seçim dönemlerinde halk yürütülen kampanyaları, adayları ve partileri takip edebilmek için medyaya daha çok ihtiyaç duyarlar. Medya bu durumda olabildiğince geniş bir zeminde farklı programları olan partilere yer vererek halkın yapacağı tercihe yardımcı olur. Ancak bunu yaparken partizanca davranmamalı ve varolan alternatifleri halkın değerlendirmesine sunmalıdır. Böylece seçmenler farklı görüşlere ve çözüm önerilerine sahip partilerin birbirlerinden farklılaştıkları noktalar hakkında enformasyona ulaşmış olurlar. Sonuçta ortaya çıkan siyasal tercih yine halkın tercihidir ve medya bu tercihin ortaya çıkmasında sadece aracı rolü oynamaktadır.

Yukarıda özetlemeye çalıştığımız liberal-çoğulcu medya kuramına karşı çıkan eleştirel yaklaşıma göre kitle iletişim araçları toplumda daha başka işlevleri yerine getirmektedir. Medya kimi eleştirel kuramcılara göre toplumu denetim altında tutan, kurulu düzeni (*establishment*) sürdüren ve böylece statükoyu meşrulaştıran araçlar olarak işlev görürler (Adorno, Horkheimer, Marcuse). İletişim araçlarının Marksist teoride “boş bir kategori” olduğunu ileri süren Enzensberger, Benjamin ve Brecht dışındaki Marksist kuramcıların “bilinç endüstrisini” anlamayamadıklarını ve yalnızca “ burjuva-kapitalist karanlık” tarafını dikkate aldıklarını belirterek, bu endüstrinin “sosyalist olanaklarını” fark edemedikleri için Frankfurt Okulu’nun kimi düşünürlerine eleştirmektedir (1979:29,30).

Eleştirel yaklaşımlar köken olarak Marksist düşünceden beslenen, bünyesinde farklı bakış açılarından beslenen bir çeşitliliği barındırmaktadır. 1970’li yıllardan itibaren Marksist kuramda meydana gelen gelişmeler ışığında, Curran, Gurevitch ve Woollacott’u (1989) izleyerek söyleyecek olursak, eleştirel perspektif içinde üç

temel araştırma yaklaşımını ayırt etmek mümkün: Bunlar yapısalcı yaklaşım, ekonomi-politik yaklaşım ve kültürel çalışmalar.

Medya araştırmalarında yapısalcı yaklaşım, dilbilim, antropoloji, göstergebilim ve psikoanalizde bulunan düşüncelerden esinlenir. Yapısalcı yaklaşımın ilgi noktası medyadaki anlamlandırma (*signification*) ve temsil (*representation*) sistemini ve süreçlerini incelemek olmuştur. İdeolojiyi, bir şekilde çarpıtılmış da olsa, ekonomik temelin bir yansımasından çok kişinin dünyayı tasarladığı optik olarak gören Althusserci bir ideoloji nosyonuyla çalışan yapısalcı araştırma, bireyin dünyayı tecrübe ettiği medya metinlerindeki üstü örtük düşünce kategorilerini incelemeye çalışır.

Ekonomi-politik perspektif, medya üretiminin ekonomik yapısı ve süreçleri üzerinde odaklanır. Yaklaşımın ana çizgisi, medya endüstrilerinde görülen tekelleşme ve denetim eğilimlerinin analizidir. Temel ve üstyapı modeline dayalı daha ortodoks bir ideoloji nosyonunu benimseyen bu perspektif, medyaya sahip olanların ve denetleyenlerin sınıfsal çıkarlarını meşrulaştıran yanlış bir bilinç ürettiğini ve bunu medyayı kullanarak yaydığını ileri sürer. Yanlış bilinç üretimi ve bunun yayılması medyanın nihai etkisi olarak görülse de, bu yaklaşımı benimseyen araştırmaların çoğu, medya içindeki denetim yapılarının incelenmesi üzerinde odaklanır.

Eleştirel yaklaşımların üçüncüsü olan kültürel çalışmalar medya iletileri üzerinde yoğunlaşması bakımından yapısal yaklaşıma benzer. Ancak, yapısalcı yaklaşımın bu tür iletilere atfettiği özerkliğin tersine, kültürel yaklaşım Hall'un da işaret ettiği gibi medya içeriğinin ve etkisinin, medya iletilerinin üretildikleri ve alımlandıkları toplumsal çevre tarafından biçimlendirildiğini varsayar. Ayrıca,

kültürel yaklaşım, ekonomi politik yaklaşımı benimseyen araştırmacıların kültürel olguları açıklamada başvurdukları basit temel-üstyapı ayrımını da reddeder. Kültürü bütüncül bir yapı olmaktan çok antropolojinin verileriyle değerlendirir. Buna göre kültür toplumsal yapıyı oluşturan farklı sosyal tabakaların tüm yaşam biçimlerini içerir. Kültür bu anlamda dinamik, her daim kendini yenileyen bir sürece işaret eder. Dolayısıyla kültür, bu yaklaşımda, toplumsal varlık ve toplumsal bilinç arasında, temel-üstyapı ayrımının izin vereceğinden çok daha karmaşık bir diyalektik süreç olarak değerlendirilir. Bu diyalektiğin önemli bir dışavurumu medya iletilerinde görülebilir. Son olarak kültürel çalışmalar kültürel temsillerin sadece “oluşma, dolayım lanma, alımlanma” süreçlerini değil, “üretim, dağıtım ve tüketim” gibi tüm düzeylerini dikkate alır (Jenks, 1993:157-58).

Toparlayacak olursak liberal-çoğulcu gelenek ile eleştirel perspektifler arasındaki farklar temelde şöyle özetlenebilir. İlk olarak davranışçı gelenek ideoloji ve hegemonya gibi kavramları empirik olarak kanıtlanamadığı gerekçesiyle bilim dışı olarak nitelerken, eleştirel perspektifte bu kavramlar merkezi bir öneme sahiptir. Davranışçı gelenek büyük ölçüde medyanın etkilerini ortaya koyan araştırmalara yönelmiştir. Eleştirel perspektif ise bir yandan medya iletilerinin denetimi ve üretimi sürecine, öte yandan medyanın başat sınıf hakimiyetine dayalı bir ideolojiyi nasıl yeniden kurduğunu ortaya çıkarmak için medya içerikleri üzerinde yoğunlaşmıştır (Fejes, 1994:253-54).

Eleştirel kuram ile geleneksel kuramın iktidar kavramına yaklaşımları farklıdır. Geleneksel yaklaşıma göre siyasal iktidar liberal-parlamenter demokrasilerde çeşitli kurumlar (yasama, yürütme ve yargı) ve gruplar arasında dağılmıştır. Bu nedenle iktidarın gücü sınırlıdır. Liberal-parlamenter rejimlerde

demokrasi, “eşitlik”, “evrensellik”, “hoşgörü”, “çoğulculuk” ve “özgürlük” gibi ilkelere/varsayımlara dayanmaktadır. Siyasal iktidardan beklenen, “(...) tek bir grup ya da gruplar koalisyonunun çıkarlarını gözetmek değil, toplumdaki tüm demokratik grupların farklı gibi görünen amaç, çıkar ve düşünceleri arasında haktanır bir uzlaşma sağlamasıdır” (Saybaşı, 1985:13).

Eleştirel yaklaşım iktidarın basitçe politik olana indirgenmesine ve bir merkezden tüm topluma yayılan bir denetim süreci olarak ele alınmasına karşı çıkar. İktidar sadece siyasal olana indirgenemez. Başta ekonomik olmak üzere toplumda iktidarın farklı türleri ve işleyiş tarzları vardır. İktidar kuramında meydana gelen yaklaşım farkının iktidarın günümüzdeki kriziyle bağlantısına dikkat çeken Ignacio Ramonet, “dikey, hiyerarşik ve otoriter” bir yapıya sahip olan eski iktidar yapısının yerini “yatay, ağ oluşturan ve uzlaşımçı” bir iktidara bıraktığını ve bu uzlaşımın da kesinlikle “medyatik yönlendirmeler” aracılığıyla gerçekleştiğine işaret ediyor (2000:46).

Medyaya sahip olma ve medyayı kullanma ayrıcalığı söz konusu olduğunda, erişimin ve denetimin düzenlenmesindeki eşitsiz yapı bu araçların güçlülerin lehine işlemesine neden olmaktadır. Seçim zamanlarında büyük partilerin medyaya ulaşma ve medyayı kullanma imkanları daha geniştir. Buna karşılık küçük partiler toplumun geniş kesimine ulaşmakta ciddi sıkıntılar çekerler. Maddi açıdan güçlü olan partiler hem devlet hem de özel girişime ait iletişim araçlarını kullanarak kendi tanımlarını yayma imkanına kavuşurlar. Rekabete dayalı serbest pazar ekonomisinde iletişimin bu şekilde işlemesinin yarattığı sonuçları siyaset bilimci Maurice Duverger şöyle özetliyor:

Çoğulcu bir rejimde kitle iletişim araçları devlet karşısında özgürdür, ama para karşısında özgür değildir. Kapitalist iletişim, normal zamanlarda yurttaşları uyutmak,

galeyan halinde olduklarında da onları kışkırtmak eğilimindedir. Oysa normal zamanda yurttaşları uyanık tutmak, kızgınlığa kapıldığında da yatıştırmak gerekir.” (Akt.: Kışlalı, 1991:21)

Hall, Connell ve Curti yaptıkları çalışmada İngiliz televizyon programcılığının siyasal sistemi desteklediği görüşünü ileri sürmüşlerdir. Yazarlara göre İngiliz medyası bir yandan “seçimlere dayalı parlamenter sistemi bir norm olarak” sunmakta, öte yandan bu norma ters düşen “alternatif bakışları” dışlamaktadır (Hackett, 1997:53).

Medya, nesnellik iddialarına rağmen, son tahlilde, neden güç/iktidar sahiplerinin “durum tanımlarını” yeniden üretir hale gelmektedir? Bu sorunun yanıtını bulmak için haber üretim sürecinde haberciler ile akredite kaynaklar arasındaki yapılaşmış ilişkiler setine bakmak gerekmektedir. Haberciler olay, olgu ve durumları haber haline getirirken kendi görüşlerini yazamayacağına göre, akredite kaynağın durum tanımlarına başvuracaktır. Haber çalışmalarında ortaya çıkan yapısal yanlılık/eğilim tam da bu durumu açıklamak üzere ortaya atılmıştır. Bu yaklaşım haber üretimindeki yapısal eğilimlerin ortaya çıkış biçimlerine ve bunların haberi nasıl yapılaştırdığına odaklanır. Partizan sempatiler ve siyasal önyargılar da, Hackett’e göre, bu sürecin parçasıdır. Bunlara ek olarak,

(...) aracın teknolojik özellikleri, haber üretiminin mekana ilişkin yapılanması, bütçe sınırlılıkları, yasal sınırlandırmalar, kaynaklardan gelecek enformasyona ulaşabilme şansı, seslenilen izleyiciye ussal ve eğlendirici bir hikaye anlatma gereksinimi, izleyiciyi reklamcılara satmaya yönelik ticari yaklaşım doğrultusunda haberi paketlenme ve toplumsal/siyasal olayların görünüm biçimleri de yapısal eğilimi oluşturan süreç ve pratiklerin arasındadır. Bütün bu faktörler medyanın bir ideolojik kurum olarak işlevini biçimlendirir. (1997: 62)

Günümüzde medya demokratik rejimlerin vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Ancak bu durum medya üzerinde hiçbir denetimin olmadığı anlamına gelmez. Siyasal iktidarlar daima iletişim araçlarını denetimleri altında tutmak istemişlerdir. Günümüzün demokratik rejimlerinde siyasal iktidarlar medya üzerindeki kısmi denetimi yasal düzenlemeler aracılığıyla yapmaktadırlar. Ancak bu durum siyasal iktidarlar ile medya arasındaki yakın ilişkileri görmezden gelmeye neden olmamalıdır. Medya siyasal iktidarı kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmek isterken, siyasal iktidar da hali hazırdaki gücünü korumayı ve bir sonraki seçimde tekrar iktidara gelmeyi amaçlar. Medya bu amacın önemli bir aracıdır.

Medya ile siyaset arasındaki ilişkiler karşılıklı çıkara dayalı ilişkiler ağıyla örülmüştür. Medya sahipleri bu karşılıklı çıkarların rehberliğinde iş görürler ve bu dengeleri sarsacak girişimlerden uzak durmaya özen gösterirler. Medya bir yandan toplumsal uyuşmanın dışına çıkmamaya ve izlerkitlesini korumaya çalışır, öte yandan reklam gelirlerini artırmak için çaba gösterir. Serbest pazar ekonomisine ve liberal demokrasiye dayalı rejimlerde medya kurulu düzenin (*establishment*) meşruiyetini sorgulamaz. Onun yerine bu düzeni ndaha iyi işletilmesi yönünde çaba gösterir.

Günümüzde medya siyasal iktidar üzerinde doğrudan değil, ancak kısmen bir denetleme işlevini yerine getirebilmektedir. Bunun nedeni de medyanın görece özerk konumudur. Bu görece özerk konum aynı zamanda siyasal iktidarların medyayı tamamen denetim altında tutamadıklarının da altını çizerek. Demokratik rejimlerde medya, çoğunlukla özel girişim tarafından kurulur ve yönetilir. Bu mülkiyet yapısı siyasal gücün medya üzerinde tam bir denetim kurmasını önler. Ayrıca basın özgürlüğünün anayasa metinlerinde garanti altına alınması medyayı demokratik

rejimlerde siyasal iktidarın mutlak denetimi dışında kalabilmesini sağlamıştır. Medyanın görece özerk olduğu kabul edildiğinde bu araçları egemen sınıf çıkarlarının bir aynası olarak gören ‘ortodoks’ Marksist bakışın düzayak yaklaşımının yararsızlığı görülecektir. Liberal paradigma içinde yürütülen iletişim araştırmalarıyla kıyaslandığında eleştirel yaklaşımı benimseyen araştırmacılar eleştirel medya kuramcıları, Hackett’in de belirttiği gibi, “gittikçe daha fazla, geniş bir çerçeveye oturtulan ideoloji kavramsallaştırmasından yola çıkmaktadırlar” (1997:47).

1.2. Medyanın İdeolojik/Hegemonik İşleyişi: Kaynak Söylemlerin Durum Tanımlarının Haber Metinlerinde Yeniden Kurulması

Stuart Hall medya araştırmalarında ideolojiye dönük ilginin artmasının biri iç öteki dış olmak üzere iki nedeni olduğuna dikkat çekmektedir. İlk olarak Amerikan sosyal bilim araştırmalarında etkileşimci yaklaşımın “mikro-sosyal etkileşimler”e odaklanması ve medyanın “durum tanımlayıcı özelliği” ile kimi kişi ya da grupları “sapkın” olarak etiketlemesi medya araştırmalarında baskın “pozitivistik ya da davranışçı” perspektifleri sorgulamaya açtı (Hall, 1989:310). Ayrıca Amerikan toplumunda 1970’lerin başından itibaren toplumsal ve siyasal çatışmalar ideolojik kutuplaşmayı hızlandırdı. Bu durum Amerikan çoğulculuğunun dayandığı uylaşımcı toplum modelini eleştiriye açarken, medya da çatışmanın yorumlanmasında oynadığı kilit rol nedeniyle yeniden odak noktası haline geldi. Hackett’in de belirttiği gibi bu uylaşımın sınıflı bir toplumda kimlerin çıkarına hizmet ettiği ve toplumu oluşturan tüm insan katmanlarının ne kadarı tarafından benimsendiği yollu tartışmalar, nadiren ortaya atılmıştı (1997).

İkinci gelişme 1970’li yıllardan itibaren Avrupa’da yeni kuramsal yaklaşımların ortaya çıkmasıdır. Fransa’da dilbilim ve İngiltere’de kültürel çalışmalar alanındaki gelişmeler ideoloji üzerine sosyal ve beşeri bilimlerdeki çalışmaları canlandırdı. Daha önce değindiğimiz iktidar kavramının da yeniden tanımlanmasıyla birlikte medyanın toplumsal gerçekliği tanımlayıcı ve meşruiyeti tesis edici rolüne ilişkin görgül araştırmalar için itici bir güç sağlanmış oldu.

İdeoloji kavramı ilk kez bir Fransız asilzadesi olan Destutt de Tracy tarafından “düşünce ve duyguların sistematik bir analizini ortaya koymayı amaçlayan yeni bilimini” tarif etmek için 1796’da kullanılmıştır (Thompson, 1992:28-33). O tarihten bu yana iki yüz yılı aşkın bir süre geçmiş olmasına rağmen, kavram bugün de siyasal ve toplumsal düşüncede merkezi bir yer işgal etmeye devam etmektedir.

Raymond Williams ideolojinin üç farklı anlamda kullanıldığı bir sınıflandırma önermektedir (Fiske, 1985:144):

1. Belirli sınıf ya da gruplarla karakterize olan inançlar sistemi.
2. Yanlış fikir ya da yanlış bilinç gibi doğru (*true*)/bilimsel bilgiyle çelişen yanıltıcı inançlar sistemi.
3. Anlamaların ve fikirlerin genel üretim süreci.

Hackett, kavramın bu üç farklı kullanımına ek olarak, “kapitalist üretim ilişkileri için gerekli olan öznelerin yaratılması veya konumlanması, öznel kimliklerin kurulması” sürecini de eklemektedir (1997:48).

John B. Thompson ideolojiyi anlamların sembolik formlar aracılığıyla harekete geçirilme süreci olarak tanımlamaktadır:

“İdeoloji belirli anlamların hakim kişi ya da grupların lehine olacak şekilde sembolik formlar yoluyla kurulup taşındığı; yapılaşmış toplumsal ilişkilerin

hakim kişi ya da gruplar lehine işlemesini sağlayan ve bu ilişkileri yeniden kurup sũrdũrmeye hizmet eden bir sũreçtir.” (1992:73)

İdeoloji modern toplumlarda hangi işlevleri yerine getirmektedir? Bir başka deyişle ideoloji hangi tarzlarla iş gũrmektedir? Poulantzas ideolojinin kapitalist dũzende şu ũç genel işlevi yerine getirdiğini sũyler: İlki maskeleme ve yerinden etme etkisidir. İdeolojinin ikinci genel etkisi parçalama ve ayırmadır. Țũçũncũ olarak ise hayali bir birlik ya da tutunumun dayatılması işlevidir (Hall, 1994b:196-97). İdeolojinin maskeleme-parçalama-birleştirme sũreçlerine Thompson, meşrulaştırma ve şeyleştirmeyi de eklemektedir (1992:60).

İdeoloji kuramına “hegemonya” kavramıyla Țnemli katkılarda bulunan Antonio Gramsci, toplumda mevcut tũm kurumların birbiriyle etkileşim içinde bulunduğunu ve tũm toplumsal oluşumlar (*formations*) içinde bu kurumların birbirleriyle karşılıklı bağımlılık ilişkisine vurgu yapmıştı. İnsanların başka insanlarla ve kurumlarla olan etkileşimi Gramsci’nin “ortakduyu” (*commonsense*) kavramı ile yorumlanır. Gramsci’ye gũre ortakduyu bir toplumsal oluşumda yaşayan insanların paylaştıkları varsayımlardır. Ortakduyu “hegemonik ideoloji” gibi işlev gũrũr ve toplumu bir arada tutar.

Althusser’in ideolojiyi “bireylerin gerçek varoluş koşullarıyla aralarındaki hayali ilişkilerin bir ‘tasarımı’” olarak formũle etmesi (Althusser, 1991:51) Marksist dũřũncede Țnemli bir kaymaya işaret eder. Althusser için ideoloji daima maddi bir varoluşa sahiptir ve devlet aygıtları ile toplumsal pratiklerin içine kazanmıştır. Althusser, ideolojilerin sıklıkla, “temsiller, imgeler ve kavramlar sistemi olsalar bile, insanların bũyũk çoğunluğuna her şeyden Țnce yapılar olarak dayatıldıklarını” savunur (Hall, 1994b:182). Althusser, devletlerin gũçlerini sadece ordu ve polis gibi

“baskıcı devlet aygıtları” ile değil, hukuk sistemi, eğitim, aile, din kurumları ve medya gibi “ideolojik devlet aygıtları” ile sürdürdükleri sonucuna vardı (1991:32-38). İdeolojik devlet aygıtları, baskıcı devlet aygıtlarında olduğu gibi zora ve baskıya değil, rızaya dayalı bir temelde iş görürler. Kitle iletişim araçları söz konusu olduğunda medya ideolojinin egemenliği altında iş görür. Bir başka deyişle medyanın etkinliği, “yukardan dayatılan bir yanlış bilinçlilikte... değil, fakat koşulların temsil edilmesi ve tecrübe edilmesini sağlayan bilinçdışı kategorilerde yatar” (Curran vdğ., 1989:246).

Haber medyası üzerine yapılan çalışmalar medyanın yukarıda sözünü ettiğimiz ideolojik/hegemonik tarzda işleyişini sergilemeleri açısından önemlidir. Bu çalışmalar ayrıca habercilerle kaynak kişi ve kuruluşlar arasında yapılaşmış ilişkilerin haber metinlerine nasıl yansıdığını ve bu kişi ve kurumların söylemlerinin haberin söylemini nasıl belirlediğini aydınlatması bakımından da dikkat çekicidir.

İlk olarak Stuart Hall ve arkadaşlarının artık klasikleşen *Policing the Crisis: Mugging, the State and Law and Order* (1978) adlı çalışmasına bakacağız. Yazarların medya çalışmalarına önemli kavramlar kazandırdıkları bu çalışma, İngiltere’de yaşanan sokak soygunları (*mugging*) ekseninde bir dizi temanın (ırk, suç, gençlik gibi) basında nasıl yeniden biçimlendirildiğini, yaşanan ekonomik krizin nasıl meşruiyet krizine eklemlendiğini ve bu süreçte yazılı basının oynadığı rolü ortaya koymuştur (İnal, 1994:147).

Hall ve arkadaşlarının bu çalışmalarıyla haber araştırmalarına kazandırdıkları önemli kavramlardan ilki birincil ve ikincil durum tanımlayıcılarıdır. Haberciler, haber üretiminin rutin işleyişi içinde haber kaynaklarına bağımlı haldedirler. Bu kaynaklar (meclis, hükümet, yargı mensupları gibi) yaptıkları açıklamalarla

medyanın gündemini de belirlerler. Yani bir anlamda haber kaynakları olayların birincil tanımlayıcılarıdır. Medya bu birincil tanımlayıcıların yaptıkları durum tanımlarını yeniden haberde kurarlar (İnal, 1994:150) Ancak bununla basın toplumsal gerçekliği bir ayna gibi yansıttığı kastedilmemektedir. Anlatılmak istenen habercilerin akredite kaynakların birincil durum tanımlarının haber üretim sürecinin rutin işleyişi ve mesleki kodları aracılığıyla aktarılmasıdır.

Araştırmanın ortaya koyduğu bir başka kavram medyanın belli toplumsal olay, olgu ve durumları haberleştirirken, bunu halkın ortak düşüncesiymiş gibi sunması olgusudur. Yazarların halkın sesine sözüne dönüştürme (*public idiom*) dedikleri bu süreç, birincil durum tanımlayıcıların söylemlerinin tırnaklarından atılarak sanki halkın ortak fikriymiş gibi sunulmasıdır. Böylece medya gündem koyma ve belli konular/sorunlar etrafında kamuoyu oluşturma işlevini halk ile başat güç ve iktidar sahipleri arasında aracılık rolü oynayarak yerine getirmektedir.

Yazarlar İngiliz basınının sokak soygunları gibi adli bir olayı ‘hukuk ve düzen” temelinde tanımlayan akredite kaynakların (hükümet ve emniyet yetkilileri) söylemlerini haklılaştırdıklarını; öte yandan kamusal düzeni sağlamak adına alınan polisiye önlemleri meşrulaştırdıklarını ortaya koymuşlardır. Ayrıca yazarlara göre yargı yetkililerinin söylemleri halkın sesine ve sözüne dönüştürülerek sokak soygunlarının ardında yatan siyasal ve toplumsal nedenler göz ardı edilmiştir. Sonuç olarak basın devletin ideolojik aygıtı olarak işlev görmüştür.

1996 yılının Ocak ayında patlak veren ve Türkiye ile Yunanistan arasında diplomatik ve askeri krize neden olan Kardak Krizi’nin yazılı basında temsilini analiz eden Emel Baştürk Akca, Türk basınının akredite kaynaklarca üretilen ulusalcı söylemi nasıl yeniden kurduğunu yaptığı söylem çözümlemesiyle ortaya koymuştur.

Yazarın ulaştığı sonuçlardan ilki ulusal birlik söyleminin inşasında biz-onlar ikiliğinin haber metinlerinde yeniden üretilmiş olmasıdır. Kimlik inşa sürecinin daima öteki'ne gereksinim duyduğunu belirten Akca, bunun farklılıklar temelinde kurulduğunu ve bu süreçte ortak tarihsel geçmişin önemine dikkat çekmektedir. Akca araştırmasında Türk ulusal söyleminin kendi “ötekileri”ni kurarken Yunan imgesini Türk ulusal birliğinin düşmanı olarak sunduğunu ve bu süreçte yazılı basının aktif bir rol oynadığı sonucuna varmıştır. Öyle ki, basın sadece haber vermekle yetinmemiş, doğrudan krizin tarafı olmuştur. Bunu da kayalıklara Türk bayrağını dikerek göstermiştir. Kardak Krizi, yazara göre, “Türkiye’nin –ve dolayısıyla Yunanistan’ın ulusal birliğini büyük ölçüde ötekilerin varlığına ve tehdidine dayandırıldığını göstermesi açısından önemlidir” (1999:243).

Akca’nın tez çalışmasında ulaştığı ikinci önemli sonuç haber üretim sürecine yerleşmiş olan mesleki pratikleri egemen söylemin haber metinlerine taşınmasında oynadığı rolü vurgulamış olmasıdır:

Haber üretim sürecini medya-iktidar ilişkileri açısından tartışan çalışmamızda, bu sürecin büyük ölçüde egemen söylemlerin yeniden üretilmesini sağlayacak biçimde işlemiş olduğu görülmüştür... Haberciler, akredite kaynaklardan yaptıkları alıntılarla, onların durum tanımlarını yansıtmıştır.” (1999:237)

Özel bir televizyon kanalının haber merkezinde yürüttüğü *Haber Üretim Süreci* (1998) başlıklı çalışmasında Başak Altın gazetecilerin sıklıkla meşru haber kaynaklarının durum tanımlarına başvurduklarını ve böylece başat durum tanımlarının haber metinlerinde yeniden üretildiğini ortaya koymuştur. Haber üretim sürecinde habercilerle meşru kaynaklar arasındaki yapılaşmış ilişkilerin haberlerin toplanması, seçilmesi ve sunulması aşamalarında etkili olduğunu bulgulayan Altın, bunun sonucu olarak toplumsal olgulara veya durumlara ilişkin meşru kaynakların

güçlü tanımlarının haber üretim sürecine başat tanımlar olarak girdiğine dikkat çekmektedir:

Gözlemlere dayanarak örgütsel yapı ile siyasal yapı arasındaki ilişkinin, gazetecilerin sürekli olarak meşru kaynaklara başvurmalarını ve birincil kaynaklarca yapılan durum tanımlarına bağlı kalmalarını sağladığı ve bu tanımlar üzerine oturtulan ikincil tanımlar aracılığıyla toplumdaki güçlü kurumlarca yapılan toplumsal gerçekliğe ilişkinin tanımlar ve dolayısıyla, toplumsal iktidarın yeniden üretildiği sonucuna varılmıştır. (1998:161)

Yazarın ulaştığı ikinci önemli sonuç ise medyanın olay, olgu ve durumları ideolojik bir tarzda temsil ettiği ve bunun sonucu olarak medyanın hegemonik bir tarzda işlediğinin ortaya konulmasıdır:

İdeolojik temsiller haber üretim sürecinde yeniden üretildikçe, toplumdaki ortak değerler üzerinde kurulmuş olan hegemonyanın sürekliliği sağlanmaktadır. Haber üretim sürecinde sürekli olarak meşru kaynaklara başvurma ve bu kaynaklarca yapılan durum tanımlamaları, habere konu olan olayı ‘hangi çerçevede’ haber öyküsüne dönüştürüleceğini belirlemekte, bu tanımlar haberde başat olarak yer almakta ve gazetecilerce bu tanımlar alınıp ‘çoğunluğun söylemine’ dönüştürülmektedir. (1998:162)

İdeolojik İnşaa Sürecinin Bir Çözümlemesi: Medya ve Özelleştirme (1997)

başlıklı çalışmasında Çiler Keleş, Tansu Çiller hükümetinin 5 Nisan 1994’te yaşanan ekonomik krize çözüm olarak sunduğu İstikrar önlemleri paketinin bel kemiğini oluşturan özelleştirmenin, televizyonların ana haber bültenlerinde toplumsal rızayı ve uyuşumunu tesis edecek şekilde nasıl ve neden üretildiğini araştırmıştır.

Keleş, Yeni Sağ’ın ekonomi politikalarının önemli bir ayağını oluşturan özelleştirmenin televizyonun söyleminde grafikler, haberin sayılara dayalı anlatsal yapısı ve iktisadi kamu kuruluşlarıyla ilgili verilerin sunumunda özelleştirmeyi meşrulaştırıcı tarzda temsil edildiğini bulgulamıştır. Özelleştirme televizyon

haberlerinde adeta kaçınılmaz bir zorunluluk, evrensel ekonomi politikalarının gereği “teknik bir yöntem” olarak sunulurken, bu sunuma haberin grafiklere ve sayısal verilere dayalı “bilimsel doğruluk” iddiası eşlik etmiştir:

. “Haberlerin grafiksel, sayılara dayalı yapısı, KİT’lere ilişkin verilerin sunulmasında özelleştirmeyi meşrulaştırıcı olarak kullanılmıştır. Veriler sürekli ‘bu KİT’in zararı nedir?’, sorusu etrafında düzenlenmiştir. Öne sürülen zararın sayısal ifadeleri, KİT’lerin toplumsal yararları karşısında açık bir ‘bilimsel doğruluk’ iddiasını dile getirme çabalarıyla ilgili olarak görünmektedir (1997:210)

Yazarın tematik analiz sonucunda ulaştığı bir başka sonuç ise medyanın birincil durum tanımlayıcısı olarak özelleştirmenin nedenlerine ve sonuçlarına ilişkin olarak kendi durum tanımını üretmesi ve böylece ideolojik inşa sürecinin aktif bir faili olmasıdır. Keleş’in sözleriyle bu süreçte medya,

(...) yalnızca saygın ve kurumsal temsiliyeti olan kişilerin sözü içinden ideolojik inşa sürecine katılmamakta, aynı zamanda kendisi de sorunsalları belirli çerçevelerde formüle ederek, yargı ifadeleri geliştirerek, ya da yorumcu, analitik habercilik bölümleriyle özelleştirme konusunda ideolojik inşa sürecinin etkin bir faili olarak hareket etmiştir. (1997:212)

Hollandalı dilbilimci Teun A. van Dijk *Structures of International News: A Case Study of the World’s Press* (1984) başlıklı araştırmasında “Yeni Uluslararası Enformasyon Düzeni” tartışması çerçevesinde Eylül 1982’de Lübnan devlet başkanı Beşir Cemayel’e düzenlenen suikastın değişik ülkelerin basınında nasıl verildiğini analiz etmiştir. Çalışmanın bulgularına gelince. İlk olarak haber metinlerinde olaya ayrılan yer ve özellikle editoryal yorum açısından gazeteler arasında, haberlerin şematik yapısı, uzlaşım formatları ve kullanılan başlıkların içerikleri bakımından şaşırtıcı derecede benzerlikler olduğu ortaya konmuştur. Yine beklenmedik bir fark

üçüncü dünya basınının çoğunun batılı haber ajanslarını kullanmış olmalarıdır. van Dijk bu bulgularını şöyle yorumluyor:

Bir yandan haber olaylarının basın için yeniden üretiminde başvurulan uluslararası yaygınlıkta bir haber şemasını dayatan tarihsel ve mesleki koşullar olabilir; ama öte yandan, birçok karmaşık yoldan cereyan eden Batı tahakkümü ve iktidarı, haberlerin verilmesinde “Batılı” formatların yaygınlığının bir açıklamasını oluşturmaktadır. (1989:306)

Haberin söyleminin güç/iktidar potansiyeli taşıdığını hatırlatan van Dijk, haber metinlerindeki şematik yapının, “iktidarın uygulanımını ve bu uygulanımı destekleyen ideolojilerin iletişimini ve edinimini anlamak açısından” yaşamsal önemi olduğuna işaret ediyor(1989:306). Cemayel’le ilgili haberlerin şematik yapıları incelendiğinde birinci dünya ülkelerinin haberlerinde daha fazla arka-plan bilgisine yer verildiği, ancak bunun da haber ajanslarının sunduğu çerçeve içinde kaldığı görülürken; haberlerin tematik analizi bütün gazetelerin haberlerinin ana olaya (Cemayel’in öldürülmesi) ilişkin olarak yapılandığını ve arka-plan bilgisine çok az yer verildiğini ortaya koymuştur (İnal, 1994:158).

Birinci ve üçüncü dünya basını arasındaki benzerliğin ortaya çıkışında zaman darlığı, para ve muhabir yetersizliğinin yanı sıra batıdan etkilenmiş bir mesleki toplumsallaşma sürecinin de etkili olduğuna dikkat çeken van Dijk, bu durumun aynı tipte haberlerin ortaya çıkmasını desteklediğini ifade ediyor. Yazar ayrıca ülkeler arasındaki siyasal, ideolojik ve bölgesel farklılıkların, “Orta Doğu’daki karmaşık ve tartışmalı çatışma bağlamında” meydana gelen Cemayel’in öldürülmesi olayının dünya basını tarafından “algılanışını, yorumlanmasını ve betimlenmesini” etkilemesinin beklenebilir bir tutum olduğunu da belirtiyor (1989:305).

1.3. Haber, Haber Medyası ve Haber Üretim Süreci

Haber metinleri uzak ve yakın çevremizde olan bitenler hakkında bize enformasyon verirken, çoğunlukla doğrudan tecrübe etmediğimiz olay, olgu ve durumları bizler için yeniden kurar ve anlamlandırır. Haber metinleri haber üretim süreci içinde ortaya çıkarlar. Bu sürecin nasıl yapılandığını örnek çalışmalara yer vererek ortaya koymaya çalışacağız. Ama ilk olarak toplumsal gerçeklik nedir? Bu gerçekliğin belirli tanımlar dolayımıyla yeniden üretildiği haber (*news*) nedir? Olay, olgu ve durumları haber yapan haber değerleri (*news values*) nedir ve haber üretim sürecinde bu değerler nasıl belirleyici rol oynamaktadır? Bu ve bu sorularla ilintili daha başka soruların yanıtlarını vermeye çalışalım.

Doğruluk (*truth*) sorunu Platon'dan beri batı felsefesini uzun süre meşgul etmekle birlikte, tartışmaların nihai bir sonuca vardığını söylemek zor (Bochenski, 1995:45-52). Medya ve gerçeklik ilişkisi söz konusu olduğunda bizi ilgilendiren nokta, medya dolayımıyla toplumsal gerçekliğin kurulma sürecinde medyanın oynadığı roldür.

Peter Berger ve Thomas Luckmann'ın, *The Social Construction of Reality* (1966) başlıklı ortak kuramsal çalışmasının, bilgi sosyolojisine getirdikleri yeni tanımlamanın yanı sıra, kültür ve kitle iletişimi araştırmaları üzerinde de doğrudan etkisi olmuştur (Cohen vd, 1990). Yazarlara göre gerçekliğin kurulma süreci toplumsal olarak gerçekleşir ve gerçek ya da simgesel olsun, toplumsal gerçeklik sadece toplumsal etkileşim sonucunda oluşur. Berger, etnometodolojinin kurucusu Harold Garfinkel gibi kendisinin de hocası olan fenomenolojik sosyolojinin kurucusu Alfred Schutz'un gerçekliğin toplumsal kuruluşu hakkındaki görüşlerinden etkilenmiştir.

Schutz’a göre gündelik yaşam dünyası, “başkalarıyla etkileşim içinde paylaşılan öznelarası bir dünyadır” ve bu dünya, “gündelik yaşamın içinde sıklıkla tekrarlanan gerçekliği de kapsayan çok yönlü gerçekliklerden (*multiple realities*) oluşur. Bu öznelarası dünya, gerçekliğin sorgulanmaksızın kabul gördüğü (*taken-for-granted*) ortakduyu (*commonsense*) dünyasıdır. Garfinkel’in toplumsal dünyası, “aktörler onun varoluşuna izin verdiği kadarıyla varolabilirken”, Berger’in kavrayışında toplumsal gerçeklik, “kendi başına varolur ve yapısalcı anlayış içinde insan özneleri üzerinde” eylemde bulunur (s. 262). Berger ve Luckmann’ın toplumsal kuramına göre gerçekliğin toplumsal temelde ve etkileşim süreciyle kurulması, “insanların toplumsal dünyalarının hem yaratıcısı hem bu dünyanın bir ürünü olarak eyledikleri diyalektik sürece göndermede bulunur” (Cohen vdğ., 1990:34, Poloma, 1993:). Bu diyalektik süreçte üç tip gerçeklik arasında ayırma gidilebilir: Nesnel gerçeklik, sembolik/simgesel gerçeklik ve öznel gerçeklik.

A) Nesnel Sosyal Gerçeklik: İnsanlardan bağımsız olarak varolan, ortakduyu tarzında algılanan ve basit varoluşun ötesinde doğrulanmaya ihtiyaç göstermeyen dünyadır.

B) Sembolik Toplumsal Gerçeklik: Nesnel gerçekliğin sanat, edebiyat, medya içerikleri ya da iletişimsel davranış biçimlerinde kendini ifade ettiği gerçekliktir. Birinden diğerine farklılaşan çoklu sembolik gerçeklikler vardır.

C) Öznel Toplumsal Gerçeklik: Nesnel ve sembolik gerçeklikler bireyin kendi gerçekliğini yaratması sürecinde birer “girdi” (*input*) hizmeti görürler. Nesnel dünya ve onun sembolik temsilleri/tasarımları (*representations*) bireyin zihninde kaynaşır. Böylece oluşan öznel gerçeklik, bireylerin sosyal eylemleri için bir temel oluşturur. (Cohen vdğ, 1990:34)

Gerçekliğin bu üç alanı özellikle çatışma (*conflict*) durumlarında (konumuz olan medya ve terör ilişkisi açısından da) çok karmaşık bir şekilde birbiriyle ilişkiye

geçerler. Haber metinleri bu anlamlandırma sürecinde olay, olgu ve durumları doğrudan tecrübe etmeyen çoğunluğun zihninde toplumsal gerçekliği sembolik düzeyde inşa eder ve anlamlandırır. Ancak bu gerçeklik doğrudan tecrübe edilen (birincil düzey) değil, dolayımlanan (ikincil düzey) bir gerçekliktir. Medya iletileri ve bu iletilerin kodlanma tarzı izlerkitlenin zihninde belli olay, olgu ve durumlara ilişkin imgenin kurulması ve tanımlanması sürecinde etkin rol oynar. Boulding medyanın bu yeniden tanımlanma sürecini gerçekleştirebildiği üç yol önermektedir:

İlki eklemedir (*addition*). Burada alıcılar (*receivers*) daha önceden dağınık bir konu hakkındaki enformasyonu yorumlarlar. İkincisi yeniden örgütlemedir (*reorganisation*). Bununla bir imgenin işlevi imgede yeni anlamlar ya da yeni ilişkiler yaratılarak değiştirilir. Üçüncüsü açık hale gelmedir (*clarification*). Burada alıcılar imgeye daha önemli buldukları tanımın kimi özelliklerini vererek karşı karşıya kaldıkları belirsizliği azaltırlar. (Weimann, 1983:39-40)

İletişim araştırmacıları haberin⁴ ne olduğuna ilişkin farklı tanımlar ortaya koymuşlardır. Duane Bradley *The Newspaper: Its place in a democracy* başlıklı kitabında haberi şöyle tanımlıyor: “(Haber) halkı ilgilendiren ve (halka) ilginç gelen olayların dürüst (*honest*), doğru (*just*) ve tam (*complete*) bir anlatımıdır” (s. 31). Uzun yıllar Hürriyet Gazetesi’nde çalışan ve yaklaşık on yıl gazetenin genel yayın yönetmenliğini yapan Necati Zincirkıran haberi şöyle tanımlıyor: “Bizim anlayışımıza göre, dün bilmediğimiz her şey haberdur. Aslında haber gazetelerde yayınlanan şeydir” (1994:145). Zincirkıran devamla gazeteciliğin ne olduğu hakkında da şunları söylüyor: “Demek ki neymiş gazetecilik? Herhangi bir ürün

⁴ “Haber” (*news*) sözcüğü İngilizce’de “new” (yeni) sıfatından gelmektedir. Benzer anlamda Latince’de “*aliquid novi*?” (herhangi bir haber /yeni bir şey var mı? Any news?) ve Fransızca’da “*les nouvelles*” (haberler-The news) ifadeleri yer almaktadır. Türkçe’de kullandığımız “haber” sözcüğü ise Arapça *Khabar* sözcüğünden gelmektedir.

üreten, pazarlayıp satan bir sınai veya ticari işletme değilmiş. Sadece haber üreten, gerçeği arayıp bulan, yayan, halkı aydınlatan kutsal bir kolu” (s. 158).

Haberin, “kendine özgü bir bilgi biçimi” olduğunu söyleyen Paul Rock haberin üretildiği bağlama vurgu yapıyor. Yazara göre haberin belirleyici özelliği “kaynaklardan ve haber üretiminin bağlamlarından” çıkmasıdır ve kimi istisnalar dışında, bu kaynaklar ve bağlamlar “bürokratiktir” ve haber de bu rutin bürokratik sorunlara gösterilen “örgütlü tepkinin” bir sonucudur (1973:73). Fishmann, haberin, “haber çalışanlarının kullandıkları metodların sonucunda” ortaya çıktığını; Cohen ve Young, “gazeteciler tarafından üretilen bir şey” olduğunu; Tuchman ise gazeteciler tarafından inşa edilen bir tür “öykü” olduğuna vurgu yapmaktadır (Schudson, 1989:1). Postman ve Powers haberin gazetecilerin “önyargıları” olarak da ele alınabileceğini, ancak en kötü biçimiyle, “sadece bir ‘dolgu’, reklamlar gelene kadar izleyicinin ilgisini ayakta tutan bir ‘tuzak’” olduğu görüşündedirler (1996:28). Haber bu anlamda, Denoyer’in belirttiği gibi, “ilan sahibine okuyucularının dikkatini satar” (1963:22)

Haber bir tür (*genre*) olmaktan çok bir söylem (*discourse*) olarak ele van Dijk, haberin söylemsel bütünlüğüne dikkat çekmektedir. Haber metinleri makro ve mikro yapıları, sözcük seçimleri (*lexicalization*), cümle yapıları (*sentaks*), fotoğraf ve fotoğraf altı yazılarıyla bir söylemsel bütünlük oluşturur. Haberin söylemi haber kaynaklarının söylemlerinden ayrı olarak ele alınamaz. Çünkü haberin söylemi, “her şeyden önce el altındaki söylemlerin yeniden kurulmasından ibarettir”.

Haber metinlerinin yapısı klasik anlatılardan farklıdır. Daha çok geleneksel anlatılarda karşımıza çıkan giriş, gelişme ve sonuç biçimindeki yapılanmaya haber metinlerinde pek rastlanmaz. Kimi zaman kaynağın bir sözü manşete çekilir ya da

haber girişinde sonuca dair bilgiler yer alabilir. Haber metninin bu yapılanışı okuru döngüsel bir okumaya davet eder. Haberde kullanılan başlık, haber girişi, spotlar, fotoğraflar ve resim altı yazılar okurun dikkatini çekecek bir şekilde yapılır. Haberde başlığın iki önemli işlevi vardır: “*bilgilendirme* ve *çekicilik*. Bir başka deyişle, başlık kısaca haberi vermek ve metni okutturmak amacına yöneliktir” (Gaillard, 1991:117). Ana başlığı destekleyen alt, yan ve üst başlıklar haberin en ilgi çekici unsurlarını bir araya getirir. Belli uzunluktaki haberlerde kullanılan ara başlıklar, Gaillard’ın anlatımıyla, “ bilimsel incelemelerde veya bir tezde olduğu gibi metnin mantıksal bölünmesini sağlamaktan çok, ilgiyi sürekli yazı üzerinde tutabilmeyi veya ilgi uyandıracak bir ayrıntının çizilmesini amaçlar” (1991:120). Haber metinleri hiyerarşik bir yapılanma arzeder ve ana-olaya ilişkin kimi bilgiler ötekilerden daha önemli olarak nitelendirildiği için bunlar haberde yinelenir. Zaten dikkatli bir okur haber metinlerinde ana-temanın devamlı tekrarlandığını fark edecektir. Bu televizyon metinleri için de böyledir.

Olay, olgu ve durumlar durduk yere haber olmazlar. Lee ve Chan’ın ifadesiyle, “olguların anlamlı kılınabilmesi için ‘gazetecilik paradigması’ içinde yorumlanmaları gerekir” (1995:1).⁵ Bunun için belli kriterlere gereksinim vardır. Profesyonel meslek anlayışı içinde bu kriterlere “haber değerleri” (*news values*) denir. Haber değerleri, en genel anlamıyla, gazetecilerin paylaştıkları ortak bir referans çerçevesine göndermede bulunur. Haber değerleri uzlaşım sal kodlara dayalı olarak varolurlar ve kültürel farklılıklar bir yana bırakılırsa, hemen hemen dünyanın her ülkesinde haber seçiminde etkili olurlar. Galtun ve Ruge’un artık klasikleşmiş

⁵ Lee ve Chan, Thomas Kuhn’dan ödünç aldıkları “paradigma” kavramını gazetecilik uygulamalarıyla birleştirmişlerdir. Yazarlara göre gazetecilik paradigması, “hangi toplumsal olguların (*social facts*) haber olarak verilip verilmeyeceğini ve bu olguların nasıl yorumlanacağı hakkında medyayı bilgilendiren (*inform*) sorgulanmayan ve hakkında konuşulmayan varsayımlar ya da bütünsel dünya görüşleri (*gestalt world views*) setidir” (1990:1).

sınıflamasına göre olayın sıklığı (*frequency*), yoğunluğu (*intensity*), anlamlılığı (*meaningfulness*), uyumu (*consonance*), beklenmedikliği (*unexpectedness*), sürmesi (*continuity*), elit ülke ve kişilere atıfta bulunma, kişisel ve olumsuzluk (*negativity*) en sık kullanılan haber değerleridir (Hartley, 1989:76).

Haber değerleri kendi kendilerine varolmadıkları gibi, yansız da değildirler. Bunlar, Hartley'in işaret ettiği gibi, “dünyayı kendine özgü bir şekilde gören koddur...asında (bunlar) ideolojik kodlardır” (1989:80). Hall, “haber kokusu almak”, “haber yakalamak”, “haber duygusu”, “haber değeri taşımak” gibi gazetecilerin sıkça kullandıkları ifadeleri tanımlamaya çalışmıştır:

Haber değerleri modern toplumda anlam yapılarının en anlaşılmasız (şeffaf olmayan) olanlarından birisidir. Bütün “doğru gazeteciler” ona sahip olduklarını sanırlar; oysa pek azı ona sahiptir ya da tanımlamaya ve tarife gönüllüdür. Gazeteciler haberdan, sanki kendiliğinden seçilmiş bir şeymiş gibi bahsederler. Dahası, sanki en önemli haber öyküsü ve haber açısının tanrısal bir ilhamın sonucunda olduğundan söz ederler. Dünyada her gün olan milyonlarca olaydan, sadece küçük bir kısmı ‘potansiyel haber öyküleri’ olarak da ortaya çıkar; ve bu从小kısmından da küçücük bir bölümü medyada günün haberleri olarak gerçekten üretilir. Sonra, biz, profesyonel olarak bu işin nasıl döndüğünü bilmemize rağmen gizli bir seçici aygıt olarak işlev gören ve “yapının derinliğine gizlenmiş öğeler” ile ilgilenir görürüz”.

(Aktaran: Schudson, 1989:10)

Haberciler, haber değerleri aracılığıyla yaşadıkları toplumsal gerçekliği haritalandırır. Eğer haberciler, Hall'un da vurguladığı gibi, içinde yaşadıkları toplumsal dünyanın “kültürel haritalarından” yoksun olsalardı, “neyin ‘habere değer’ (*news-worthy*) olduğunun temel içeriğini oluşturan alışılmadık (*unusual*), beklenmedik (*unexpectedness*) ve öngörülemez (*unpredicted*) olayları izleyicileri için ‘anlamlandıramazlardı’” (Hartley, 1989:81-82). Bu kültürel haritalar toplumun – en genel anlamıyla batı toplumlarının- belli niteliklere sahip olduğunu varsayar:

1) Toplum parçalardan oluşur (*fragmented*): Toplum spor, siyaset, aile hayatı gibi farklı alanlara bölünmüştür. **2) Toplum, kendi kaderini elinde tutan bireyselleşmiş kişilerden** (*individual persons*) **oluşur**: Eylemler, insanların kendi kişisel niyet, güdü ve seçimlerinin sonucunda gerçekleşir. “Haber değeri taşıyan” (*newsworthy*) kişiler genellikle toplumun sadece bir alanıyla (*sphere*) ilintilidir. **3) Toplum doğası gereği hiyerarşiktir** (*hierarchical*): Bazı insanlar, olaylar, alanlar diğerlerinden daha önemlidir. Hiyerarşi hem toplumsal hem bölgesel olarak merkezileşmiştir. **4) Toplum doğası gereği uyuşma dayalıdır** (*consensual*): “Uyuşma” kavramı haber üretiminde temel örgütleyici ilkedir.

Haber üretim süreci üzerine odaklanan çalışmaların amacı, Schudson’un anlatımıyla, “haberlin üretimi esnasındaki gerçekleri, makul bir düzen içinde ortaya çıkarmak ve açıklamaktır. (Ayrıca) gazetecilerin bir türlü fark edemedikleri böylesi bir düzeni, bir ideoloji olarak anlamaya çalışmaktır” (1989:2).

Amerikan kitle iletişimi araştırmaları tarihinde haber üretim sürecini analiz eden ilk ciddi çalışmaların tarihi 1950’li yılların başlarına kadar götürülebilir. Sosyal psikolog Kurt Lewin’in araştırmalarında kullandığı “eşik bekçisi” (*gatekeeper*) kavramının, haber üretimi sürecini analiz eden çalışmalarda kullanılması itici bir güç sağlamıştır. Ancak eşik bekçiliği modeli haber örgütü ile çıktı olarak haber arasındaki ilişki hakkında fikir veren bir metafor olmasına rağmen, haberlin bir inşaa süreci olduğu gerçeğini göz ardı etmektedir. Modele göre eşik bekçisinin görevi önceden hazırlanmış olan malzemeyi, belli bir seçim sürecinden geçirdikten sonra aracın niteliğine göre okunmaya ya da izlenmeye hazır hale getirmektir. Eşik bekçiliği yaklaşımı haber üretim sürecinin analizinde güdüleyici bir rol oynamasına rağmen, bu süreci bütünüyle açıklamada yetersiz kalmıştır.

Schudson (1989) haber üretim süreci üzerine yapılan çalışmalarda eşik bekçiliği yaklaşımından ayrı, üç farklı perspektiften söz etmektedir. İlki haber üretim süreci sonunda ortaya çıkan ürün (haber) ile haber örgütünün ekonomik yapısını analiz eden ekonomi-politik yaklaşımdır. İkinci yaklaşımın vurgusu gazetecinin özerkliğine ve karar verme gücüne etki eden mesleki rutinler ile haber örgütünden kaynaklanan baskılar üzerinde odaklanır. Üçüncü yaklaşım ise daha geniş kültürel sembol sistemlerinin, haber üretim süreci üzerindeki zorlayıcı baskını analiz eder. Haberin anlamlandırıcı stratejileri ve ideolojisi üzerine yapılan çalışmalar bu başlık altında değerlendirilebilir.

Kuramsal olgunluğunu ve eleştirel biçimini İngiliz medya çalışmalarında gösteren ekonomi-politik yaklaşım, bir ürün ya da çıktı olarak haber ile haber örgütünün ekonomik yapısı arasındaki ilişkiyi ele alır. Parçalardan çok bütünü görmeye odaklanan ekonomi-politik perspektifin önemli isimlerinde Graham Murdock, gazeteciliğin günlük pratikleri ile toplumun ekonomi-politiği arasındaki ilişkinin karmaşıklığını vurgular. Murdock, gazetecilerin özerklik iddialarına rağmen, politik olaylara ilişkin durum tanımlarını, iktidar sahiplerinin durum tanımlarına göre oluşturdukları sonucuna varmıştır. Medyanın hegemonik işleyişine örnek olarak verdiğimiz çalışmalar, Murdock'un bu bulgusuna desteklemektedir (Hall vdğ., 1978; van Dijk, 1983; Murdock ve Hansen, 1985).

İkinci yaklaşım geleneksel sosyolojinin içinde ortaya çıkmıştır ve haberin toplumsal örgütlenmesine vurgu yapar. Burada ana sorun gazeteciliğin özerkliği ve karar verme gücüdür. Bu perspektif ekseninde yapılan çalışmaların amacı, gazetecinin mesleğini yaparken haber örgütü ve mesleki rutinlerce nasıl baskı altına alınmaya çalışıldığını ortaya koymaktır.

Mark Fishman 45 bin tirajlı ve 37 editörü olan bir Kaliforniya gazetesi üzerine yaptığı çalışmada haberin bürokratik bir biçimde yapılandığını ve gazete örgütünün ve gazetecilerin büyük ölçüde bu yapılanmaya uyum gösterdiklerini ortaya koymuştur. Gazeteciler için bürokratlar en yakın ve güvenilir haber kaynağıdır ve bu da gazetecilerin üretim pratiklerini bürokratik hiyerarşiye göre düzenlemelerini mümkün kılmaktadır. Bu noktada muhabirin haber kaynağı ile kurduğu ilişkiler önemlidir. Gaye Tuchman da (1978) yaptığı bir araştırmada kaynak-muhabir ilişkisinin gazetecinin mesleki pozisyonunda önemli bir etken olduğunu ortaya koymuştu. Özellikle siyasal-kültürel-ekonomik alanda tanınmış kişilerle, yine sanat ve eğlence dünyasından ünlülerle kurulan yakın ilişkiler, bir gazeteye, haber kaynağı daha az olan öteki gazetelere oranla, daha çok miktarda habere ulaşma imkanı sağlar. Üstelik çok sayıda haber kaynağına sahip olmak bir gazeteciyi prestijli kılan bir özelliktir de.

Örgütsel yaklaşımın habere ve haberciliğin toplumsal örgütlenişine ilişkin temel görüşleri şöyle özetlenebilir (Schudson, 1989:8-9):

(...) Toplumsal-örgütsel bakış açısından olan pek çok araştırmacı, gazeteciler ya da gazetecilik yapan örgütlerin çarpıttığı gerçekliğin varlığına dair güçlü iddiaları terk etmektedir. Haber olgusal dünya üzerine bir rapor değildir, haber, “mutlaka günlük ve taze olmak zorunda olan ve bir tüketici tarafından tüketilebilir bir üründür” (Tuchman, 1978:179). Haber, zaten varolan olguların derlenmesi, toplanması değildir; fakat olgular, Tuchman’ın da ileri sürdüğü gibi, örgütsel olarak tanımlanır –olgular, ‘ne bilinmesi ve nasıl bilinmesi gerektiği arasındaki ilişkinin belirlediği, profesyonel geçerliliği olan yöntemlerce derlenip toparlanan uygun enformasyondur. Haberlerde, olguların doğrulanması, siyasal ve profesyonel bütünleyicilerin her ikisinin varlığı ile mümkündür (1978:82-3).

Antropolojik/kültürelci yaklaşım haber örgütünü ve haber üretiminin rutinlerini dikkate almaz. Onun yerine geniş kültürel sembol sistemlerinin zorlayıcı baskısının önemine dikkati çeker. Kültürelci yaklaşım içinde gerçekleştirilen çalışmalar, antropolojik verilerden yararlanmıştır. Örneğin Frank Pearce (1973) İngiliz basınında eşcinsellerle ilgili haberleri analiz ettiği çalışmasında antropolog Mary Douglas'ın "toplulukların kültürlerinde saf olanı korumaya çalıştıkları ve bu saflığı bozan kategorilerden hoşlanmadıkları" tespitinden yola çıkmıştır. Pearce'a göre medyanın eşcinsellikle ilgili haberleri hakim ahlaki normları korumaya yönelik pekiştirici bir etki yapan öyküler olarak ele alınabilir.

Hartman ve Husband da (1973) medyada ırksal çatışmaları analiz ederken, İngiliz toplum yapısına ilişkin antropolojik verilerden yararlanmışlardır. Yazarlara göre İngiliz kültür geleneğinin yabancılara, özellikle de siyahlara karşı aşağılayıcı unsurları barındırması, medyanın azınlıklara dair yaptıkları haberleri anlamak açısından önemlidir. Medya, yazarlara göre, kültürel bir yapının içinde işler ve o kültürün sembolik yapılarına zorunlu olarak başvurur.

Halloran, Murdock ve Elliot *Demonstrations and Communication* (1970) başlıklı çalışmada gösterilerin haberleştirilmesi sırasında kurulan haber çerçevelerinin "kararlılığını" ve "sürekliliğini" vurgulamışlardır. Öğrencilerin Paris'te düzenlediği gösterilerin basındaki sunumunda kullanılan çerçeveler, Londra'daki gösterilerin sunumunu etkilemiştir. Şiddet ögesi Londra'daki gösterilerde öne çıkmamasına rağmen, Paris'teki gösterilerde şiddet dolayımıyla benzer çerçeveler Londra'daki gösteriler için yinelenmiştir. Halloran gösterilerin sunumunda şiddet boyutunun neden öne çıkarıldığını şöyle açıklıyor (1983:76):

Seyircilere ve okuyuculara, aynı olayın türlü yönlerini vurgulayan türlü yorumlar değil, fakat aynı sınırlı konuyu, yani şiddet konusunu vurgulayan, esas olarak aynı yorumlar sunulmuştur. Bununla birlikte, gerçekte, şiddetin temel konu olarak alınması zorunlu değildi ve alınmadı da. Şiddet konusu, başka haber değerlerinin sonuçlarıyla birlikte, haber sürecinin bugünkü örgütlenme biçiminin ve bunun dayandığı varsayımların mantıksal sonucu olduğu için kullanılmıştır.

Sunuma ilişkin haber değerleri liberal medya anlayışına göre, haberde nesnelliği kurmanın yoludur. Doğruluk ilkesi haberin olgusallığını vurgular. Liberal basın kuramına göre olgu (*fact*) ile yorum (*opinion*) birbirinden ayrılmalı ve haber olgusal (*factual*) olmalıdır. Buna göre olgular kutsaldır, yorum ise öznelidir. Bu ayırım liberal yaklaşımın haberin nesnel olabileceğine duyduğu inancın temelini oluşturur. Dolayısıyla olay, olgu ve durumlar nesnel olarak aktarılırken, okuyucu bunlar üzerine yapılan yorumları ayırt edebilir. Dengelilik haberde tüm tarafların görüşlerine eşit miktarda yer verilmesi anlamına gelir. Böylece haberde konuşan sesler arasında çoğulluk sağlanırken, öte yandan okurun farklı görüşler hakkında bilgi sahibi olduğu ileri sürülür. Tarafsızlık ilkesi, basın kuruluşlarının herhangi bir siyasal parti, ideoloji ya da çıkar grubundan bağımsız olması gerektiğine vurgu yapar. Liberal yaklaşımda medyanın tarafsızlığı “partizan” bir tarafsızlık olarak kavranır.

Oysa sorun medyanın şu ya da bu görüşün ya da grubun yanında yer alması değildir. Bir başka deyişle haberin ideolojisi, “partizan” bir ideoloji değildir. Haberin ideolojisi belirli düşünceleri yorumlar ve genelleştirir. Haber, Hartley’in sözleriyle, “farklı bölgesel (sectional) ideolojilerin mücadele edebildiği (dar) alanı doğallaştırır. Haber, daimi olarak tartışmanın sınırlarını haritalandırır” (1989:62). Oysa 1970’li yıllardan itibaren yapılan eleştirel haber çalışmaları, yanlılığın bir siyasal görüşü aşan yönleri bulunduğunu ortaya koymuştur.

(...) farklı yayın politikalarına sahip basın kuruluşlarının, temelde farklılıktan çok, ortak bir paydada birleştikleri görülmüştür. Bunun da haberde yapısal yanlışlık olarak belirdiği ve gazetecilerin açık siyasal tavırlar ve anlatım biçimlerine başvurmadan da yorum yüklü, hiç de nesnel olmayan haberler ürettikleri gerçeği açığa çıkmıştır. (Girgin, 2000:100, akt.: Cordan, 2001:39)

Nesnellik tezi, dengelilik ve tarafsızlık ilkeleri gereğince, basının gerçeği olduğu gibi yansıttığını ileri sürer. Gazetecilerin sıklıkla vurguladığı doğru haber, tam da budur. Yani, doğru haber, nesnesiyle birebir örtüşen, gerçeği bir ayna gibi yansıtan haberdur. Oysa gerçekliği olduğu gibi yansıtan bir dil nasıl mümkün değilse, nesnel bir medya da mümkün değildir. Nesnellik aslında belirli toplumsal ilişki ve güç yapılarına meşruiyet kazandırmanın bir aracı olarak işlev görmektedir. Sunuma ilişkin haber değerleri medya profesyonellerine gerçekliği tanımlamaları için birer çerçeve oluştururlar. Haber medyası izleyiciyi gerçeğe tanık olduğuna inandırmaya çalışır. Aracın anlamlandırıcı özelliklerine göre televizyon bunu, kameranın objektifini izleyicinin gözüne dönüştürerek yaparken, gazetede haberin söylemi dil içinde yapılanır ve fotoğraf kullanımı gerçeklik etkisini artırmaya hizmet eder.

2. BÖLÜM

TERÖRİZM VE HABER MEDYASI

2.1 Terörün Tanımı ve Sınıflandırılması

Latince “*terrere*”den gelen terör kelimesi “korkutma, yıldırma ve tedhiş” gibi anlamları içinde barındırmaktadır (TDK Sözlüğü, 1988:1459). Webster’ın (1986) İngilizce sözlüğünde terörizm, “terörün baskı/zorlama (*coercion*) aygıtları aracılığıyla sistematik kullanımı” şeklinde tanımlanmaktadır. Mevlüt Bozdemir’e göre terör, “insanları yıldırma, sindirmek yoluyla onlara belli düşünce ve davranışları benimsetmek için zor kullanma ya da tehdit” eylemidir. Terörizm ise, yine Bozdemir’e göre, “siyasal amaçlar için örgütlü, sistemli ve sürekli, terör kullanmayı yöntem olarak benimseyen bir strateji anlayışı”dır (Keleş ve Ünsal, 1982:3)

Terör suçunu adi suçlardan ayıran temel unsur, ardında politik bir hedefin yatıyor olmasıdır. Bu anlamda terörist faaliyetin amacının devlete, halka ya da bireylere karşı sistemli şiddet eylemlerine başvurarak istenilen politik hedefe ulaşmak olduğu söylenebilir. Teröristler, Paletz’in ifadesiyle, “toplumda otoriteyi temsil eden sembollere ve kişilere karşı” şiddet içeren eylemlerde bulunurlar (1982:145). Sağcı ve solcu siyasal örgütler, milliyetçi ve etnik gruplar, devrimciler ve devletlerin ordu ya da gizli polis örgütleri çeşitli biçimlerde terörist yöntemlerden yararlanırlar.

Ancak yine de hangi eylemlerin terörizm olarak görüleceğine dair bir uzlaşmadan söz etmek güçtür. Kimlerin terörist, kimlerin gerilla, milis gücü ya da özgürlük savaşçısı olarak nitelendirileceği ciddi bir tartışma konusu olmaya devam

etmektedir. BBC Muhabiri Peter Taylor'un belirttiği gibi bu sözcükler “sadece gazetecinin belirli bir duruma ilişkin algılarını yansıtmakla kalmaz, haberin algılanma tarzını da koşullar. Sorun halen bir tanımlama sorunudur” (1993:272). Sözü edilen bu kavramların çeşitli kaynaklardaki tanımlarını vermekle yetineceğiz. *Oxford English Dictionary* (OED) gerillayı “küçük ve bağımsız olarak hareket eden gruplar tarafından yapılan düzensiz savaflara katılan kişi” olarak tanımlıyor. *Webster*'da gerilla “özellikle saldırılarla taciz etmeye ve sabotaj yapmaya yönelik eylemlerde bulunan bağımsız bir birliğin üyesi olarak düzensiz bir savaşa katılan kişidir”. *White's Political Dictionary*'e (WPD) göre gerilla “hareketli, vur kaç taktiğiyle savaşan silahlı küçük gruplardır. Milis gücü için WPD'nin tanımı şöyle: “Halktan ya da profesyonel olmayan askerlerden oluşan silahlı güç”. Özgürlük savaşçısına geline, *OED*'de şu tanımlama yer alıyor: “yerleşik bir politik sisteme karşı direnişe katılan kişi”.

Peter Taylor gerilla ile terörist sözcükleri arasındaki tanım farkına rağmen, medyada bunların kullanımında⁶ bir yansızlıktan söz edilemeyeceğinin altını çiziyor:

Teoride, gerilla, terörist (iç çatışma söz konusu olduğunda tercih edilen politik terim) özgürlük savaşçısı arasında yansız (nötr) bir sözcüktür, ama şimdiki koşullarda, sözcüğü gören ya da işitenlerin sözcük hakkındaki yorumlarının herhangi bir yansızlık ima etmesi ihtimal dahilinde değildir. Özgürlük savaşçısına gelince, o kesinlikle sözlüklerin kapaklarının içinde kalır.” (1993:273)

⁶ Örneğin BBC 1974'de habercilere yönelik olarak hazırladığı ‘Gerillalar ve Teröristler’ başlıklı bildiride kime terörist, kime gerilla denileceğini tanımlamaya çalışmıştır: “Terörist, terörizm eylemleriyle özellikle sivillere karşı şiddet eylemlerine, yani askeri hedeflere veya askeri personele yönelik olmayan girişimlere katılan kişiler için kullanılan uygun bir tanımlamadır. ‘Gerilla’ tanımı bu türden çeşitli Filistin örgütlerinin liderleri ve üyeleri için kabul edilebilir, ama terörist eylemlerle uğraştıkları zaman (baskıncı, uçak korsanı, tetikçi sözcükleri daha uygun düşmediği sürece) onlar da terörist olurlar” (Taylor, 1993:277).

Terörizm kavramının popülerlik kazanması 1789 Fransız Devrimi sonrasında yaşanan olaylara dayanır. Terörizme başvurulmasını açıkça savunan Robespierre'in hüküm sürdüğü dönem tarihe Terör Dönemi (1793-94) olarak geçmiştir. 19. yüzyılın ikinci yarısında terörizm, Batı Avrupa, Rusya ve ABD'deki anarşizm yanlılarınca yaygın olarak benimsendi. Anarşistler devrimci siyasal ve toplumsal gücü ele geçirmenin yolunun bu gücü elinde bulunduran kişileri öldürmekten geçtiğini düşünüyorlardı. 1865-1905 arasında önemli siyasal figürler anarşistlerin silah ve bombalarıyla can verdi. 20. yüzyıla gelindiğinde ise terörizm aşırı sağdan aşırı sola kadar dünyanın belli başlı ülkelerindeki siyasal hareketlere damgasını vurdu. Silah teknolojisindeki gelişmeler terörist saldırıların daha kanlı olmasına ve kurbanların sayısının artmasına yol açmıştır. Halkın desteğini alamayan terör gruplarının yöneldiği başlıca mücadele biçimleri (taktikler) insan ve uçak kaçırma, suikast, rehin alma, sabotaj ve bombalama gibi eylemlerdir. Almanya'daki Baader-Meinhof grubu, Yunanistan'daki 17 Kasım, Japonya'daki Kızıl Ordu, İtalya'daki Kızıl Tugaylar, Porto Riko'daki FALN, Fransa'daki Doğrudan Eylem, Türkiye'de PKK yirminci yüzyılın önde gelen terör örgütleri arasında sayılabilir (Ana Britannica).

Terörizmi bir siyasal şiddet biçimi olarak ele alan Yves Michaud, siyasal şiddet başlığı altında bir sınıflandırma önermektedir: İktidara karşı aşağıdan şiddet, iktidar şiddeti (yukarıdan, düzenin korunması, baskı, terör, zorbalık, dayak, darbe), Terörizm ve iç savaş (Michaud, tarihsiz, s.19).

a. İktidara karşı şiddet edimi “devlete karşı terör” diye de adlandırılır. Siyasal şiddetin bu biçimi doğrudan toplumsal düzeni ve onun devlet, siyasal iktidar ve kurumlar başta olmak üzere simgelerini hedef alır. Amaç egemenlik

ilişisini şiddet yoluyla sorgulamaktır. Ayaklanmalar, devrimler, darbeler ve ihtilaller iktidara karşı şiddetin önde gelen eylem biçimleridir:

“Örneğin 1642 ve 1688 İngiliz devrimleri, 1789 Fransız Devrimi ve bütün 19. yüzyıl boyunca süren Fransız Halk Hareketleri, 1917 Rus Devrimi böylesi eylemlerin en iyi bilinenleridir. Afrika’daki ve Güney Amerika’daki darbe, iktidar için mücadele olarak algılanabilecek siyasi çatışmalar, olaylı grevler, arbedeler de bu başlık kapsamına girerler” (Michaud, tarihsiz: s. 20).

b. İktidarın uyguladığı ve “devlet terörü” olarak ta adlandırılan bu şiddet biçiminde devlet yönetimini ellerinde bulunduran güçler, ayrıcalıklarını ve etkinliklerini yitirmemek için emirleri altındaki resmi kuruluşlar ve gruplar aracılığıyla şiddete başvururlar. Nazi Almanyası, Şah dönemi İran’ı, Şili, Brezilya veya Uruguay gibi Latin Amerika ülkeleri devlet terörü uygulamalarının tipik örnekleridir. Ancak kavramın muğlak tarafları olduğu da gözden kaçırılmamalıdır. Devletler kendi uyguladıkları terörü kimi gerekçelerle terör olarak nitelendirmeyebilirler. Ancak bu durum devlet terörünü ortadan kaldırmaz. Sözgelimi 1979 İran Devrimi sonrasında karşı devrimci hareketleri sindirmek ve yok etmek için Humeyni rejiminin uygulamaları bir tür devlet terörizmidir. Aynı şekilde İsrail’in Filistin halkına yönelik kimi uygulamaları devlet terörizmi kapsamında değerlendirilmelidir.

Hangi eylemlerin “terörizm” kapsamına girdiği ve kimlere “terörist” denileceği devletlerin yasalarında belirlenmiştir.⁷ Ancak terör eylemlerinin

⁷ Buna örnek olarak sırasıyla Türkiye’den “Terörle Mücadele Kanunu” ile Amerika Birleşik Devletleri’nden “ABD Yasası”nı verebiliriz. 12.04.1991 tarih ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu terörü şöyle tanımlamaktadır: “Terör, baskı, cebir, şiddet, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasi, hukuki, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devleti’nin ve Cumhuriyeti’nin varlığını tehlikeye düşürmek, devletin otoritesini zaafa uğratmak veya

faillerinin hangi sıfatlarla nitelendirileceği konusunda medyada ortak bir tutumdan söz etmek mümkün değildir. Klasikleşmiş bir ifadeyle söylenecek olursa birilerinin terörist dediğine, başkaları özgürlük savaşçısı diyebilmektedir.

2.2 Terörizm ve Türkiye

Tarihçi İlber Ortaylı toplu şiddetin Türkiye topraklarındaki köklerinin 17. yüzyıla kadar gittiğini söylemektedir (2002). 16. yüzyılın başlarından itibaren Osmanlı İmparatorluğu’nun merkezi otoritesini hedef alan Celali İsyanları, tarihimizdeki ilk geniş çaplı kalkışma olması bakımından önemlidir. Mustafa Akdağ’a göre bu kalkışma imparatorluğun siyasal ve sosyal yapısında meydana gelen değişmelerin, ekonomik yapıya olumsuz yansımalarının bir sonucudur: Ekonomik bunalım imparatorluk toprakları üzerindeki her sınıftan insanın birbirleriyle kanlı bıçaklı olmasıyla sonuçlanmıştır (Akdağ, 1975).

Günümüzü de içerecek biçimde Türkiye’de terör başlığı altında toplanabilecek politik şiddetin uluslararası konjonktüre paralel olarak 1960’lı yılların sonlarından itibaren Türkiye’de varlık göstermeye başladığı söylenebilir. Bu bağlamda Michaud’un siyasal şiddet başlığı sınıflandırdığı terörizmin Türkiye bağlamında günümüze değin uzanan dört ayrı veçhesinden söz etmek mümkündür.

a. Birinci terör dalgası sağ-sol terörü diye adlandırılan ve yaklaşık olarak 1960’ların sonunda başlayıp 12 Eylül 1980 askeri müdahalesine kadar devam

yıkarak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla örgüte mensup kişi ve kişiler tarafından gerçekleştirilecek her türlü eylemlerdir.” Birleşik Devletler Yasası’na göre ise terör eylemi, “ (A) Birleşik Devletler’in ya da herhangi bir Eyalet’in ceza yasalarını çiğneyen ya da Birleşik Devletler’in ya da herhangi bir eyaletin yargılama alanı içinde işlendiğinde ceza gerektirecek ihlal oluşturan bir şiddet eylemi ya da insan yaşamı için tehlike oluşturan bir eylem içeren bir etkinlik; (B) (i) sivil bir nüfusa gözdağı verme ya da baskı yapma; (ii) gözdağı ya da baskı yoluyla bir hükümetin siyasetini etkileme; ya da (iii) suikast ya da adam kaçırma yoluyla bir hükümetin davranışına etki etme amacını güttüğü ortaya çıkan bir etkinlik demektir” (Chomsky: 1999:10).

etmiştir. Soğuk savaşın bir ürünü olan bu terör hareketi özellikle şehirleri esir almış ve hemen her gün çoğu nedensiz bir şekilde öldürülen pek çok insanın ölüm haberleri gazete sütunlarına taşınmıştır. Bu dönem 12 Eylül 1980’de ordunun yönetimi ele almasıyla sona ermiştir.

b. İkinci terör dalgası 1970’li yıllarda ortaya çıkan ve 1980’lerin ikinci yarısına doğru hız kesen ve Türkiye’nin komşusu Ermenistan’la yaşadığı sorunlardan kaynaklanan terördür. Bu hareket Emre Kongar’ın ifadesiyle “sahnesi itibariyle tam bir küresel olaydır” (2002:244). Kökleri Osmanlı İmparatorluğu’nun zayıflamasına ve ülke topraklarının nasıl paylaşılacağına ilişkin Doğu Sorunu’na kadar gider. Marksist-Leninist ideolojiyi benimsemiş ve hücre düzeyinde örgütlenmiş olan ASALA 1975’te kurulmuştur. Örgütün amacı sözde Ermeni katliamının (*massacre*) intikamını almak ve Türkiye Devleti’nin bu ölümlerin sorumluluğunu üstlenmesini sağlamaktır (Thackrah, 1987:15). Tüm dünyayı operasyon sahası olarak gören örgüt, o yıllarda gerçekleştirdiği eylem sayısı itibariyle IRA’dan sonra ikinci sırayı almıştır. Örgüt Avrupa’da ve Amerika’da görev yapan Türk diplomatlarına yönelik saldırılar gerçekleştirmiştir. Sedat Laçiner’in verdiği bilgilere göre 1973 ile 1994 yılları arasında 33 Türk diplomatı bu saldırılarda öldürülürken, 34 diğer ülke vatandaşı da terör eylemleri sonucunda hayatını kaybetmiştir. Örgüt 200’den fazla eylem gerçekleştirmiş ve bu eylemler sonucunda toplam ölü sayısı 80’i aşmış, yaralı sayısı ise 500 kişiye yaklaşmıştır (Laçiner, 2002:79). John Richard Thackrah ASALA’nın sadece 1982 yılının ilk yarısında 24 Türk resmi görevlisini öldürdüğü ve Avrupa’nın önemli başkentlerindeki 100’den fazla Türk hedefine bombalı saldırılar düzenlediği bilgisini vermektedir (1987:15).

c. Üçüncü terör dalgası etnik-ayrılıkçı PKK terörüdür. 1980’li yılların ikinci yarısından itibaren etkin olmaya başlayan örgüt, günümüzde de varlığını devam ettirmektedir. PKK, Marksist-Leninist ideolojiyi benimseyen, kürt kimliği temelinde güneydoğu anadolu bölgesinde “bağımsız” bir kürt devleti kurmayı hedefleyen ayrılıkçı ve ayaklanmacı bir terör örgütüdür niteliğindedir (Özcan, 2002). Örgüt başta Yunanistan, Suriye ve İran olmak üzere dış ülkelerden destek alarak güçlenmiştir. PKK, özellikle doğu ve güneydoğu bölgesindeki illerde görevli devlet görevlileri ile çok sayıda sivil halkı hedef alan eylemlerde bulunmuştur.

d. Dördüncü terör dalgası Radikal islamcı Hizbullah terörüdür. Özellikle güneydoğu anadoludaki şehirlerde etkin olan Hizbullah, örgüt lideri Hüseyin Velioğlu’nun 2002 yılının Ocak ayında İstanbul’daki hücre evine düzenlenen operasyonda öldürülmesinin ardından büyük ölçüde etkinliğini yitirmiştir. İran destekli Lübnan Hizbullah’ı, Türk Hizbullah’ının örgütlenmesinde model olmuştur. Türk siyasal yaşamında dinsel motiflere yer verilmesi ve siyasette dini araç olarak kullanan partilerin siyaset alanına çıkması ve 1979’daki İran Devrimi Türkiye’deki dinsel oluşumlara, dolayısıyla da Hizbullah’ın kurulduğu ortama etki etmiştir. Hizbullah güneydoğu anadolu bölgesindeki kimi illerde PKK’dan daha etkin olabilmıştır. Bunun nedeni PKK’nın Marksist-Leninist ideolojisi yüzünden sosyo-ekonomik düzeyi düşük geniş halk kesimlerinin gözünde “dinsiz”, “kitapsız”, “komünist” olarak algılanmasıdır (Çitlioğlu, 2002:92).

2.3 Terör ve Haber Medyası

Haber medyasının terör eylemlerine gösterdiği ilginin nedeni içerdiği şiddet ögesidir. Şiddet içinde barındırdığı olumsuzluk, beklenmediklik, yoğunluk gibi

özellikleri nedeniyle habercilerin benimsediği önemli bir haber değeridir. Bu konuya girmeden önce toplumsal çatışmanın bir yansıması olarak ortaya çıkan terör edimlerinin analizinde ortaya çıkan yeni bakışa bakmamız gerekmektedir.

Terör ve medya üzerine yaptığı araştırmalarla tanınan Philip Schlesinger’e göre bu yaklaşım değişikliği siyasal amaçlı şiddet edimlerinin gerisinde belirli amaçlar ve niyetlerin olduğu varsayımına dayanmaktadır. Yeni bakış siyasal şiddet edimlerini ve bunların medyada sunumundaki mantığı anlamaya ve açıklamaya dönük bir çabayı içermektedir. İki sosyolog -Robert Slater ve Michael Stohl- bu yaklaşımın klasik bakıştan farkı hakkında şunları söylüyorlar:

Terörizm amaçlıdır. Terörizmi ağırlıklı olarak irrasyonel davranış olarak kabul eden daha geleneksel görüşten vazgeçen bir konsensüs ortaya çıkıyor görünmekte...eylemlere bazı anlamlarda rehberlik eden bir inançlar dizisi ya da haklılaştırma sistemi vardır. Böylece, terörizme dair tanımımızda, terörizmin izleyiciyi dolaysız ya da dolaylı etkileme niyetindeki amaçlı bir edim olduğunu varsayıyoruz. (Aktaran: Schlesinger, 1994:24)

Schlesinger’in “ortodoks” olarak nitelendirdiği eski yaklaşıma göre terörist eylemler usdışıdır ve teröristler de sapkın kimselerdir. Hükümetler teröristlere boyun eğmemeli, terörist faaliyetlerin kamu düzenini ve otoritesini sarsamaya yönelik girişimleri polisiye ve askeriye tedbirlerle ortadan kaldırılmalıdır. Bunun için gerekirse vatandaşların kamusal özgürlükleri kısıtlanabilir, yasalarda yeni düzenlemelere gidilebilir. Nitekim 11 Eylül saldırılarının ardından gerek Amerika gerek kimi Avrupa ülkeleri terörle mücadele yasalarında değişikliklere gitmişlerdir.

Yukarıda medyanın terör edimlerine ilgisinin bu edimlerin şiddet içeren özelliklerinden kaynaklandığını söylemiştik. Teröristler de medyaya ilgi gösterirler.

Çünkü onlar da tanınmak, halkın ilgisini çekmek ve taleplerini iletmek isterler. Laqueur'un yerinde deyişyle teröristler, “(...) medyanın fevkalade bir önem taşıdığını, terörist edimin tek başına hiçbir şey ifade etmediğini, oysa tanıtımlarının yapılmasının her şey olduğunu öğrenmişlerdir” (akt.: Schlesinger, 1994:58). Öyle ki, teröristler hem propaganda yapmak hem de taleplerini iletmek için doğrudan medyanın ilgisini çekmeye dönük eylemler bile düzenleyebilmektedirler. Montenora'ların Arjantin'de Buenos Aires'deki Alman Mercedes-Benz firmasının yöneticisini kaçırmaları örneğinde olduğu gibi. Teröristler rehineyi ancak firmanın Avrupa, Washington ve Meksika'daki gazetelere çok uluslu şirketlerin geliştirmekte olan ülkelerdeki “ekonomik emperyalizmini” alenen suçlayan ilanlar vermesi şartıyla serbest bırakmışlardır. Şiddetin bir iletişim biçimi olduğunu Japon Kızıl Ordu mensubu bir terörist şu sözleriyle dile getiriyor: “... şiddet eylemleri ...şoke edici... insanlarla ancak bu yolla iletişim kuruyoruz” (Tan, 1989:195).

Medya terörizme ilgi gösterir, çünkü terörist edimler şiddet içerirler ve şiddet olumsuz bir haber değeridir. Terörist faaliyetler haber değeri taşıyan kimi öğeleri (beklenmediklik, olumsuzluk, yoğunluk) bir arada sundukları için haber olduklarını da önce söylemiştik. Bu haber değerleri ile medyanın talepleri arasında bir uyuma sağlanır ve terör medyada haber olarak yerini alır. Medyanın temel talebi ticari kaygılar doğrultusunda izleyici/okuyucu sayısını artırmak ve bunu korumaktır. Bundan dolayı medya terörizme karşı duyarsız kalamaz.

Günümüzde medyanın terörist edimlerle pratik düzeydeki ilişkisi elbette sadece olan biteni anlatma ya da liberal kuramın deyişyle “yansıtma” düzeyi ile sınırlı değildir. Medya enformasyon vermekle yetinmez, aynı zamanda terör edimlerinin her aşamasında aktif bir rol de oynar. Öncelikle terör edimleri

yarattıkları dramatik etki nedeniyle medyada, özellikle de canlı yayın imkanı sunduğu için televizyonda sıklıkla yer alırlar. Bu dramatik etkinin en önemli boyutu terörizmin yarattığı aşırı korku halidir. Panik ve dehşet, Pierre Mannoni'nin deyişiyle, "hiperbolik" korkulara iyi iki örnektir. Panik ve dehşet genel olarak şiddetli korku hallerini betimlemek için kullanılırlar. Ancak ikisi arasında farklar da vardır. Dehşette, "felç olma ve duyumsuzlaşma... şaşkınlıktan donup kalma" gibi bireyi hareketsiz bırakan korkular oluşurken, panikte "düzensiz el kol hareketleri... nereye gittiğini bilmeden kaçma" gibi davranışlar ortaya çıkar (Mannoni, tarihsiz, 67). Metro istasyonları, otobüs garları, eğlence yerleri gibi insanların toplu halde bulunduğu yerlere düzenlenen saldırılar sonucu insanlarda oluşan korku hali panik türünden korkulara örnek olarak verilebilir. 11 Eylül sonrasında New York halkının televizyonlara yansıyan görüntüleri ile İstanbul'daki bombalı saldırılar sonrasında insanlarımızın yaşadıkları panik halindeki korku türünün tipik örnekleri olarak hatırlanacaktır.

Televizyonun günümüz medya ekolojisindeki hakim konumu terörün yarattığı panik ve dehşet türünden korkuların topluma hızla yayılmasına neden olmaktadır. Televizyonun fazlasıyla öne çıkması, yazılı basın da televizyonu takip etmesine yol açmaktadır. Bu duruma dikkat çeken Ignacio Ramonet, artık medya alanını gazetecilik okullarında yapıldığı gibi basın, radyo ve televizyon şeklinde ayırmanın mümkün olmadığını söylüyor. Ramonet'e göre farklı iletişim araçları artık günümüzde birbirlerine bağlanmış durumdalar, "... medya medyayı yineliyor, birbirini taklit ediyor, bir bütün halinde işlev görüyor" (1999: 45). Özellikle görsel ve yazılı basın arasındaki etkileşim kendisini en açık biçimde terör edimlerinin

haberleştirilmesi sürecinde göstermektedir. Televizyon canlı yayın avantajını kullanarak yazılı basını peşinden sürüklemektedir.

Yazılı basın ile görsel medya arasındaki sunumdaki ittifak terör söz konusu olduğunda kimi sorunları da beraberinde getirmektedir. Terör nasıl haberleştirilmelidir? Sunumda hangi kriterlere göre davranılması gerekir? Medya hükümetin muhtemel yayın yasağı karşısında ne tür tepkiler vermektedir?

Klasik yaklaşımı savunanlar medyanın terör haberlerini toplumsal sorumluluk ve meslek etiği çerçevesinde, taraf tutmadan ve halkta infial duygusu uyandırmadan vermesi gerektiği görüşündedirler. Bu yaklaşıma göre teröristlerin amacı, medyayı kullanarak halkın olayları algılamasına ve genel siyasal düşünce ortamına tesir etmektir. Bu durum teröristlerin medyaya kurduğu bir tuzaktır ve medya bu tuzağa düşmemelidir. Bunun için gazeteciler terör faaliyetlerini haberleştirirken yasaları dikkate almalı ve haber değeri ölçütlerini doğru şekilde yorumlamalıdır. Kısaca medya doğrudan sürecin bir parçası olmaksızın etik kodlara uygun davranmalıdır.⁸

Medyanın “toplumsal sorumluluk” ilkesi temelinde iş görmesini savunan bu yaklaşımın arka-planında liberal demokrasiye dayalı siyasal rejimlerde medyanın işleyişine ilişkin bazı varsayımlar yatmaktadır. Liberal demokratik rejimlerin şeffaf olduğu ve etkin baskı aygıtlarından yoksun olduğu varsayılr. Liberal

⁸ CBS Haber Dairesi Başkanı Richard S. Salant'ın 7 Nisan 1977'de yayımladığı ve terör edimlerinin yayınında uyulması gereken kurallardan oluşan yönergesi bu etik kodlara örnek olarak verilebilir. Yönerge özetle aşağıdaki kuralları içermektedir: Yayınlarda teröristlerin taleplerine elbette yer verilmelidir, ancak bu belirli sınırlar içinde olmalıdır. Bunun için görüntü ve sesler editoryal denetimden geçirilmelidir. Zorunlu haller dışında teröristlerle ilgili canlı yayın yapılmayacaktır. Gerekli durumlarda buna haber istasyonundaki en yetkili kişi karar verecektir. Sorumlu CBS haber temsilcileri rehin alma olaylarında resmi yetkililerle temas kurmaya çalışacaktır. Ayrıca olay yerindeki yetkililerin önerileri dikkatle değerlendirilmelidir. Bu kurallar yerel huzursuzlukların yayını sırasında da geçerlidir. Durumu alevlendirici sloganların ya da ifadelerin kullanımından kaçınılmalıdır. İç huzursuzluklar ve rehin alma olaylarında gazeteciler, polisin talimatlarına uymalıdır. Eğer bu talimatlar haberi yönlendirmeye ya da engellemeye yönelik ise, durum derhal haber merkezindeki üst düzey yetkililere iletilmelidir (Barrett, 1978).

demokrasilerde özgürlük nosyonuna büyük önem atfedilmesi bu rejimleri kırılgan yapmaktadır. Bu özgürlük anlayışının basın için de geçerli olduğu düşünülür. Öyle ki liberal demokratik rejimlerde basın özgürlüğü yasalarla korunmaktadır. Bu özgürlükçü anlayış medyayı teröristlerin rahatça kullanabileceği bir forum haline getirmektedir. Schlesinger'in "ortodoks konsensüs" (1994:55) dediği bu yaklaşıma göre medya bir yandan teröristlerin gönüllü propaganda aracı haline gelmekte, öte yandan medya sunumu "bulaşıcı etkiye" neden olmaktadır. Bulaşma (*contagion*) bir olayın medyada toplumda korku ve paniğe neden olacak tarzda işlenmesinin yarattığı etkiyi ifade eder (Mutlu, 1998:74). Terör söz konusu olduğunda bu etkinin insanlarda korku, öfke, endişe, panik gibi temel heyecanları artırdığı ve insanlarda şiddetin tüm topluma yayılacağı korkusunu hakim kıldığı ileri sürülmektedir. Bu yaklaşımın temelinde şiddetin medyada sunumunun, toplumda şiddet içeren davranışları yaygınlaştıracığı varsayımı yatmaktadır.

Terör edimlerinin haberleştirilmesiyle ilgili bir diğer sorun, hükümetin koymuş olduğu yayın yasağına uyulup uyulmamasıdır. Liberal yaklaşımı benimseyenler basın özgürlüğü ve kamunun bilme hakkı gereğince olan bitenden insanları haberdar etmek gerektiğini ileri süreceklerdir. Hükümet ise yayın yasağını teröristleri bertaraf etmek ve insanların can güvenliğini sağlamak amacıyla koyduğunu savunacaktır. Özellikle rehin alma ve uçak kaçırma eylemlerinin televizyondan canlı olarak yayınlanması, yayınlara kısıtlama getirilmesi gerekip gerekmediğinin en çok tartışıldığı anlardır. Bu türden eylemlerin televizyondan yayınlanması izleyicilerde heyecan, korku, coşku gibi duygusal tepkilerin doğmasına neden olur. Heyecan düzeyinin bu derece yüksek ve değişken olması yayıncıların bu durumun kurbanlar üzerinde yaratacağı muhtemel olumsuz etkileri göz ardı etmesine

neden olabilir. Böyle anlarda teröristlerle mülakat yapılabilir mi? Taleplerine yer vermek ne kadar doğru bir davranıştır? Daha önce bahsettiğimiz klasik yaklaşım yanlıları bunun istismara açık bir durum yarattığını ileri sürerler. Buna göre halkı bilgilendirme ilkesiyle hareket ederek teröristlere ve onların görüşlerine yer veren medya aslında teröristlerin amaçlarına hizmet eder. Örneğin 19 Ekim 1988’de İngiliz hükümeti İrlanda’daki terörist ve terörist taraftarı örgütlerin temsilcisi veya destekçisi olanların (yasal siyasal parti Sinn Fein de dahil olmak üzere) yaptıkları açıklamaların medyada yayımlanmasını yasakladı. Dönemin İngiltere Başbakanı Margaret Thatcher yayın yasağını savunurken, medyanın terörizmin “reklam için ihtiyaç duyduğu oksijeni” sağladığını ileri sürmüştü (Gilbert, 1998:169).

Ülkemizde de basına belirli dönemlerde yasaklar getirilmiştir. 1982 Anayasası’nın 22. maddesi bunun hangi durumlarda yapılabileceğini ayrıntılı olarak düzenlemiştir. Ancak kimi özel durumlarda (Olağanüstü Hal uygulaması, askeri darbeler gibi) hükümetler kanun hükmünde kararnamelerle basının çalışmalarına kısıtlamalar getirmişlerdir.⁹ Örnekolayımızda 15 Kasım 2003 tarihinde meydana gelen birinci saldırıdan beş gün sonra yapılan ikinci saldırı dalgası sonrasında İstanbul Emniyet Müdürü Celalettin Cerrah ile Başbakan Recep Tayyip Erdoğan medyayı sert bir dille eleştirmişlerdir. Mahkeme kararıyla yayınlara kısıtlama getirilmesine rağmen medyanın halkı rahatsız eden ve emniyet güçlerinin faillere

⁹ 09.05.1990 tarih ve 424 sayılı kanun hükmünde kararname ile Türkiye’nin doğu ve güneydoğusundaki bölücü örgütün faaliyetlerinin önlenmesi, asayişin ve kamu düzeninin tesisi için bazı ilave önlemlere başvurulmuştur. Kararnamenin basınla ilgili birinci maddesi şöyledir: “Bölgedeki faaliyetleri yanlış aksettirmek veya gerçek dışı haber ve yorumlar yapmak suretiyle bölgedeki kamu düzeninin ciddi şekilde bozulmasına veya bölge halkının heyecanlanmasına neden olacak veya güvenlik kuvvetlerinin görevlerini gereği gibi yerine getirmelerinin engelleyecek şekilde yayınlanan her türlü basımlı eser hakkında Olağanüstü Hal Bölge Valisi’nin teklifi veya görüşü alınarak İçişleri Bakanınca bunların bölge veya dışında basılmış olup olmadığına bakılmaksızın; basılmalarını, çoğaltılmalarını, yayınlanmalarını ve dağıtılmalarını süreli veya süresiz yasaklamak, gerektiğinde bunları basan matbaaları kapatmak” (10.05.1990 ve 20514 sayılı Resmi Gazete’den aktaran: Avşar, tarihsiz, s.68).

ulaşmasını engelleyen yayınlar yapmaya devam ettiğini ileri süren Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, “Dünya bir 11 Eylül yaşadı. Acaba dünya medyasının elinde iki kuleden başka bir şey var mı?” (*Hürriyet*, 23 Kasım 2003) diye sorarak medyadan halkı rahatsız edecek görüntülere yer vermemesini istedi. İstanbul Emniyet Müdürü Celalettin Cerrah’ın, “basınımız faillele aramızda 1 saat kalmışken, faillele ve uzantılarını deklare etti” (*Hürriyet*, 23 Kasım 2003) açıklamasının ardından saldırılarda hayatını kaybedenlerin sorumlusu olarak medyayı göstermesi, medya ile emniyet arasında gerginliğe neden oldu. Basın kuruluşları ve gazetecilik örgütleri Cerrah’a tepki göstererek medyanın ihtiyaç duyduğu sağlıklı bilgi akışının Batı standartlarına çıkarılmasını istediler. Ayrıca gazete yöneticileri ile basın örgütlerinin yetkilileri gerçekleştirdikleri ortak toplantıda terör gibi toplumun hassasiyetine kolayca tesir edebilecek olayların yayınında medyanın uyması gereken asgari kurallar hakkında yazılı bir deklarasyon yayınladılar.¹⁰

Medya terörü haberleştirirken adeta keskin bir bıçak üzerinde hareket eder. Bir yandan demokrasinin sağladığı özgürlüklerin nimetinden yararlanırken, öte yandan terörist propagandanın aracı haline gelmekle itham edilir. Halkı bilgilendirme adına teröristlerle yapılan bir mülakatı ele alalım. Geleneksel görüş bu uygulamaya teröristlere propaganda imkanı sağladığı gerekçesiyle karşı çıkar. O halde medya sadece resmi açıklamalarla mı yetinmelidir? Buna karşı çıkan görüş, hükümetten bir

¹⁰ Altı maddeden oluşan deklarasyon özetle şunları içermektedir: 1) Terör örgütlerinin propagandasına hizmet edecek nitelikte yayın yapılmayacak. 2) Teröristleri ve terör örgütlerini toplumun belli kesimlerine bağlayıcı ve suçlayıcı sıfatlar kullanmaktan kaçınmak, biliniyorlarsa o örgütün amacı, niteliği, tarihçesi hakkında gerekli asgari boyutta bilgiyi kullanmak. 3) Teröristler hakkında ‘gerilla’, ‘militan’ gibi aklayıcı ve yüceltici sıfatlar kullanmaktan kaçınmak. 4) Can kaybı ve benzeri konularda haberin kaynağı konusunda kamuoyuna mümkün olduğunca açık bilgi vermek, travmatik etki yaratabilecek, kamu vicdanını ve şiddet kurbanlarını, kurban yakınlarınıninkiler de dahil, kişilik haklarını rencide edecek görüntü, fotoğraf ya da haber yayınlamaktan kaçınmak. Ancak 2. madde ZAMAN tarafından, “artık İslami terör veya Ermeni terörü nitelendirmeleri artık kullanılmayacak” şeklinde yorumlanmıştır. Zira ZAMAN ve TÜRKİYE haberlerinde “İslami terör” ifadesine yer vermekten özellikle kaçınmıştır.

yetkiliyle yapılacak mülakatın, teröristlerle yapılacak mülakattan, sonuçları itibariyle, hiç te farklı olmayacağını ileri sürecektir. Yani ilkinde teröristlerin propagandasını yapmakla suçlanan medya, ikincisinde hükümetin propagandasını yapmakla itham edilecektir. Schmid ve de Graff gazetecilerin yaşadığı bu ikilemler hakkında şunları kaydediyorlar:

Teröristlerle ilgili haberlere sansür uygulamasalar halkın bilme hakkını çiğnemiş olacaklar. Terör olaylarını geniş olarak verseler halkta korkuya neden olacaklar ve teröristlerin müttefiki olmakla suçlanacaklar. Hükümetin çizgisinde yayın yapsalar, propagandanın ve polisin aracı haline gelecekler. (Paletz, 1983:231)

Habercilerin yaşadığı bu ikilemlerin kaynağı nedir? İlk olarak haber üretim sürecinde haberci ile kaynak arasındaki yapılaşmış ilişkilerin altını çizmek gerekir. Habercilik, çalışmanın daha önceki bölümlerinde de vurgulandığı gibi, zamana karşı verilen bir uğraştır. Bu nedenle haberciler en kısa zamanda ve en kısa yoldan ihtiyaç haber kaynağına ulaşmanın peşindedirler. Ulaşılması en kolay kaynak elbette resmi kurumlardır. Haberciler özellikle toplumsal çatışmalarda (ayaklanma, kitle gösterileri, grev, terörist edimler vb.) haber toplamada büyük ölçüde resmi kaynaklara bağımlı durumdadırlar. Öte yandan terörün kamu düzenini bozan ve halkta korku ve paniğe neden olan özelliğinden dolayı hükümetler –liberal demokrasiler de bile- medyayı sansürleyebilmektedirler. Hatta bu önlemler zaman zaman yayından men etmeye kadar uzanabilmektedir. Kamu düzeni adına yapılan bu kısıtlamaların gerekçesi, Paul Gilbert’in ifadesiyle, ”siyasal topluluğun önkoşulu olarak görülen iç barışı (ve genel olarak ortak ahlakı) yasaların belirlediği biçimde koruma altına” almaktır (1998:186). Medya bu süreçte izleyici-hükümet-terörist üçgeni içinde haber verme işlevini yerine getirmeye çalışır.

Vurgulanması gereken ikinci nokta bombalama, uçak kaçırma, kuşatma, rehin alma gibi terörist faaliyetlerin medya tarafından belli bir ideolojik çerçeve içinde haber haline getirilmeleridir: “Hukuk ve Düzen” teması. Hall ve arkadaşlarının daha önce hakkında değindiğimiz *Policing the Crisis*’da İngiltere’de bu haber biçiminin giderek büyüyen “hegemonya krizi” bağlamında nasıl geliştiğini ortaya koymuşlardı. Medya, sosyal demokratik uyuşmaktan “olağanüstü” hukuk ve düzen devletine doğru gerçekleşen bu değişikliğe rıza gösterilmesini sağlamada hayati bir rol oynamıştı. Steve Chibnall medya söyleminde “şiddet” teması üzerinde yoğunlaşmanın meşru muhalefetin hareket sahasını kısıtlamada kullanıldığı görüşündedir. Medya birbirinden farklı -gasp, futbol holiganizmi, IRA’nın terör kampanyaları gibi- edimleri “şiddet toplumu”na yol açan etmenler olarak ele almaktadır. Devletin güvenlik alanını ilgilendiren terörist faaliyetlerin medyada bu tarzda sunulması, yazara göre, tüm toplumun tehdit altında olduğu duygusunu uyandırabilmektedir. Philip Elliott bu tür terör edimlerinin medyada ritüelleşmiş tepkiler uyandırdığını belirtmektedir. Elliott, IRA’nın faaliyetlerini İngiltere içinde gerçekleştirdiği durumlarda, İngiliz medyasının -Türk basınının da sıkça yaptığı gibi- toplumsal düzenin bölünmez bütünlüğünü (bizdeki karşılığıyla “vatanın ve milletin bölünmez bütünlüğünü”) vurgulayan “onaylayıcı ritüeller”i yerine getirdiğini savunur (Schlesinger, s. 78). Paletz ve arkadaşları da (1982) IRA, Kızıl Tugaylar¹¹ ve F.A.L.N.’nin¹² eylemlerinin ABC, CBS ve NBC’nin akşam bültenlerinde nasıl

¹¹ Kızıl Tugaylar (*Brigate Rosse*): 1970’li yılların başından itibaren İtalya’da etkin olan bir terörist örgüttür. Üyeleri kendilerini otantik komünist ve devrimci olarak nitelendirirler. İtalya yönetici sınıf elitine karşı olan örgüt 1968 öğrenci hareketleri sırasında tavrını sertleştirmiştir. Amaçları İtalyan devletini yıkmak ve yerine proleter bir yönetim kurmaktır. Taktikleri siyasi, yargısal ve diğer resmi organlarda görev yapanlara karşı saldırılar düzenleyerek yönetici elit üzerinde korku yaratmaktır (Paletz v.dğ. 1982:146-147).

¹² FALN: *Fuerzas Armadas de Liberacion Nacional* (Porte Riko Silahlı Ulusal Kurtuluş Güçleri) 1950’li yıllardan itibaren etkin olmaya başlayan örgüt, Porto Riko’nun bağımsızlığını talep etmektedir. İlk olarak 1970’lerin başında adından söz ettirmeye başlayan örgüt, Amerikan yönetiminin

sunulduğunu analiz ettikleri çalışmada benzer sonuçlara ulaşmışlardır. Araştırmacılar ilk olarak haber kanalları arasında farklılıklar olsa da, üç terör örgütünün de sunumunda benzerliklerin daha fazla olduğu sonucuna ulaşmışlar. Örgütlerin gerçekleştirdiği eylemler benzer çerçeveler içinde verilirken, şiddet ögesi ön plana çıkmış, buna karşılık eylemlerin ardında yatan hedefler, amaçlar ve bakış açıları ihmal edilmiştir. Bunun yerine hükümetlerin şiddete verdikleri yanıt vurgulanmıştır. Yazarlara göre televizyon sunumu, geleneksel bakışın tersine, teröristlerin eylemlerini meşrulaştırmak yerine, hükümete duyulan popüler bağlılığı pekiştirmiştir. Bu da siyasal şiddet edimlerinin ardında yatan köktenci toplumsal değişim talebini ortadan kaldırmıştır (Paletz vdiğ., 1982:162). Ayaklanmacı (*insurgent*) terörizm ile medya arasındaki ilişkileri analiz eden Schmid ve de Graff medyanın terör haberlerini fazlasıyla kurban-merkezli (*victim-centered*) bir bakış açısıyla sunduğunu, ayrıca şiddet korkusu ve bunun sonuçlarının sürekli körüklendiği sonucuna varmışlardır.

Edward S. Herman ve Gerry O'Sullivan (1999) medyanın “terörizm endüstrisinin” taşıma kayışı olduğu görüşündedirler. Yazarlara göre terörizm endüstrisi, terörizme dair bilgi üreten, analizler yapan ve ulaştığı sonuçları dağıtmaya hazır hale getiren bir yapıdır. Bu endüstrisinin iki önemli sacayağı vardır: Kamu (devlet) ve özel sektör. Kamu sektörü terörizmle ilgili resmi politikaları tayin eden devlet organlarından (Pentagon, CIA, dışişleri bakanlığı gibi) oluşmaktadır. Özel sektör düşünce merkezleri ile araştırma enstitülerinde çalışan ve

ve şirketlerinin Porto Riko halkını sömürdüğünü ileri sürmektedir. Küçük bir grup olmasına rağmen, gerçek büyüklüğü tam olarak bilinmemektedir. FALN seçilmiş hedeflere bombalı saldırılar düzenlemiş, özellikle hükümet binaları ile siyasal partiler ile şirket binalarını hedef almıştır. Saldırılarını Amerika'nın medya ve finans merkezlerinin bulunduğu şehirlerinde yoğunlaştırmıştır. Örgüt, 1974'den itibaren meydana gelen yüzden fazla bombalama olayının sorumluluğunu üstlenmiştir (Paletz vdiğ. 1982:147).

medyaya terörizmle ilgili görüş açıklayan uzmanlardan oluşmaktadır. Yazarlara göre kamu sektörü özel sektörü desteklemektedir. Bu enstitüler ve uzmanları, “birbirinden ismen ayrılmış kamu alanlarıyla özel alanlar arasında döner kapı gibidir; hem hükümet hem de özel iş çevreleri tarafından yönlendirilip desteklenir” (s. 75). Kamu sektörü ile halk arasındaki bağlantıyı medya aracılığıyla kuran özel sektör uzmanlarıdır. Bunlar genellikle terör uzmanı sıfatıyla medyada sıkça boy gösterirler. Buna göre medya terörü haberleştirirken terörizm endüstrisinin gerek kamu, gerek özel sektördeki “uzman”larının açıklamalarını eleştiri süzgecinden geçirmeden kullanmakta ve bu da batılı haber anlayışının ve modelinin haberciliğe hakim olmasına neden olmaktadır.¹³

Medyanın terör edimlerini biçimlendirmede oynadığı rol nedir? Bassiouni “taktiksel, stratejik ve nihai amaçlar” şeklinde ideolojik olarak güdülenmiş terörizmi biçimlendirmede medyanın üç aşamada önemli rol oynadığına dikkat çekmektedir. Buna göre ilk aşamada uygun bir hedefe saldırı yöneltilir. İkinci aşamada eylemin hedeflenen korku verici etkisi ya da ideolojik talepler medya dolayısıyla topluma yayılır. Son aşama ise istenen güce ulaşmaktır. (Tan, 1989:199). Medya bu üç aşamada da etkin rol oynar. Schmid ve de Graff (1982) medyanın, özellikle de televizyonun, terörizmin hedeflediği nihai güce erişmesinde 30 belirleyici işlevi olduğundan söz etmektedir. Tan, bu işlevleri dört geniş kategori altında sentezleyerek şöyle özetliyor (1989:199):

¹³ Yazarların sözünü ettikleri batılı haber anlayışı sadece terörün temsili için geçerli değildir. Batılı haber söyleminde üçüncü dünya ülkeleri ile halklarının sunumunda da bu batılı haber anlayışı egemenliğini sürdürmektedir. Bu ülkeler ve halkları sıklıkla “olumsuz” haberlerle batı medyasında yer almaktadırlar: Askeri darbeler, diktatörlük, demokrasi eksikliği, doğal afetler, toplu ölümlere yol açan kazalar, namus cinayetleri, dinsel tutuculuk, fakirlik,, açlık, yolsuzluk, rüşvet, kara para aklama... Bu liste daha da uzatılabilir.

1. Enformasyon (verme) ve pazarlık araçları olarak medya.
2. Kimlik kazandıran araçlar olarak medya.
3. Terörizmi meşrulaştıran araçlar olarak medya.
4. Terörizmi yayan araçlar olarak medya.

Terörist edimlerin medyada sunumunun insanlar üzerindeki etkisi sadece dikkat ve merak uyandırmakla sınırlı değildir. Medyanın ayrıca, “imge oluşturma, tutum değişikliği yaratma ve kamuoyu oluşturma” gibi etkileri de vardır (Weimann, 1983:39). Medyanın bu işlevleri sadece izleyicileri değil, teröristleri de etkileyebilmekte; teröristler medyanın statü sağlayıcı (*status conferral effect*) işlevinden yararlanabilmektedirler.

Terör edimlerinin izleyicide duygusal gerilimler yaratması nedeniyle dramatik bir boyut taşıdıklarını daha önce belirtmiştik. Terörist stratejide medyanın oynadığı rolü “korku tiyatrosu”na benzeten Weimann, terörist-medya ilişkisini dramaturjiden aldığı kavramlarla açıklamaktadır: Teröristler önce senaryolarını yazarlar, sonra bunu sahneye koyarlar. Bu, bir tür korku tiyatrosudur. Sahne medyadır, teröristler oyuncu, seyirciler de izlerkitledir. “Korku tiyatrosu ancak medyanın oyuna sahne oluşturmalarıyla ve dünya ölçeğinde izleyiciye ulaşması ile mümkün olur” (1983:38). Terörizm uzmanı Brian Jenkins teröristlerin “şiddetin koreografisini” yaptıklarını, terörizmin de bir tür tiyatro sahnesi olduğunu söylemektedir.

Batı dışında kalan kültürlerin batılı haber medyasında temsilinde terörizm olarak adlandırılan eylemlerin ayrı bir yeri ve önemi vardır. Edward Said *Haberlerin Ağında İslam* (1984) adlı kitabında Batı medyasının İran Devrimi dolayısıyla İslam dinini ve kültürünü nasıl aktardığını sergilemiştir. Uluslararası bir sorun haline gelen

İran krizi, Said'in ifadesiyle, "bölge tarihinin hiçbir döneminde bu kadar dakikası dakikasına ve düzenli olarak aktarılmamıştı" (1984:62).

Amerika'nın müslüman dünyaya dönük ilgisinin İkinci Dünya Savaşı ile birlikte başladığına işaret eden Said, 19. yüzyıl boyunca Ortadoğu coğrafyasında hakim güç olan İngiltere ve Fransa'nın bu etkinliğini savaştan sonra Amerika'ya devrettiğini kaydetmektedir. Bu güç devrinin, yazara göre, iki önemli sonucu olmuştur:

Birincisi, akademisyenlerin ve uzmanların İslamiyet'e duydukları yavaş yavaş filizlenen ve buhran zamanlarında yoğunlaşan ilgi; ikincisi çoğunlukla özel sektöre ait basın ve elektronik haber endüstrilerinin geliştirdikleri olağanüstü teknoloji (1984:62)

Said 1970'li yıllar boyunca batı medyası yalnızca İran değil, Arap-İsrail çatışması, petrol krizi ve Afganistan'ı da içeren en dramatik olayları "İslamiyet" haberleri altında sunduğa dikkat çekmektedir. İran bu yıllarda Amerikan halkının yaşamında daha önce hiç olmadığı kadar "fiilen yer alırken", öte yandan da "Amerikan yaşamına ne kadar yabancı olduğunu" ortaya koymuştur (1984:62).

Batılı haber medyası devrim sırasında ve ertesinde liberal entelektüeller ve jeopolitik stratejistlerin ürettiği enformasyonu Amerikan kamuoyunda İran karşıtlığını körüklemek üzere kullanmıştır.

Kitle iletişim araçları... bu mekanizmalardan en kolay görüntüye dönüşebilecek şeyleri alırlar; böylece, karikatürler, ürküntü veren çapulcular, Müslüman cezaları üzerinde yoğunlaşmalar, vb. ortaya çıkar. Bütün bunlara nezaret edenler güçlü kuruluşlardır: Petrol şirketleri, dev ulusal ve uluslararası şirketler, savunma ve istihbarat camiası ve hükümetin yürütme görevini üstlenen bölümü (s. 69).

Edward Said batı medyasının islamı aktarırken (*covering*), aynı zamanda onu kararttığını/örttüğünü belirtmektedir.¹⁴ Batı medyası islamı tektipleştirerek sunmakta ve dünyanın başka ülkelerindeki islam anlayışlarını adeta yok saymaktadır. Böylece batı medyası Türkiye’de yaşanan islam ile İran ya da Suudi Arabistan’daki islamı aynılaştırarak temsil edebilmektedir.¹⁵ Bu indirgemeci tavır özellikle 11 Eylül sonrasında daha da belirginleşmiştir. Başta Amerika olmak üzere Avrupa ülkelerinde islam karşıtlığının ve yabancı düşmanlığının artmasında islama bu tek yönlü bakışın etkili olduğunu söylemek abartma olmasa gerek.

¹⁴ Said burada *covering* sözcüğünü çift anlamda kullanıyor. Sözcüğün ilk anlamı örtmek/gizlemektir. *Covering* aynı zamanda olan biteni insanlara medya yoluyla aktarmak anlamına gelen bir habercilik terimidir.

¹⁵ Oysa Suudi Arabistan’da Vehhabilik hüküm sürmektedir. Bir tür islam püritenizmi olan Vehhabilik dinsel konularda akla yer vermeyen bir İslam yorumudur. Prof. Neşet Çağatay Vehhabiliğin başlıca özelliklerini şöyle sıralamaktadır: 1. Akıl delil olamaz. Kur’an kesin delildir. 2. İman ile ameli (dinsel uygulamaları) birleştirmek ve yalnızca Allah’a ibadet etmek gerekir. Herhangi bir şeyi ya da kişiyi veli, aracı ve mürşit kabul etmek küfürdür. 3. Kur’an’ın ve Peygamberin bildirdiklerinden dışında dine sokulan her şey bid’attir. Bunlardan ibadete ve inanca girmiş olanlar küfür; ahlaka ve adetlere tesir etmiş olanlar ise sapıklıktır. Mezarların üzerine kubbe vs. yapmak, onlara adaklar adamak küfürdür. Mezar ziyaretleri sapıklıktır. 5. Allah’tan başkasından şefaet dilemek küfürdür (*İslam Ansiklopedisi*, Cilt:14, Vehhabilik maddesi). Başta İran ve Suudi Arabistan olmak üzere kimi islam ülkelerinde hükümetler dinsel kurallara uyulup uyulmadığını oluşturdukları resmi birimlerle denetlemektedir.

3. BÖLÜM

İSTANBUL PATLAMALARININ YAZILI BASINDA SUNUMU

3.1 Olaylar

15 ve 20 Kasım 2003 tarihinde İstanbul'da beş gün arayla aralarında iki sinagog ile İngiltere başkonsolosluğu ve HSBC Bankası'nın bulunduğu dört ayrı hedefe bombalı intihar saldırıları düzenlendi. Saldırıların bilançosu ağırdı. Patlamalarda 50'nin üzerinde insan hayatını kaybetti, yaralıların sayısı 750'yi aştı.

Patlayıcı yüklü kamyonetlerle gerçekleştirilen intihar saldırılarında ilk olarak Beyoğlu'ndaki Neve Şalom ve Şişli'deki Beth İsrail sinagogları hedef alındı. Her iki sinagogun önünde 15 Kasım günü sabah saatlerinde kısa aralıklarla şiddetli patlamalar meydana geldi. Cumartesi günü yapılan saldırılar sırasında sinagoglarda çok sayıda Musevi Türk vatandaşı Şabat Ayini için bir araya gelmişti. 17 yıl önce de 6 Eylül 1986 tarihinde yine bir cumartesi günü Neve Şalom Sinagogu'na ayin sırasında saldırı düzenlenmiş ve 23 kişi açılan ateş sonucu hayatını kaybetmişti. Saldırıyı İslami Cihad ve Filistin İntikam ve İslami Direniş örgütleri üstlenmişti. Ayrıca yine 1 Mart 1992'de Musevilerin Türkiye'ye gelişlerinin 500. yılı kutlamalarının başlamasından bir gün önce de sinagoga iki adet el bombası atılması sonucu bir kişi yaralanmıştı. Saldırıyı Hizbullah üstlenirken yakalanan iki örgüt üyesi on yıl ağır hapis cezasına çarptırılmıştı.

İkinci saldırı dalgası beş gün sonra Levent'te bulunan Britanya sermayesinin de ortağı olduğu HSBC Bankası ile Tepebaşı'ndaki İngiltere Başkonsolosluğu'na ait binaları hedef aldı. Her iki saldırı da kısa aralıklarla ve kimyasal patlayıcı yüklü kamyonetlerin havaya uçurulması şeklinde gerçekleştirildi.

3.2 Yöntem ve Yaklaşım

3.2.1 Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışma İstanbul'daki bombalı intihar saldırılarının yazılı basında nasıl temsil edildiğini haber metinleri üzerinde nitel bir çözümleme yaparak ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda söylem analizi çalışmanın yöntemini oluşturmaktadır. Teun van Dijk'ın çalışmalarıyla yaygınlık kazanan söylem analizi, son on beş yirmi yıldan beri medya iletilerinin çözümlenmesinde medya araştırmacıları tarafından yaygın olarak kullanılmaktadır.

Fiske söylemi, “ önemli bir konu alanı hakkında tutarlı bir anlam dizisi oluşturmak ve dolaşıma sokmak amacıyla toplumsal olarak üretilmiş dil ya da temsil sistemi” (1989:14) olarak tanımlamaktadır. Bu tanımdan yola çıkılacak olursa söylem, bir bakıma, tarihsel-toplumsal bir bağlamda oluşmuş maddi pratiktir. Bu durumda medya söylemi de elbette bu tarihsellikten ve toplumsallıktan ayrı olarak düşünülemez. Fiske'in vurguladığı gibi söylem, “toplumsal olarak inşa edilir...sadece metinlerin üretilmesinde ve okunmasında değil, toplumsal deneyimin anlamlı kılınmasında da işlevseldir” (1989:15). Gazeteciliğin söylemi de, Kunelius'un işaret ettiği gibi, “büyük ölçüde başka söylemlerden oluşan, başka söylemleri temsil eden ve dönüşüme sokan bir söylemdir ve böyle olagelmıştır” (Aktaran: İnal, 1996:97). Haberin söylemi, söylemin oluşumunda etkili olan akredite kaynakların durum tanımlarından bağımsız olarak ele alınamaz. Ve elbette haberin söylemi, haber metnini yapılandıran parçalar arasındaki ilişkilerden ayrı olarak anlaşılamaz. van Dijk'ın ifadesiyle haberin söylemi, “el altında bulunan söylemlerin bir ürünüdür”.

Davis (1985) medya söylemleri çözümlenirken şu üç sorunun yanıtlanması gerektiğini söylemektedir: “1) Haberde *kim/kimler* konuşuyor? ya da söyleme katılanlar, 2) *ne diyorlar?* Yada katılımcıların belirli bir argümanı nasıl ifade ettikleri, 3) *söylenilenin anlamı nedir?* (Erol, 1995:202). Çalışmamızda yol gösterici olduğu için biz de bu üç temel soruyu haber metinlerini analiz ederken aklımızda tuttuk. Çalışmamızda van Dijk’ın önerdiği modeli olduğu gibi uyarlamadık. Haber metinlerini içeriklerine göre konu kategorilerine ayırdık. Böylece resmin bütününe bakmaya çalıştık. Bu kategoriler şunlardan oluşmaktadır:

-Resmi söylem: Saldırıları karşısında hükümetin tepkileri haberlerde nasıl sunuluyor?

-Kurban-merkezli sunum: Haberin dramatik unsurunu oluşturan kurbanların yaşadıkları haber metinlerinde nasıl yer almış?

-Akredite kaynakların ve teröristlerin eylemlerinin sunumu: Güvenlik kuvvetlerinin eylem ve açıklamaları başta olmak üzere siyasal elitlerin resmi beyanları ve teröristlerin eylemleri haberlerde hangi cümle yapısı (sentaks) ve sözcük seçimleriyle (lexicalism) verilmiş?

-Haber fotoğrafları ve karikatürler: Olaylar haber fotoğraflarında ve karikatürlerde nasıl anlamlandırılıyor?

3.2.2 Çalışmanın Evreni ve Örneklemi

Günlük fiili satış ortalaması 920 binin üzerinde olan dört ulusal gazete çalışmanın örneklemini oluşturdu. Bunlar sırasıyla HÜRRİYET, ZAMAN, CUMHURİYET ve TÜRKİYE gazeteleridir. Patlamaların gerçekleştiği 15 Kasım 2003 gününü takip eden 16 ve 30 Kasım günleri arasındaki 15 günlük süre içinde

saldırıları hakkında yayımlanan haberler analiz edildi. Haber metnlerinin yanında haber fotoğrafları ve karikatürler de analize dahil edildi. Haberlerin gazetelere göre dağılımını tespit edebilmek amacıyla gazetelerde patlamalarla ilgili olarak yayımlanan haberlerin yanı sıra köşe yazıları, yorum yazıları, dış haberler, karikatürler ve krokiler sayıldı ve sonuçlar tablolar halinde düzenlendi. Ayrıca haber fotoğrafları da içeriklerine göre sınıflandırıldı ve elde edilen sayılar tablo haline getirildi.

Çalışmanın amacına uygun olarak mülkiyet yapıları ve politik-ideolojik yönelimleri farklı dört gazete seçildi. Aynı olayın bu gazetelerde nasıl sunulduğunu analiz ederken, benzerliklerin yanı sıra farklılıkları da ortaya koymaya çalıştık. Bu nedenle örnekleme oluşturan gazeteleri politik-ideolojik spektrum üzerinde “sağ”, “merkez” ve “sol” olmak üzere üç gruba ayırdık. Popüler basını temsil eden HÜRRİYET’i spektrumun merkezine yerleştirdik. TÜRKİYE, muhafazakar kimliği ve ılımlı milliyetçiliği nedeniyle merkezin sağında yer aldı. Sosyal demokrat yönelimli CUMHURİYET’i spektrumun soluna, islamcı çizgisi nedeniyle ZAMAN’ı da TÜRKİYE’nin daha sağına konumlandırıdık. Seçilen gazetelerin tirajlarıyla ilgili bilgiler çalışmanın sonunda yer alan EK 1’de verilmiştir.

Okur düzeyinde gazeteleri sınıflandırmada basın literatürüne İngiliz basınının bir katkısı olarak giren popüler basın-ciddi basın ayırımına bağlı kaldık. Bu ayırıma göre fikir gazeteleri (*prestige press*) genel olarak eğitim düzeyi görece daha yüksek, okumaya daha fazla zaman ayırabilen ve belirli konularda ayrıntılı enformasyon arayan okur kitlesine seslenir. Popüler basın ise mümkün olan en geniş kitleye ulaşmayı amaçlar. İçerik olarak konu çeşitliliğine ve fotoğraf kullanımına geniş yer veren popüler basının dili de sadedir. Raşit Kaya teorik düzeydeki bu ayırımın

okuyucu kitlelerinin özellikleriyle her zaman tam bir uyum içinde olmadığını ortaya koyan araştırmaların da olduğunu belirtmektedir (Kaya, 1985:86).

3.3 Araştırmanın Bulguları

3.3.1 Nicel Veriler

Gazeteler	HABER	KÖŞEYAZISI	RÖPORTAJ	YORUM	DIŞ BASIN
HÜRRİYET	237	77	1	1	47
ZAMAN	181	50	4	41	36
TÜRKİYE	136	54	---	---	11
CUMHURİYET	142	72	8	17	38
TOPLAM	696	253	13	59	132

Tablo 1: Haberlerin Gazetelere Göre Dağılımı

Tablo1’de görüldüğü gibi olaylar hakkında en çok haber HÜRRİYET’te, en az haber ise TÜRKİYE’de yayımlanmıştır. Araştırmamız sırasında 15 Kasım günü meydana gelen ilk patlamalar ile kıyaslandığında 20 Kasım’daki patlamaların ardından gazetelerin haber sayılarında ciddi artış olduğu gözlemlenmiştir. İlk patlamada gazeteler olayı daha çok birinci sayfalarından ve bu sayfaların devamı olan iç sayfalarda verirken, ikinci patlamanın ardından –başta HÜRRİYET olmak üzere- tüm gazeteler olayları özel sayfalar hazırlayarak okurlarına duyurmuştur. Patlamaların siyaset, ekonomi ve spor dünyasında yankı bulması nedeniyle tüm gazetelerin ilgili sayfaları patlamalarla ilgili haberlere ayrılmıştır.

İkinci saldırı dalgasının ardından gazetelerin dış basından aldıkları haberlerin miktarında artış olduğunu gözlemledik. Hükümetin saldırıların failleri ve bağlı oldukları örgüt hakkında resmi açıklama yapmaması, basınımızı dış haber kaynaklarına yönlendirmiştir.

Son olarak olaylar hakkında uzman yorumlarına en çok ZAMAN ve CUMHURİYET'in yer verdiğini gördük. Fikir gazeteciliğinin bir özelliği olan belirli konularda ayrıntılı bilgi verme özelliğini bu iki gazetede olduğunu gözlemledik.

3.3.2 Nitel Çözümleme

3.3.2.1 Resmi Söylem

- Erdoğan: Şimdi birlik zamanı (*Türkiye*, 21 Kasım 2003)
- Cumhurbaşkanı: Sağduyulu olmalıyız (*Cumhuriyet*, 21 Kasım 2003)
- Erdoğan: Bombalar özgürlüğü susturamaz (*Zaman*, 23 Kasım 2003)
- Sezer: Huzuru bozduurmamız (*Hürriyet*, 16 Kasım 2003)

Genel olarak hükümetler terörist saldırıların ardından birlik ve beraberliği öne çıkartan söylemleri dolaşıma sokarlar. Bunda amaç teröristlerin halkta yarattığı korkuyu azaltmak ve hükümete ve emniyet güçlerine duyulan güveni yeniden tesis etmektir. Resmi söylemde hükümetin, parlamento seçkinlerinin ve emniyet birimlerinin açıklamaları halkı teskin etmeye yöneliktir. Bunun ardından hükümetlerin saldırılara karşısındaki bakış açısı, eylemleri ve tepkileri gündeme gelir. Bunlar genel olarak saldırganlara dönük olarak yürütülen arama, göz altına alma, tutuklama gibi güvenliğe ilişkin adli ve polisiye girişimlerdir. Hükümetler bu türlü faaliyetlerde bulunurken medyanın kendilerine ayak bağı olmasını istemezler.

Bunu önlemek için terörist saldırıların ardından medyaya yayın yasağı gündeme gelir. Bu durum medya ile hükümet arasındaki ilişkilerin gerilmesine neden olur.

İstanbul'daki patlamaların ardından yazılı basın resmi kaynakların yaptığı birlik ve beraberliği vurgulayan demeçleri sayfalarına taşımışlardır. Resmi açıklamaların ortak noktası saldırıların ülkenin huzur, barış ve güvenlik ortamına yapıldığıdır. Birlik ve beraberlik söylemi *dışarıdan* gelen tehlikeye karşı *içerideki bizleri* bir araya getiren ve farklılıkları değil benzerlikleri vurgulayan bütünleştirici harç işlevi görmektedir.

15 ve 20 Kasım 2003'te İstanbul'da meydana gelen patlamalar sonrasında yapılan resmi açıklamalar saldırıların küresel terörün bir uzantısı olduğu yönündeydi. Analiz ettiğimiz dört gazete akredite kaynakların bu yöndeki açıklamalarını sütunlarına taşımışlardır. Gerek hükümet yetkilileri, gerek askeri uzmanlar saldırıların küresel terörün bir yansıması olduğunu resmi açıklamalarla pekiştirmişlerdir. Bu yeni terör tanımının kurulmasında 11 Eylül sonrası uluslararası siyasal konjonktür etkili olmuştur. Ayrıca "11 Eylül sendromu"nın analiz ettiğimiz gazetelerin olayları içine oturtacakları bir çerçeve sağladığı görülmüştür. Ancak gazetelerin olayları okuyucularına verme biçiminde benzerliklerin yanı sıra farklılıklar da vardır.

Olaylarla ilgili olarak en çok haber yayınlayan HÜRRİYET, iki sinagogun hedef alındığı 15 Kasım patlamaların Musevi cemaate dönük bir saldırı olarak verdi. Gazetenin sunumunda manşetler dikkate alındığında bu sunumun temel özelliği dinsel farklılıklara rağmen Musevi cemaatinin üyelerinin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmalarına vurgu yapılması ve geçmişten gelen bağların bunu desteklemesidir.

HÜRRİYET 15 Kasım saldırılarının ardından resmi kaynakların yaptığı açıklamaları kimi zaman tırnaklarından atarak halkın sesine dönüştürmüştür. Örneğin Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın demecinde yer alan “saldırıların hedefi tüm insanlıktır” sözünü tırnaksız olarak başlığa çıkartan gazete, “insanlık” sözcüğünün muhtemel gösterileni olan uygar dünyanın barbarca bir saldırıyla karşı karşıya kaldığı düşüncesini gündelik dilin kalıplarına dökerek halkın sesine dönüştürmüştür. Ayrıca gazete yine akredite kaynaklara ait olan “hüsrana uğrayacaklar”, “yumruk gibi olacağız”, “dimdik ayaktaız”, “bizi yıldırıamazlar” gibi teröristlere meydan okuyan ve bütünlüğe vurgu yapan açıklamaları tırnaklarından atarak spotlarında kullanmış, böylece akredite kaynakların söylemine dönüştürme yolunda bir sunum yapmıştır.

İstanbul saldırıları yeni bir terör tanımını ortaya koymuştur: Uluslararası terörizm. Hükümet kaynakları yaptıkları açıklamalarla saldırıların uluslararası terör olduğunu söylemişlerdir.

- Başbakan Erdoğan: Saldırının uluslararası boyutta olduğu inancındayım (*Zaman*, 16 Kasım 2003)
- Gül: Uluslararası bağlantılı olay (*Hürriyet*, 16 Kasım 2003)
- Vali Güler: Eylemin şekli ve hedefi dünyadaki El Kaide eylemleriyle benzerlik gösteriyor (*Hürriyet*, 20 Kasım 2003)
- M.Ali Şahin: Uluslararası terörizmle mücadele geri adım atılarak yapılmaz (*Hürriyet*, 27 Kasım 2003)
- Denктаş: Yabancı odaklar (*Hürriyet*, 16 Kasım 2003)

Basın bu yeni terör tanımının yapılmasında saldırıların şekli kadar dış basının da rolü olmuştur. Dünya basını saldırıların El Kaide tarafından yapıldığı konusunda neredeyse hemfikirdi. Bunun nedeni saldırıların hangi örgüt/örgütler tarafından gerçekleştirildiğine dair hükümetin net bir açıklama yapamamasıdır. Faillere ilişkin

olarak yaşanan kafa karışıklığı Türk basınını olaylara geniş yer ayıran dünya basınına yöneltmiştir. Analiz ettiğimiz dört gazete de büyük ölçüde dış basından yaptığı alıntılarla özellikle failler ve amaçları hakkında okurlarını bilgilendirmiştir.

Hükümet ilk resmi açıklamayı saldırıların üzerinden 12 gün geçtikten sonra yaptı. Hürriyet gerek manşetleri, gerek spotları ve haber girişleriyle saldırıların El Kaide ya da bu örgütle bağlantılı Türkiye içinden bir örgüt tarafından yapılmış olabileceği temasını işledi. Uluslararası basın da en çok El Kaide üzerinde durdu. Hürriyet dış basından yaptığı alıntılarda El Kaide vurgusunu öne çıkartırken, faillerin bu örgütle olan muhtemel ilişkilerine ayrı bir önem verdi. Hükümet El Kaide bağlantısı nedeniyle islam ile terörizm arasında bağ kurulmasına şiddetle karşı çıkarken, HÜRRİYET bu temayı işlemeyi sürdürdü. Gazetenin bu konudaki en önde gelen kaynağı dış basın ve dış basına açıklamalar yapan kimi düşünce kuruluşları oldu.

ZAMAN'ın birlik ve beraberlik söylemini öne çıkartmakla birlikte, dinsel referanslara daha fazla göndermede bulunan bir dil kullandığı görülmüştür. Akredite kaynakların yaptığı dinsel motifli beyanları haber başlıklarında, spotlarında ve haber girişlerinde kullanan gazete, en çok Başbakan Erdoğan'ın açıklamalarında satır aralarında dillendirilen dinsel karakterli ifadelere yer vermeyi tercih etmiş. Ayrıca saldırıların Ramazan ayında meydana gelmesi ve bayramın da yakın olması gazetenin haber verme tarzını etkilemiştir. Örneğin gazete bir kurbanın cenaze töreni sırasında cenaze namazı kıldıran imamın sözlerine yer vermiş. İmamın açıklamaları resmi söylemi destekler niteliktedir: “Binlerce şehit veren bir ülkeyi yıkmaya kimsenin gücü yetmeyecektir.” Gazete yine aynı törenden kurbanın bir yakınının şu sözlerini sayfalarına taşımıştır: “Böyle bir saldırıyı gerçekleştiren Müslüman olamaz.

Bu olayların Müslümanlara mal edilmesi yanlış. Hükümetimize güveniyoruz. Bu olayı çözecektir.” Bu ve buna benzer açıklamalara ZAMAN yer vermekle, bir yandan hükümeti desteklediğini, öte yandan islam ile terörizm arasında ilişki kurulmasına karşı çıktığını ortaya koymuş oluyor. Zaten gazete editoryal görüşünü açıklarken islamın terörizmle bir arada kullanılmasını kabul etmediğini belirtmiştir. ZAMAN editoryal görüşüne uygun olarak haberlerinde “İslami terör” nitelemesini hiç kullanmamıştır.

ZAMAN hükümet kaynaklarının açıklamalarını kimi zaman tırnaklarından atarak, kimi zaman da doğrudan kaynağı belirterek vermiştir. Açıklamaların içeriğine bakıldığında bir yandan hükümet kaynaklarının beyanlarının olumlu karakteri öne çıkarılırken, öte yandan kaynağa duyulan yakınlık vurgulanmıştır. Kimi zaman da tam tersi.

ZAMAN hükümet kaynaklarının açıklamalarına karşı çıkan kaynakların beyanlarını verirken, kaynağı edilgen bir konuma iten bir dil kullanmaktadır. Aşağıda Deniz Baykal’ın başlığa çıkarılan açıklamasında olduğu gibi:

Başbakan’ın ‘terörden nemalanmaya çalışıyor’
suçlaması Baykal’ı kızdırdı (*Zaman*, 22 Kasım 2003)

Haberin başlığında Baykal suçlanan ve kızdırılan (edilgen) bir konuma itilirken, Erdoğan suçlayan ve kızdıran (etken) bir konuma yükseltilmiştir.

Gazete hükümete olan desteğini sürdürürken yapılan eleştirilerden doğrudan hükümeti sorumlu tutmayan bir haber dili kullanmaya özen göstermiş. HÜRRİYET ve CUMHURİYET gazeteleri hükümeti 20 Kasım saldırılarını önleyememesi nedeniyle eleştirirken; ZAMAN doğrudan hükümeti değil, istihbarat birimlerini hedef gösteriyor. Hükümet haberde övülürken, istihbarat birimleri (başta MİT olmak

üzere) eleştiriliyor. Oysa MİT'in doğrudan Başbakan'a bağlı olduğu bilgisine ise haberlerde her nedense yer verilmemiş. Aşağıdaki örnek haberde olduğu gibi:

İstihbarat birimleri 19 yıldır yetki sorunu
sebebiyle toplanamıyor

MİT, Emniyet, Jandarma ve MGK Genel Sekreterliği'nin istihbarat birimleri, her üç ayda bir yapmaları gereken toplantıyı gerçekleştiriyor. Uzmanlar, MGK Genel Sekreterliği'nin, MİT müsteşarının koordinasyon kuruluna başkanlık yapmasını kabul etmemesi nedeniyle yetki ve statüko tartışması yaşandığını belirtiyor

(*Zaman*, 29 Kasım 2003)

İstihbarat zaafının nedeni böylece ortaya konmuş oluyor. Ancak haberde doğrudan hükümete dönük bir eleştiri yok. Ayrıca haberde uzmanlar sözcüğü kullanılarak kaynağın anonimliğine vurgu yapılmış. Haberden istihbarat zaafının failinin “MİT müsteşarının koordinasyon kuruluna başkanlık yapmasını istemeyen” MGK Genel Sekreterliği olduğu sonucu çıkıyor.

Muhafazakar çizgisiyle bilinen TÜRKİYE hükümetin birlik ve beraberlik söylemini ve emniyet birimlerinin saldırganları yakalamaya dönük çabalarını açıktan desteklemiştir. Eleştirel olmaktan çok milliyetçi-maneviyatçı bir çizgide okurlarına seslenen gazete, dinsel motiflere de, ZAMAN kadar olmasa da, yer vermiştir. Hükümet kaynaklarının açıklamalarına geniş yer veren gazete haberlerinde “kenetlendik”, “meclis tek yürek”, “şimdi birlik zamanı”, “tek yumruk gibi” resmi söylemin halkı rahatlatmaya ve devlete olan güvenlerini tesis etmeye yönelik beyanlarını manşet, haber girişi ve spotlarında öne çıkartarak kullanmış. Gazete özellikle Başbakan Erdoğan'ın her şeyi toz pembe gösteren açıklamalarını birlik ve

bütünlük söyleminin ana teması olarak yeniden üretmiştir. Başbakan Erdoğan saldırıların “ülkemizin huzur ve esenliğin tadını çıkarmaya başladığı bugünlerde” yapıldığını belirttikten sonra saldırganların asla başarıya ulaşamayacaklarını şu sözlerle ifade etmiştir: “Açıkça ve en başta söylüyorum. Barış, huzur ve kardeşliğimize, güven ve istikrarımıza kast etmek isteyenlerin hevesleri kursaklarında kalacaktır”.

TÜRKİYE, ZAMAN’dan farklı olarak saldırıların en kuvvetli faili olarak El Kaide’nin adını haber başlığında zikretmekle birlikte, 15 Kasım patlamalarının sinagoglarda ibadet yapan Musevileri hedef aldığıın altını çizmiş. Zaman da 15 ve 20 Kasım saldırılarında doğrudan hedefin Türkiye ve Türkiye Müslümanları değil, Museviler ve İngiliz çıkarları olduğunu okuyucularına duyurmuştu. TÜRKİYE yine de akredite kaynakların açıklamalarına dayanarak kesin bir örgüt ismi vermekten kaçınmıştır. Örneğin Dışişleri Bakanı Abdullah Gül’ün, “gördüğümüz kadarıyla organize bir şey var karşımızda” ya da DYP Genel Başkanı Mehmet Ağar’ın, “olayın arkasında kesinlikle bir örgüt var” gibi açıklamaları doğrudan bir örgütü işaret etmeyen muğlak ifadelerdir. Gazete de bunları sayfalarına taşıyarak faillere ilişkin net bir bilgi vermekten kaçınmıştır. İslam ve terörizm arasında El Kaide dolayısıyla kurulmak istenen bağlantıya ise gazete yer vermemeyi tercih etmiştir. Bunun yerine gazetede başta Diyanet İşleri Başkanı olmak üzere Türkiye’deki azınlıkların dinsel temsilcileri ile ilahiyatçıların dinin teröre alet edilmesinin yanlışlığını anlatan açıklamaları öne çıkmıştır.

Toparlayacak olursak resmi söylemin temel önermesi şöyle formüle edilebilir: Bu saldırılar huzur ve barış ortamına yapılmıştır. Teröristlerin amacı korku yaratmaktır. Böyle bir durumda birlik ve bütünlüğümüzü korumamız gerekir.

Devletimiz ve hükümetimiz saldırganları en kısa sürede yakalayacaktır. Bu formülasyonda dikkati çeken husus toplumun huzur ve istikrar içinde bir yapı olarak kavranıyor olmasıdır. Resmi söyleme göre yapılan saldırı bu huzur ve istikrar ortamını hedef almaktadır. Hükümet ve hükümetin parlamentodaki yandaşları sık sık bu söylemi dillendirmişlerdir. Başbakan Erdoğan'ın sözleriyle İstanbul saldırıları, “Türkiye'nin istikrarına, Türkiye'nin barışına, Türkiye'nin huzuruna atılmış bir bombadır”. TÜRKİYE de Başbakan'ın sözlerini tırnaklarından atarak halkın ortak düşüncesine dönüştürmüştür:

Uzun zaman sonra yakaladığı siyasi ve ekonomik istikrarı Türkiye'ye çok gören çevreler kanlı yüzlerini bir defa daha gösterdi. İstanbul, dün Beyoğlu ve Şişli'de gerçekleşen eşzamanlı iki ayrı saldırıyla uyandı. (Türkiye, 16 Kasım 2003)

CUMHURİYET analizimize dahil ettiğimiz diğer üç gazete ile karşılaştırıldığında hükümete yönelik muhalefeti en açık ve en keskin olanıdır. Gazetenin patlamaları sunumunda hükümete ve politikalarına dönük eleştirisi, haberin içine oturduğu çerçeveyi de belirlemiştir, denebilir. Bununla birlikte resmi söylemin birlik ve bütünlük teması CUMHURİYET tarafından da yeniden üretildiğini görüyoruz.

İlk saldırı dalgasının ardından gazete editoryal görüşünü birinci sayfasında açıklamıştır: “Türkiye'nin Ortadoğu cehennemine çekilmesini önlemek için, her şeyden daha çok birliğe, beraberliğe ve sağduyuya ihtiyacı olduğu açık seçik ortadadır.” 15 Kasım saldırısında sinagogların hedef alınması bu eylemin dinsel karakterini ortaya koymuştur. Cumhuriyet toplumsal sorumluluk anlayışı gereği saldırıların sadece Musevi vatandaşlara değil, tüm Türkiye'ye yönelik olduğunu

özellikle vurgulamıştır. Oysa Zaman Gazetesi birinci ve ikinci saldırısı dalgasında asıl hedefin Türkiye Müslümanları değil, Museviler/Yahudiler ile İngiliz çıkarları olduğunu savunmuştu. Cumhuriyet 20 Kasım saldırılarının ardından ise terör karşısındaki tavrını daha da netleştirmiştir. 22 Kasım 2003 tarihli sayısında gazete editoryal görüşünü açıklarken İstanbul saldırılarının öncekilerden farklı olduğunu ve teröre yabancı olmayan Türkiye'nin yeni bir terörle karşı karşıya olduğunu savunmuştur. Bu yeni terör İslamcı terördür. Bu tavır alış resmi söylemin bir ayağı olan islam ile terörü yan yana koymayan anlayışa meydan okumaktadır.

Buna göre saldırılar El Kaide ile bağlantılı yerli taşeron örgüt(ler) tarafından yapılmıştır. Muhtemel yerel örgütler arasında Hizbullah öne çıkmaktadır. Cumhuriyet bu tezini büyük ölçüde adları açıklanmayan emniyet ve istihbarat mensuplarının açıklamalarına dayandırmıştır. Özellikle Mehmet Faraç haber-yorum tarzındaki yazılarında AKP hükümetinin bir önceki hükümet tarafından başlatılan Hizbullah'ı bitirmeye dönük operasyonları yavaşlattığı ve bunun da örgütün güneydoğu anadoludaki kimi illerde yeniden canlanmasına neden olduğuna dikkat çekmişti.

Gazete resmi söyleme cephe alırken sıkça Ana Muhalefet Lideri Deniz Baykal'ın görüşlerine sayfalarında yer vermiştir. Baykal hedeflerin sadece sinagoglar olmadığını ve saldırıların tüm Türkiye'ye yönelik olduğunu belirttikten sonra saldırıların yerel bağlantılarına dikkat çekmiştir: “Bunu Ortadoğu'daki terör merkezlerinin gerçekleştirdiği bir girişim olarak anlarsak doğru fotoğraflamış olmayız. Olayın doğrudan failleri bizim vatandaşlarımızdır, planlayıcıları gene bizim vatandaşlarımızdır.”

Gazete her ne kadar resmi söylemin birlik ve bütünlüğe vurgu yapan boyutunu yeniden üretse de, AKP hükümetine dönük sert eleştirilerine de devam etmiştir. Gazete saldırıları uluslararası islamcı terörün Türkiye içindeki uzantıları tarafından yapıldığı tezini işlerken laik düzenin korunması gerektiği de vurgulamıştır. 25 kasım 2003 tarihli sayısında gazete Cumhurbaşkanı Ahmet N. Sezer'in açıklamasında yer alan laiklik vurgusunu manşetine taşımıştır. **Laikliği koruyacağız** manşeti, Sezer'in şu açıklamasının üst başlığa çıkarılmasıyla da desteklenmiştir: **Sezer, bayram mesajında, dini siyasallaştırarak ülkeye egemen kılmak isteyenleri uyardı.**

3.3.2.2 Kurban-Merkezli Sunum

5 dakika önce evi aramış

(...) eşi Güler Çiftlik, "... durduk yerde kızıyla konuşmak istedi... Öleceği içine doğdu herhalde" dedi. Ölüm haberi, iki kardeşin birlikte oturduğu Kayışdağ'daki evine bomba gibi düştü. (*Hürriyet*, 21 Kasım 2003)

Terörist saldırılardan en çok zarar görenler şüphesiz sıradan insanlardır. Medyanın sıklıkla 'masum' sıfatıyla nitelendirdiği bu terör kurbanları çoğunlukla olay yerinde tesadüfen bulunanlardır 20. yüzyılın başlarından itibaren silah teknolojisindeki gelişmeler giderek daha çok sivilin terörist saldırılarda ölmesine neden olmaktadır.

Haber medyası terörist saldırıları haberleştirirken çoğu zaman teröristlerden ziyade terör kurbanlarına odaklanır. Çünkü şiddetin acımasız yüzünü en belirgin biçimde ortaya koyan ve izlerkitleyi doğrudan etkileyen öge terör kurbanlarının

yaşadıklarıdır. “Teröristlerin öfkesi yıkıcıdır... Kurbanlar sıklıkla terörizm haberlerinin önemli ögesidir” (Paletz vdiğ., 1982:151).

İstanbul’daki patlamaların ardından yazılı basın saldırılarda ölen ve yaralanan insanların öykülerine geniş yer vermiştir. Analiz ettiğimiz gazeteler arasında kurbanların öykülerine en geniş yeri ayıran gazete HÜRRİYET’tir. ZAMAN kurbanların sunumunda dinsel motifleri öne çıkarırken; TÜRKİYE ölen polislerin cenaze törenlerine daha geniş yer ayırmıştır. CUMHURİYET ise kurbanların sunumunda abartıdan kaçınan halkı teskin etmeye dönük bir dil kullanmıştır.

Kurban-merkezli dramatik sunumun belirleyici özellikleri arasında şunlar sayılabilir: Görgü tanıklarının ve ölenlerin yakınlarının doğrudan anlatımlarına başvurulması. Masumiyet temasına özel bir vurgu yapılması. Kurbanların haberde ikili karşıtlıklar (acı-mutluluk) kurularak temsil edilmesi ve fotoğraf ve foto-altı yazılarla bunun pekiştirilmesi.

Analiz ettiğimiz gazetelerde görgü tanıklarının anlatımları büyük ölçüde benzerlik gösteriyor. Haberlerde görgü tanıklarının beyanları şiddetin yarattığı şaşkınlığı ve korkuyu yansıtıyor: Sokaklar kana bulandı, ortalık cehenneme döndü, savaş alanı gibiydi, dehşet, 11 Eylül gibiydi, deprem oldu sandık, ne olduğunu anlamadık, her şey bir anda oldu bitti, ortalık kan gölüne döndü.

HÜRRİYET’e göre patlamalarda yaşanan sahneler 11 Eylül “dehşetini” hatırlatmaktadır. Gazete, anlatımı daha etkili kılabilmek için yazınsal metinlerde sıkça kullanılan aktarmalar kullanmıştır:

Pırıl pırıl İstanbul sabahına yükselen sarı duman, kırmızı kamyonet savunma tipi bir el bombası gibi parçalara ayrıldı, otomobil hurdaya döndü, kırık cam fırtınası, jilet gibi kesen camlar, can pazarı yaşandı...

HÜRRİYET, ölenlerin masumiyetini vurgulayan ifadeleri spotlarına taşımış:

- Ahmet, Berta ve karnındaki 5 aylık bebeği birlikte öldü
- Staja gidiyordu
- Onarım yaptığı eve malzeme alıyordu
- Bayramda oğlunu sünnet ettirecekti
- Hastalığı yendi bombaya yakalandı
- kızını bir daha göremeyeceği içine doğmuştu
- Çocuklarının bayramlığını değiştirmeye gidiyordu
- Toplantıdan çıkınca bombaya hedef oldu
- 10 günlük nişanlıydı

Patlama, deprem, göçük gibi felaketlerde medya, kurtarılmaya öykülerine özel bir önem verir. 1999 yılındaki Marmara depreminde medya kurtarılmaya öykülerini günlerce anlatmış, mucizevi kurtuluş öyküleri dış basına da konu olmuştu. Örnek olarak Meral Altınkılıç adındaki yaralı kadını Hüseyin Yıldırım'ın sırtına alarak hastaneye götürdüğü anlar basında geniş olarak yer aldı. Masallarda karşılaştığımız bir anlatımla, Meral (kurban) ile Hüseyin'in (kurtarıcı-kahraman) hastanede buluşması adeta İstanbul saldırılarında yaşanan acının ve mutluluğun simgesi haline gelmiştir.

Basın kurbanları arasında en çok HSBC Bankası'nın önünde kırmızı ışıktaki beklediği sırada meydana gelen patlama sonucunda ölen tiyatro sanatçısı Kerem Yılmaz'ın yer vermiştir. Bunun nedeni Yılmaz'ın medya aracılığıyla toplumda tanınan bir kişi olmasıydı. Öteki kurbanlar halkın ilgisini çekecek bir öyküleri olduğu ölçüde habere konu olabilmişlerdi. Oysa Kerem Yılmaz her yönüyle haberlerde öne çıkarıldı. "Türk tiyatrosunun şehidi" olarak sunulmasının yanı sıra biyografisi, Göksel Kortay ile olan "örnek evliliği", oynadığı oyunlar ve seslendirdiği belgeseller hakkında geniş bilgiler verildi. Kerem Yılmaz adeta örnek bir kurban olarak sunulmuştur.

ZAMAN görgü tanıklarının anlatımlarına yer vermekle birlikte, bu anlatımlar arasında kurbanların yakınlarının dinsel motifli anlatımlarını öne çıkarmayı yeğlemiş. Patlamaların Ramazan ayında ve bayrama az bir süre kala meydana gelmesi görgü tanıklarının beyanlarını etkilemiş. Örneğin patlamada kolu kopan küçük Hazma ile ilgili haberde olduğu gibi:

Hamza'nın kolu dikildi

(...) Anne Günay Özsoy, "Allah bu hastaneden bizi gülererek çıkarsın."

Demekten başka çaresi olmadığını söylüyor. Yine anne Özsoy,

"Bünyesi zayıf olduğu için oruç tutmasını istemedim. Ama o 'anne heves ediyorum. Lütfen tutayım' derdi. Ben de kıyamazdım. Sahura kendi kalkar gelirdi. Allah çocuğumla basını bize bağışlasın."

(*Zaman*, 19 Kasım 2003)

ZAMAN'nın haberinde ayrıca Hamza'nın babasının patlamanın olduğu günün akşamı mahallelerindeki Kur'an kursunda bir iftar yemeği verecekleri açıklaması da yer almıştır. Oysa HÜRRİYET Hamza ile ilgili haberinde dinsel motifli anlatımdan uzak durmuştur.

Patlamadan yaralı olarak kurtulan ve ZAMAN'ın anlatımıyla "henüz iki hafta önce evlenen" 26 yaşındaki Adem Gül'ün babasının anlattıkları da ZAMAN'ın kurbanların yaşadıklarını dinsel motiflerle anlatmasına örnek olarak verilebilir. Baba Aslan Gül şunları söylüyor:

"(...) sabah kalktım. Kuşluk namazı kılmak için seccademi serdim. O sırada

telefon çaldı... oğlum karşıda 'baba ölüyorum yetiş' diye bağıırıyordu."

Sinagog saldırılarında ölen Hakan Yüksel için gazetenin yaptığı yorum şöyle:

“önceki sabah Şişli’deki işyerine doğru yürürken patlayan bomba sonucu kafası vücudundan koparak feci şekilde can verdi.Yüksel İspanya’ya gidecekti. Ancak ecel onu kabre götürdü.”

Sıradan insanlar terörist saldırılara kurban gittiklerinde basın genel olarak kurbanların geçmişlerinde okurların ilgisini çekecek noktalar olup olmadığına bakar. TÜRKİYE saldırılarda şehit olan polis memuru Bülent Bostanoğlu’nun şehit çocuğu olduğu bilgisini haberinde işlemiş. Ayrıca şehit polisin 26 yaşında olduğu, iki ay önce evlendiği ve polislik mesleğine şehit çocukları kontenjanından yararlanarak girdiği haberde yer alan öteki ayrıntılar.

Kurban-merkezli sunumun özelliği kurbanlara ait bazı bilgilerin mutlaka haberde yer almasıdır. Bunlar arasında kurbanları yaşları, medeni durumları, çocuklu olup olmadıklarıyla ilgili bilgiler başta gelmektedir. Bu tarz bir anlatım kurbanların öykülerini daha çarpıcı kılmak ve okuyucularda duygu yükünü artırmayı amaçlamaktadır.

3.3.2.3 Aktörlerin Eylemlerinin Cümlelerde ve Sözcüklerde

Kurulması

Analiz ettiğimiz 4 gazetenin haber metinlerinde emniyet güçlerinin İstanbul’daki patlamaları gerçekleştiren saldırganların yakalanması için gerçekleştirdiği eylemlerin aktif/etken cümle yapısıyla verildiğini gördük. Kimi zaman pasif/edilgen cümle yapısı da kullanılmakla birlikte, bu tür cümlelerde eylemi gerçekleştirenlerin emniyet güçleri ya da askeri kuvvetler olduğu haberin içeriğinden anlaşılabilir. “İki terörist öldürüldü”, “üç saldırgan ele geçirildi” gibi cümlelerde özne/öznelerin kim/kimler olduğu anlaşılabilir. Aşağıda analiz

ettiğimiz gazetelerden aktif cümle kullanımına ilişkin örnekler seçtik (vurgular eklenmiştir):

- **Polis** kanlı saldırıları düzenleyen teröristlerin kimliklerini **belirledi**
(*Cumhuriyet*, 18 Kasım 2003)

- (...) **polisimiz**, İstanbul'daki eylemleri 15 günde **aydınlattı**.
(*Türkiye*, 30 Kasım 2003)

- Sokak girişine konulan kamerayı inceleyen **polis**, kasette beyaz montlu bir kişiyi **teşhis etti**. (*Zaman*, 16 Kasım 2003)

- **Polis**,intihar bombacılarıyla ilgili esrar perdesini 60 saat içinde **araladı**.
(*Hürriyet*, 18 Kasım 2003)

Haberlerde saldırganların eylemleri de aktif cümle yapılarıyla verilmiş. Böylece bir yandan suçun failinin kimlikleri pekiştiriliyor, öte yandan kullanılan yüklemlemlerle de failin suçunu kabul/itiraf ettiği anlatılmak isteniyor. Aşağıdaki örneklerde olduğu gibi (vurgular eklenmiştir):

- **bombacı** 'yer'gösterdi (*Türkiye*, 30 Kasım 2003)

- **Canlı bombalar** kamyonetlerle ölüm **yağdırdı** (*Hürriyet*, 18 Kasım 2003)

- **Yusuf Polat polise**, Beth İsrail Sinagogu ile ilgili istihbarat çalışması yaptığını **itiraf etti**. (*Hürriyet*, 30 Kasım 2003)

Gazeteler arasındaki sunumdaki farklılıkların ortaya konulması açısından kelime seçimlerinin önemi yadsınamaz. Örnekolayımızda faillerin profilini ortaya koyan kelimelerin seçiminde gazeteler arasında farklılıklar olduğunu tespit ettik.

Hürriyet failer ve onlarla bağlantılı olabilecekleri şu kelimelerle betimliyor: Ortadoğulu, arap kökenli, koyu tenli, (kirli) sakallı, babasını küçük yaşta kaybetmiş (yetim), şalvarlı, çarşafı, türbanlı.

Kelime seçimleri ayrıca failin kişilik profilinin ortaya konulması bakımından önemlidir. Neve Şalom Sinagogu'na intihar saldırısı düzenleyen Gökhan Elaltuntaş'ın HÜRRİYET'te sunulan kişilik profiline yakından bakalım.

En son okuduğu kitap Kamasutra

Spotlar

- çok okuyan biriydi
- internet kafe işletmiş
- depremden sonra taşındı
- hizbullahçı akrabalar

(Hürriyet, 19 Kasım 2003)

Gökhan Elaltuntaş'ın bir arkadaşının söylediklerine dayanılarak verilen haberde failin Kamasutra adındaki cinsellikle ilgili bir kitabı okumuş olmasının başlığa çıkarılmasının ne gibi bir anlamı olabilir? Haberin bütünlüğü dikkate alındığında karşımıza “sapkın” bir kişi profili çıkıyor. Elaltuntaş ailesiyle birlikte Marmara depreminden sonra Bingöl'e yerleşmiş. Depremin failin psikolojik yapısında olumsuz izler bıraktığı ima ediliyor. Ardından akrabalarının Hizbullah ile bağlarının olduğu bilgisine yer veriliyor. İnternet kafe işletmesi failin bu yolla El Kaide ile bağlantıya geçmiş olabileceği ihtimalini güçlendiriyor. Zira yapılan araştırmalarda saldırganların görüşmelerini İnternet üzerinden yaptıkları tesbit edildi. Evlilik hazırlıkları yapan yirmili yaşlarının başındaki failin Kamasutra okuması onun sapkınlığını pekiştiren bir öge olarak haberde yer alıyor.

Şişli'deki Beth İsrail Sinagogu'nu bombalayan Bingöl doğumlu Mesut Çabuk'un profili de yine kelime seçimleri bakımından önem arz ediyor.

Önce blucini çıkarıp attı

İstanbul'daki intihar eylemlerini gerçekleştiren Bingöllü Mesut Çabuk ile Azad Ekinci, dini eğitimden geçtikten sonra hemen blucinlerini çıkarıp şalvar giydiler. (*Hürriyet*, 25 Kasım 2003)

Haberde Mesut Çabuk ile saldırıları planlayan lider kadroda yer alan ancak yakalanamayan Azad Ekinci'nin geçmişlerine yer verilmiş. Habere göre Ekinci ve Çabuk dinsel eğitimden geçtikten sonra önce blucinlerini (haberde kot pantolon denmemiş) çıkarmışlar ve şalvar giymişler. Haberde şalvar ile blucin arasında bir karşıtlık kurulmuş. Haberin bağlamından her iki kıyafetin farklı iki medeniyet anlayışını temsil ettiği anlaşılmaktadır. Şalvarın muhtemel gösterilenleri arasında gelenek, köylülük, dindarlık, cahillik gibi anlamlar yer alırken; blucin modernlik, kentlilik, hoşgörü, uygarlık gibi değerlerin simgesi olarak görülüyor.

HÜRRİYET'in sunumunda İngiltere Başkonsolosloğunu bombalayan Feridun Uğurlu'nun kişilik özellikleri verilirken, bir olumsuzluk bir başka olumsuzlukla pekiştirilmiştir.

8 yıldır aranıyor (Manşet)

Spotlar

Hem de asker kaçağı
İki kardeşi tutuklandı
Kamyonette kardeş adı

(*Hürriyet*, 29 Kasım 2003)

Uğurlu'nun asker kaçağı olduğu bilgisinin yanı sıra, çevresine korku salan birisi olduğu komşularının anlatımlarına dayandırılarak verilmiş haberde. Komşularının anlatımına göre Feridun Uğurlu, “5-6 yıl önce şalvar giyip sakal bırakan Uğurlu, mahalleliyle selamı sabahı kesti. Türbanlı eşine de kara çarşaf giydirdi.” Anne Elif Uğurlu'ya göre oğlunun “dini eğilimleri” yoktu ve “karıncayı bile incitmezdi.” Dini eğilimlerinin olmaması “sapkın” bir din anlayışını; karıncayı bile incitmezdi ifadesi failin masum olduğunu ima eden iki ifade tarzı. Benzer ifade tarzları HSBC saldırısını gerçekleştiren İlyas Kuncak için de kullanılmış. “Umreye dedi katliama gitti” manşetiyle verilen haberde eşi ve çocukları babaları için, “hayatında torpil atmamış, mantar tabancası patlatmamıştır” (*Hürriyet*, 1 Aralık 2003) derken failin masumiyeti vurgulanıyor.

İngiltere Başkonsolosluğu'nu bombalan Feridun Uğurlu ile saldırıların planlayıcılarından olan ancak yakalanamayan Habib Aktaş'ın kişilik profillerini ortaya koyan kelimeler ve ifade tarzları da benzerlikler arz ediyor. Haberde Aktaş'ın olumsuzluk içeren özellikleri öne çıkartılmış. Asker kaçağı olan Aktaş komşularının anlatımına göre kirli sakal bırakıp çevresine korku salan birisi. Aktaş düğününü islami kurallara göre çalgısız, sadece ilahi ve dualar okutarak yapmış.

TÜRKİYE, 29 Kasım 2003 tarihli sayısında Habib Aktaş'ın olumlu özelliğini başlığa çıkarmış: **Bombacı lise birincisi çıktı.** Gazetenin haberinde Aktaş'ın belirleyici özellikleri şöyle sıralanmış: Lise birincisi, asker kaçağı ve eşiyle dini nikahlı olarak yaşıyor. HÜRRİYET aynı konuyu işlediği haberinde “imam nikahı” ifadesine yer vermişti. TÜRKİYE haberinde dini nikah ile resmi nikahın iki ayrı

nikah türü olduğunu vurgulayarak, “dini nikahın” muteber olduğunu anlatmak istiyor. Oysa yasalar önünde geçerli olan tek nikah türü resmi nikahtır.¹⁶

İstanbul saldırılarında hayatlarını kaybeden Musevi vatandaşları tanımlayan kimi ifadeler de sıkça haberlerde kullanılmış. TÜRKİYE, ZAMAN ve HÜRRİYET Türkiye’deki Yahudiler söz konusu olduğunda “Musevi cemaati”, dünyadakiler söz konusu olduğunda “Yahudi” sıfatını kullanmışlardır. Musevi sözcüğünün kullanımında kimi zaman dinsel vurgu, kimi zaman da vatandaşlık vurgusu öne çıkmıştır.” Musevi azınlık” ifadesinde dinsel vurgu kuvvetli, ancak vatandaşlık vurgusu daha zayıf iken, “Musevi yurttaşlar” ifadesinde vatandaşlık bağına yapılan vurgunun altı çizilmektedir. “Musevi cemaat”ifadesinde ise vurgu büyük ölçüde dinsel karakterlidir. ZAMAN ve TÜRKİYE haberlerinde büyük ölçüde dinsel karakteri ağır basan “Musevi cemaati” ifadesine yer verirken; HÜRRİYET ve CUMHURİYET vatandaşlık vurgusu daha kuvvetli olan “Musevi vatandaşlar/yurttaşlar” tanımlamasını haberlerinde kullanmıştır.¹⁷

3.3.2.4 Haber Fotoğrafları ve Karikatürler

Fotoğraf, Susan Sontag’a göre, “mimetik sanatlar arasında en gerçekçi” (1993:65) olanıdır. Haber fotoğrafları gerçekliğin hiçbir müdahale olmaksızın fiziksel-kimyasal bir ortam içinde yeniden üretilmesi şeklinde tanımlanır. Ancak fotoğraf potansiyel olarak açık bir metin olmakla birlikte, okuyucudan haber

¹⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi Prof.Dr. Saim Yeprem, “Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre kıyılan resmi nikah, İslam dininin de geçerli saydığı nikahtır” açıklamasında bulundu. (Hürriyet, 11 Ekim 2006)

¹⁷ Musevi, Hz. Musa’nın yolunu izleyen, onu seven anlamına gelir. Yahudi, Hz. Yakub’un oğlu Yahuda’nın soyundan gelen, İsrail oğulları demektir. Yahudi sözcüğü mecazi anlamda korkak ve cimri anlamlarını da içinde barındırır (TDK Türkçe Sözlük, 1988:688).

fotoğraflarının anlamının haberin söylemsel bütünlüğüne uygun olarak okunması istenir. Bu amaçla haber fotoğrafları çoğunlukla resim altı yazılarla birlikte kullanılır.

Resim altları, başlıklarla benzer işlevlere sahiptir. Gerçekten de, gazetesini açan okurun ilk yaptığı iş ana başlıklara ve fotoğraflara bir göz atmaktır. Okurun bakışı, ilgisini çeken fotoğraftan, doğal olarak resim altına kayar. Burada resim altının önemi, haberin unsurlarını vermesi ve okuru metni okumaya özendirmesidir. İşte bu nedenlerle, gazetelerde, sadece resmi anlatan resim altı yazılarından vazgeçildi, bunun yerine veya buna ek olarak resmi şu veya bu habere bağlayacak nitelikte kısa metinler kullanılmaya başlandı (Gaillard, 1991:120)

Görsel imgenin yazıyla birlikte kullanılmasının amacı anlamı sabitlemektir. Böylece okur görsel olanı anlamlandırırken bir yandan haberin metnini, öte yandan foto-altı yazıları dairevi bir şekilde okuyarak haberi anlamlandırır. Metin ve fotoğraf söylemsel olarak birbirini bütünlediği oranda okur, Roland Barthes'ın dediği gibi, “imgenin yeğlenen anlamını” okumaya ve anlamaya teşvik edilmiş olur (Mutlu, 1998:89). Haber metinlerini kapalı metinler yapan foto-altı yazılardaki demirleyici sözcüklerdir. Haber metinleri sonsuz bir anlamlandırma zinciri boyunca okunan ve anlamlandırılan metinler değildir. Haberin söylemsel kapalılığı çokanamlı bir okumanın önünü keser.

Söz konusu olan şiddet ise haber fotoğraflarının önemi daha da artar. Çünkü haberin dili yaşanan şiddetin diline uygun olarak yapılandığı için, fotoğraf bu dilin en önemli pekiştirici ögesidir. Daha önce de vurgulandığı gibi gazete okuru önce önce imgeye/fotoğrafa dikkat kesilir. Ardından imge okuru metne yönlendirir. Fotoğraflar bu anlamda okuru gazeteyi okumaya davet eden bir ayartıcı olarak işlev görür.

İstanbul bombalamalarında basınımız olaya ilişkin çok sayıda fotoğraf yayınladı. Olayın dramatik özelliği fotoğrafların içeriğine de yansdı. Analiz

ettiğimiz gazetelerde yayınlanan haber fotoğraflarını içeriklerine göre şu şekilde sınıflandırdık.

Fotoğrafın İçeriği	HÜRRİYET	ZAMAN	TÜRKİYE	CUMHURİYET
F 1	29	20	11	21
F 2	43	20	11	12
F 3	8	7	13	9
F 4	10	8	13	7
F 5	30	2	5	3
F 6	11	2	4	2
F 7	7	3	2	3
F 8	3	1	--	4
F 9	11	3	4	2
F 10	2	--	2	--
F 11	6	--	--	--
F 12:	1	--	1	3
TOPLAM	181	66	70	72

Tablo 2: Fotoğrafların Gazetelere Göre Dağılımı

F 1: Olay yerinden enkaz yığını ve parçalanmış otomobiller
F 2: Ölenler ve yaralananlar
F3: Resmi görevlilerin enkaz kaldırma, arama ve kurtarma çalışmaları
F 4: Cenaze törenleri
F 5: Saldırganların fotoğrafları
F 6: Kerem Yılmaz

F 7: Başkonsolos Rogert Short
F 8: Ölen polis memurları
F 9: Bush ve Blair bir arada
F 10: 11 Eylül'den kareler
F 11: Önce-sonra fotoğrafları
F12: Çarşafli ve türbanlı kadınlar, sakallı erkekler.

İstanbul'daki bombalı saldırılarla ilgili en çok fotoğraf yayınlayan gazete HÜRRİYET olmuştur. 11 Eylül saldırıları çerçeve içine yerleştirerek haberleştiren HÜRRİYET, her iki saldırıdan sonra çekilen fotoğrafları yan yana kullanarak bu çerçeveyi pekiştirmiştir. Ayrıca önce ve sonra diyebileceğimiz fotoğraf kullanımını sadece HÜRRİYET'te görüyoruz. Gazete, patlamalarda tahrip olan binaları, patlama öncesindeki eski halleriyle birlikte haberde kullanarak yıkımın boyutlarını ve yarattığı dehşeti okurlarına vermiştir.

Fotoğraf kullanımıyla ilgili olarak dikkati çeken bir diğer nokta olaylarla ilgili olarak göz altına alınan ve saldırganların akrabaları olduğu belirtilen türbanlı, çarşafly ve sakallı insanların fotoğraflarının resim altı yazılarında vurgulanan noktaların farklı oluşudur. HÜRRİYET ve CUMHURİYET bu insanların gözüaltına alınmaları sırasında çekilmiş fotoğrafını haberlerinde kullanırken, resim altı yazısında gözüaltına alınan kadınların türban ya da çarşaflarını, erkeklerin ise sakallı ve sarıklı oldukları bilgisine yer vermiştir. ZAMAN ve TÜRKİYE ise bu kimselerin serbest bırakılmaları sırasındaki fotoğraflarını sayfalarında yayımlamıştır. ZAMAN ve TÜRKİYE resim altı yazılarında bu insanların serbest bırakıldıklarını belirtirken, kıyafetlerine dair tanımlayıcı herhangi bir ifadeye yer vermemiştir. Böylelikle HÜRRİYET ve CUMHURİYET'te bu kişilerin suçlu olabilecekleri şüphesi ima edilirken; ZAMAN ve TÜRKİYE'de suçsuzluğa, dolayısıyla da masumiyete vurgu yapılmıştır.

Fotoğrafların yanı sıra görsel anlatımı güçlendirmek ve okuru bilgilendirmek amacıyla haberlerde krokilere yer verilir. Örnekolayımızda aşağıda Tablo 3'te görüldüğü gibi HÜRRİYET 3, ZAMAN ise sayfalarında 6 krokiye yer vermiştir. Krokilerde patlamaların meydana gelen yerler ayrıntılı olarak gösterilmiştir.

ZAMAN'ın krokilerinde patlamaların gerçekleştiği sinagoglar altı köşeli Davud Yıldızı'yla, İngiliz Başkonsolosluğu İngiliz bayrağı ile ve HSBC Bankası da bankanın logosuyla gösterilmiştir. Böylece ZAMAN bombalı saldırıların Musevileri ve İngiliz çıkarlarını hedef aldığı yönündeki tezini görsel olarak ta pekiştirmiştir. HÜRRİYET'in krokileri patlamaların dehşetini gösteren geniş fotoğrafların zemini üzerine okura sunulmuştur.

GAZETELER	KARİKATÜR	KROKİ
HÜRRİYET	6	3
ZAMAN	9	6
TÜRKİYE	--	--
CUMHURİYET	45	--
TOPLAM	60	9

Tablo 3: Gazetelerde Yayımlanan Karikatür ve Kroki Sayıları

Haber fotoğraflarının yanında karikatürler de görsel anlatımın aracı olarak gazetelerde yer alırlar. Sanayi toplumunun anlatım biçimi olarak ortaya çıkan karikatür¹⁸, kişi ya da olayların gülünç ve çelişkili taraflarını abartılı çizgilerle mizaha dönüştürme sanatıdır. Günümüz karikatür sanatında bu mizaha dönüştürmede büyük ölçüde çizgilere eşlik eden konuşma balonları kullanılmaktadır.

Karikatürler gazetelerin ideolojik tercihlerini ortaya koymaları ve olayları nasıl çerçevlendirdiklerinin önemli birer göstergesidir. Karikatürlerin amacı genel olarak okuru güldürmek, güldürürken de düşündürmektir.

¹⁸ Karikatür sözcüğünün İtalyanca *caricatura*'nın doldurmak, yüklemek (*to load*), değerini yükseltmek, mecazi olarak da abartmak, alay etmek anlamlarına gelen *caricare*'den türediği sanılmaktadır (Ana Britannica).

Tablo 3’te görüldüğü gibi analiz ettiğimiz gazeteler arasında patlamalarla ilgili olara en çok karikatür yayımlayan gazete CUMHURİYET olmuştur. Bu gazeteyi sırasıyla ZAMAN ve HÜRRİYET takip etmektedir. TÜRKİYE, sayfalarında olayla ilgili olarak hiç karikatüre yer vermemiştir.

Gazeteler arasındaki politik-ideolojik farklılıkların karikatürlerin içeriklerine yansıdığı görülmüştür. En çok karikatür yayımlayan CUMHURİYET’te teröristler “karga”ya benzetilmiştir. Bir karikatürün alt yazısında, “Her türlü terör hizmeti verilir. LEŞ KARGA A.Ş.” ifadesi yer alırken, Karikatürist Semih Poroy da teröristi ağzında bomba tutan bir karga ile resmetmiştir. Buna karşılık barış ağzında zeytin dalı tutan beyaz bir güvercinle temsil edilmiştir Poroy’un karikatüründe.

CUMHURİYET’in çizeri Musa Kart’ın karikatürlerindeki teröristlerin belirleyici özellikleri şunlardır: Uzun sakallı ve bıyıklıdırlar, şalvar giyer, takke takar ve tespih taşırlar, yüz ifadeleri korkutucudur, acımasızdırlar. Genel olarak ellerinde tespih ve bomba ile çizilen bu klişeleşmiş terörist imgesi aslında batılı haber medyasının dolaşıma soktuğu terörist imgesine fazlasıyla benzemektedir.

En sık rastlanan bir diğer benzetmede ise teröristler fitili yanmakta olan bir bombayla temsil edilmektedir. Turhan Selçuk bir karikatüründe teröristi el bombası şeklinde çizmiş ve başına da bir sarık geçirerek saldırılardaki aşırı islamcı bağlantısına vurgu yapmıştır. Bu karikatürün alt yazısı şöyle: “Dabılyu Buş’un yarattığı canavar...”. Turhan Selçuk’un diğer karikatürlerinde teröristler sakallı, sarık ya da takke takan, şalvar giyen ve üzerinde el bombası taşıyan kişiler olarak resmedilmişlerdir.

HÜRRİYET çizeri Latif Demirci’nin çizgilerinde terörist vampiri andıran dişleriyle korkunç bir yaratığa benzetilmiştir. “Bülent çiziyor” başlıklı karikatür

köşesinde de terörist üzerinden kan akan korkunç bir yaratık olarak çizilmiştir.

ZAMAN'ın çizeri Dağıstan Çetinkaya “Kral ve Soyтары” başlıklı üç kareden oluşan karikatür köşesinde terörist saldırıları kral ve soytarısının ağzından yorumlamıştır. Çetinkaya'nın çizimlerinde terörü kraldan çok soytarısının eleştirmesi dikkat çekicidir. Çetinkaya'nın çizgilerinde belli bir terörist tipine göndermede bulunulmuyor. Bunun yerine terör karşısında birlik ve bütünlüğe çağrı yapan, duygu yönü ağır basan ifadeler öne çıkıyor.

SONUÇ ve GENEL DEĞERLENDİRME

“Medya ve Terör: Kasım 2003 Bombalama Olaylarının Yazılı Basında Sunumu” başlıklı tez çalışmamızda Türkiye’de meydana gelen bir dizi bombalama olayının yazılı basında nasıl sunulduğunu analiz etmeye çalıştık. Çalışmanın amacı girişte belirttiğimiz varsayımlar temelinde Türk basınının güvenilir kaynakların durum tanımlarını nasıl yeniden ürettiğinin ortaya koymaktır. Bu amacı gerçekleştirebilmek için eleştirel kuramın parametreleri içinden hareket edilmiş, medyanın, toplumsal-siyasal-ekonomik bir oluşumda ideolojik/hegemonik bir güç olarak işlev gördüğü düşüncesinden yola çıkılmıştır. Sadece gazeteler arasındaki benzerlikleri değil, farklılıkları da ortaya çıkarmayı amaçladık.

Bombalı intihar saldırılarının Türk yazılı basınında nasıl sunulduğunu ortaya koymak amacıyla mülkiyet yapıları ile ideolojik-politik yönelimleri farklı olan dört ulusal gazetede on beş gün boyunca yayımlanan haber metinleri üzerinde nitel bir çözümleme gerçekleştirildi. Araştırma evrenimize dahil ettiğimiz bu dört gazete sırasıyla HÜRRİYET, ZAMAN, TÜRKİYE ve CUMHURİYET’tir.

Araştırmamızda ulaştığımız sonuçları maddeler halinde şöyle sıralayabiliriz:

1. Basın saldırıları haberleştirirken şiddet temasını öne çıkarmış ve kurbanları yaşadıklarına odaklanmıştır. Patlamalar terörizm anateması etrafında kurulduğu için, gazetelerin haber dili de şiddetin ve terörün diline uygun olarak yapılanmıştır. Daha önce de belirttiğimiz gibi haberde kurban-merkezli sunum, şiddete ve bunun insanlar üzerindeki yıkıcı etkileri üzerine odaklanır.

Gazeteler arasında kurban-merkezli sunuma en çok yer ayıran gazete HÜRRİYET olmuştur. Bunun nedeni HÜRRİYET’in popüler basını temsil etmesidir.

Gazete kurbanların yaşamöykülerini ayrıntılı olarak vermiş ve okurun ilgisini çekmek için de dramatik bir dil kullanmayı yeğlemiştir. HÜRRİYET ayrıca kurbanların fotoğraflarına sayfalarında en geniş yeri ayıran gazete olmuştur. Acı-hüzün, mutluluk-mutsuzluk gibi ikili karşıtlıkları okurun zihninde kurabilmek için HÜRRİYET, kurbanların mutluluk anlarında çekilmiş fotoğrafları ile cenaze töreninde çekilen fotoğrafları bir arada kullanmıştır. ZAMAN, kurbanları dinsel göndermeleri olan bir dil kullanarak sunmuştur. Saldırıların Ramazan ayında olması bunda etkili olmuştur. Kurbanların geçmişlerindeki dindarlıkları, çocuk kurbanların oruç tutmaya heveslenmeleri, gittikleri dinsel kurslar gibi temalar ZAMAN'ın sunumunda öne çıkmaktadır. TÜRKİYE ılımlı milliyetçi çizgisinin de etkisiyle patlamalarda ölen Türk vatandaşlarını "Türk" kimliğini öne çıkartarak vermiş. Türk bayrağına sarılı cenazeler teması sıkça işlenmekle birlikte, patlamalarda ölen Musevi vatandaşların da cenazelerinin Türk bayrağına sarılı olması TÜRKİYE'nin yanı sıra ZAMAN'ın haberlerinde de altı çizilerek verilmiştir. CUMHURİYET ise daha az fotoğraf kullanmakla birlikte patlamalarda hayatını kaybeden Musevi vatandaşların Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına vurgu yaparak, Osmanlı İmparatorluğu'ndan bu yana yaşanan ortak tarihsel birliğe dikkat çekmiştir. Diğer gazetelerle kıyaslandığında CUMHURİYET kurbanları sunarken daha ölçülü bir dil kullanmıştır, denebilir. Son olarak analiz sırasında basınımızın patlamalarda hayatını kaybeden Türk vatandaşı Museviler için "Musevi" sözcüğü kullandığını, Türkiye dışındaki Musevilerden söz edildiğinde ise "Yahudi" sözcüğünü tercih ettiğini bulguladık.

2. Haberlerde teröristleri saldırıya iten nedenlerden çok teröristlerin kullandıkları taktikler üzerinde yoğunlaşmıştır. Taktikler, Paletz ve

arkadaşlarının belirttiği gibi, “en görünür olan ve en kolay açıklanabilen” ve “konusu şiddet olan haberlerin çoğunda haberi bütünleyen” ögedir (1982:152). Taktikler üzerindeki bu yoğunlaşma, terörist saldırılara yol açan sosyo-ekonomik ve siyasal nedenlerin göz ardı edilmesine yol açmaktadır. Taktiklere bu kadar ağırlık verilmesinin temel nedeni akredite kaynakların saldırıların nasıl yapıldığıyla çok daha fazla ilgilenmeleridir. Gerek hükümet kaynakları gerekse emniyet ve istihbarat birimleri failleri bulmaya odaklandıkları için yaptıkları açıklamalar büyük ölçüde taktikleri ve faillere dönük olmaktadır.

İstanbul’daki patlamalarda basın, saldırılarda kullanılan araçlar, bu araçların sahipleri, bombaların tipi ve nasıl hazırlandıkları, saldırının nasıl ve nerede planlandığı gibi konulara geniş yer ayırmıştır. HÜRRİYET saldırılarda kullanılan taktiklere bakarak saldırıların El Kaide tarafından gerçekleştirilme olasılığının kuvvetli olduğunu ilk günlerden itibaren vurgulamıştır. ZAMAN da taktikler üzerinde durmasına rağmen, bunu büyük ölçüde “islami terör” nitelemesinden uzak durmak için yapmıştır. Her iki saldırı dalgasında da hedef alınan binaların güvenlik kameralarının kayıtlarına ve DNA testlerinden elde edilecek sonuçlara büyük önem atfeden ZAMAN, El Kaide yerine PKK yada kimi uluslararası istihbarat örgütlerinin işin içinde olabileceğini ima eden akredite kaynakların durum tanımlarına yer vermeyi tercih etmiştir. CUMHURİYET taktiklere yoğunlaşmakla birlikte El Kaide ile Hizbullah bağlantısı üzerinde ısrar etmiştir. TÜRKİYE hükümet ve emniyet kaynaklarının açıklamalarını öne çıkarırken, tıpkı ZAMAN gibi islami terör nitelendirmesinden uzak durmaya özen göstermiştir.

3. Hükümet kaynaklarının birlik ve bütünlüğü öne çıkaran resmi söylemi haberde yeniden kurulmuş ve bu durum kapanmaya neden olmuştur. Taktiklere

bu kadar ağırlık verilmesinin temel nedeni akredite kaynakların saldırıların nasıl yapıldığıyla çok daha fazla ilgilenmeleridir. Gerek hükümet kaynakları gerekse emniyet ve istihbarat birimleri failleri bulmaya odaklandıkları için yaptıkları açıklamalar büyük ölçüde taktikleri ve faillere dönük olmaktadır. Bununla bağlantılı bir başka durum ise hükümet yetkililerinin terör gibi halkı korku ve paniğe sevkeden olaylar karşısında halkı sağduyulu olmaya ve birlik ve bütünlüğü korumaya çağıran resmi açıklamalar yapmasıdır. Haberde resmi söylem olarak adlandırılabilen bu bakış açısında hükümetin söylemlerinde kararlılık ve teskin edici açıklamalar ile saldırıları aydınlatmaya dönük adli ve polisiye eylemler (arama, tutuklama gibi) öne çıkmaktadır. Ayrıca medyaya konulan yayın yasağı ve medyanın bu yasağa verdiği tepki de resmi söylemin bir parçasını oluşturmaktadır.

Analiz ettiğimiz tüm gazetelerde resmi kaynaklarca üretilen birlik ve bütünlük söyleminin yeniden kurulduğunu gördük. “Dimdik ayaktayız”, “bizi yıkamazlar”, “sağduyulu olalım”, “kenetlendik”, “tek yürek olduk”, “birliğimizi koruyalım” gibi bütünlüğe vurgu yapan bu onaylayıcı ritüeller aslında saldırıların nedeni üzerine kamuyounda geniş çaplı bir tartışmanın önünü kesmiştir. Bir başka deyişle resmi söylem ve bunun basınımız tarafından yeniden üretilmesi haberde kapanmaya neden olmuştur. HÜRRİYET ve CUMHURİYET bu kapanmayı zorlarken, ZAMAN ve TÜRKİYE büyük ölçüde iktidarının söylemini destekleyen bir dil kullanmıştır. HÜRRİYET saldırıların üzerinden bir hafta geçmesine rağmen resmi açıklama yapmayan hükümeti, örgütün adını koyamadığı için eleştirirken, Türk vatandaşı olan faillerin geçmişlerinden yol çıkarak El Kaide bağlantısının izini sürmüştür. CUMHURİYET özellikle ikinci saldırı dalgasının ardından açıkça AKP hükümetine cephe alarak olayların hükümetin Hizbullah başta olmak üzere dinci

terör örgütlerine karşı operasyonları azaltmasına bağlamıştır. CUMHURİYET hükümetin Eve Dönüş Yasası ile hapisteki çok sayıda Hizbullah militanının serbest kalmasının bu saldırılara neden olduğunu ve hükümetin bunda sorumluluğu olduğu tezini ısrarla işlemiştir. CUMHURİYET bu muhalif tavrını CHP'nin açıklamalarına geniş yer vererek pekiştirmiştir. ZAMAN ve TÜRKİYE ise haberlerinde hükümeti destekleyen bir dil kullanmıştır. Her iki gazete de Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün açıklamaları başta olmak üzere değişik haber kaynaklarının resmi söylemi destekleyen açıklamalarını kimi zaman tırnaklarından atarak başlığı çıkarmışlardır. Böylece resmi söylemin durum tanımları halkın ortak düşüncesiymiş gibi sunulabilmiştir.

Hükümetin koyduğu medya yasağı karşısında gazetelerin tepkilerinin farklı olduğunu gördük. HÜRRİYET ve CUMHURİYET hükümeti bu yasaktan dolayı eleştirirken; ZAMAN ve TÜRKİYE hükümetin “sorumlu yayıncılık çağrısı”na destek vermiştir. HÜRRİYET İstanbul Emniyet Müdürü Celalettin Cerrah'ın ölümlerden medyayı sorumlu tutan açıklamasını, “Cerrah Müdür Suçluyu Buldu” (23 Kasım 2003) şeklinde manşetine taşıyan tek gazete olmuştur. CUMHURİYET'in medya yasağı konusunda da eleştirel tavrını koruduğu görülmüştür. ZAMAN ve TÜRKİYE Başbakan Erdoğan'ın medyaya yönelik olarak yaptığı “sorumlu yayıncılık” çağrılarını başlığa çekerek hükümete yönelik desteğini açıkça ortaya koymuştur.

EK 1:

Gazetelerin 2003 Yılı Kasım Ayındaki Aylık ve Günlük Satış Rakamları

<u>Gazete Adı</u>	<u>Sayfa Sayısı</u>	<u>Aylık Tirajı</u>	<u>Günlük Fiili Satış Ort.</u>
Cumhuriyet	20	2.161.523	46.462
Tercüman	22	5.587.599	126.184
Dünya	21.94	1.157.777	25.484
Gözcü	12	4.772.732	115.814
Hürriyet	38.77	17.506.793	487.652
Milli Gazete	20	804.134	14.040
Milliyet	49.44	10.783.444	284.206
Posta	29.70	15.818.716	454.231
Radikal	32.90	2.166.707	44.271
Sabah	58.38	13.513.581	369.450
Star	25.36	7.505.412	179.606
Takvim	25.08	8.501.726	214.612
Türkiye	24	4.417.364	109.911
Vatan	32.60	10.088.938	267.917
Yeni Asya	12	401.874	10.906
Yeni Şafak	24	4.544.100	119.415
Zaman	24	9.669.995	279.635

Kaynak: Basın İlan Kurumu Ankara Şube Müdürlüğü

ÖZ

MEDYA VE TERÖR:

Kasım 2003 Bombalama Olaylarının Yazılı Basında Sunumu

IŞIK, Hasan Hüseyin

Yüksek Lisans Tezi,

Gazetecilik Anabilim Dalı

Tezi Yöneten: Doç. Dr. M. Ayşe İNAL

Kasım 2006, 104 s.

Bu çalışmanın amacı İstanbul'da 15 ve 20 Kasım 2003 tarihinde meydana gelen bombalı intihar saldırılarının Türk yazılı basınında nasıl temsil edildiğini ortaya koymaktır.

Çalışmada benimsenen birinci varsayıma göre terör edimleri haber medyasında şiddet ekseninde ve kurban-merkezli bir bakış açısıyla sunulmaktadır. İkinci varsayıma göre terör edimleri karşısında hükümetlerin birlik ve bütünlüğü öne çıkaran 'resmi söylem'inin haber metinlerinde yeniden kurulması ideolojik kapanmaya neden olmaktadır.

Bu çerçevede ideolojik-politik yönelimleri farklı olan ve ulusal çapta yayımlanan dört günlük gazete seçilerek konuyla ilgili olarak 15 boyunca yayımlanan haberler üzerinde nitel bir çözümleme gerçekleştirildi. Bu kapsamda HÜRRİYET (popüler), ZAMAN (islamist), TÜRKİYE

(muhafazakar- ılımlı milliyetçi) ve CUMHURİYET (sol) gazeteleri çalışmanın örneklemini oluşturdu.

Yapılan nitel çözümlemenin sonucunda tüm gazetelerin, aralarındaki farklılıklara rağmen, terör edimlerini kurban-merkezli bir bakışla sundukları bulgulanmış ve akredite kaynaklarca üretilen ‘resmi söylem’in haberde ideolojik bir kapanmaya neden olduğu saptanmıştır. Bu kapanma haber metinlerinde saldırıların temel nedenlerinin göz ardı edilmesiyle sonuçlanmıştır. Ayrıca seçilen gazetelerin ideolojik-politik farklılıklarının haberlerin içeriğine etki ettiği görülmüştür.

ABSTRACT

MEDIA AND TERRORISM:

Presentation of İstanbul Bomb Blasts in Turkish Daily Press

IŞIK, Hasan Hüseyin

Postgraduate Dissertation

Department of Journalism

Supervisor: Associate Prof. Dr. M. Ayşe İNAL

November 2006, 104 p.

This study aims at to investigate how the suicide bomb attacks which occurred in İstanbul in 2003 presented in Turkish daily press.

The first assumption of the study is that terrorism is presented in the news media in terms of violence and victim-centered approach. It is second assumption defended in this study is that the reproduction of the ‘official discourse’ which comprise of the government’s call to unity, causes the ideological closure.

In this frame four major Turkish dailies which have different political and ideological leanings are selected and a qualitative content analysis is conducted on the news texts. The chosen newspapers are HÜRRİYET (popular), ZAMAN (pro-islamist), TÜRKİYE (conservative and mild nationalist) and CUMHURİYET (left).

Despite differences between the newspapers, it is observed that all the newspapers are represented the terrorism in terms of victim-oriented approach. The second result is that reproduction of the “official discourse” resulted in the ideological closure, so that basic reasons of the attacks are ignored. Finally it is observed that the ideological and political differences amongst the dailies affect the content of the news texts.

K A Y N A K Ç A

A) KİTAPLAR ve MAKALELER

- Akca, Emel Baştürk (1999), **Ulusal Söylemin İnşasında Yazılı Basın ve Kardak Krizi Örnekolayı**, AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayımlanmamış yüksek lisans tezi.
- Akdağ, Mustafa (1975), **Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası**, Bilgi: Ankara.
- Altın, Başak (1998), **Haber Üretim Süreci**, AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, yayımlanmamış yüksek lisans tezi.
- Althusser, Louis (1991), **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, çev. Y. Alp ve M. Özışık, İletişim: İstanbul.
- Armaoğlu, Fahir (1991), **Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: Ankara, 2. baskı.
- Arno, Andrew ve Dissanayake Wimal (Ed.) (1984), **The News Media in National and International Conflict**, Westview Press: London.
- Avşar, Bozkurt Zakir (tarihsiz), **Kitle İletişim Araçları ve Terör**, Kamer.
- Barrett, Marvin (1978), **Rich News Poor News**, Thomas Y. Crowell Company: New York.
- Berger, Arthur Asa (1993), **Kitle İletişiminde Çözümleme Yöntemleri**, Anadolu Üniversitesi Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Yay.
- Bochenski, Joseph (1995), **Felsefece Düşünmenin Yolları**, çev. Kurtuluş Dinçer, Ark: Ankara.

- Cohen, Akiba A. (vdiğ.) (1990), **Social Conflict and Television News**, SAGE
- Chomsky, Noam (1999), **Uluslararası Terörizm: Görünüş ile Gerçek**, içinde, *Terörizm Efsanesi*, Ayraç: Ankara, s. 7-49.
- Cordan, İtir (2001), **Ulusal Televizyonların Haber Bültenlerinde Şiddetin Temsili**, A.Ü. Sos. Bil. Entt. Enst. Yayınlanmamış y. Lisan tezi.
- Curran, James vdiğ., (1989), **İletişim Araçları Üzerine Çalışmalar: Kuramsal Yaklaşımlar**, çev. Meral Özbek, AÜ İLEF, *Yıllık*.
- Curran, James (1993), **Kamusal Bir Alan Olarak Medyayı Yeniden Düşünmek**, içinde AÜ İLEF, *Yıllık*, s. 215- 245.
- Curran, James (1994), **Kitle İletişimi Araştırmasında Yeni Revizyonizm: Bir Yeniden Değerlendirme Çabası**, içinde *Medya İktidar İdeoloji*, (derl. ve çev.) Mehmet Küçük, Ark: Ankara.
- Çitlioğlu, Ercan (2002), **Türkiye’de Dini Terörizm ve Hizbullah**, Ali Tarhan (Ed.) *Dünyada ve Türkiye’de Terör*, Ankara: TCMB.
- Denoyer, Pierre (1963), **Modern Basın**, çev. Adnan Cemgil, Remzi Kitabevi: İstanbul.
- Enzensberger, Hans Magnus (1979), **Bir “Kitle İletişimi Araçları Teorisi”nin Oluşturucu Öğeleri**, çev. Ünsal Oskay, *Birikim*.
- Fiske, John (1985), **Introduction To Communication Studies**, Methuen.
- Fiske, John (1989), **Television Culture**, Routledge.
- Gaillard, Philippe (1991), **Gazetecilik**, İletişim: İstanbul.
- Gettell, Raymond Garfield (1949), **Political Science**, Ginn and Company.

- Gilbert, Paul (1998), **Yayıncılığın Oksijeni: Terörizm ve Habercilikte Sınırlandırmalar**, içinde *Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar*, A. Belsey ve R. Chadwick (Ed.), Ayrıntı: İstanbul.
- Hackett, Robert A (1997), **Bir Paradigmanın Önemini Yitirishi**, çev. Ayşe İnal, AÜ İLEF, *Yıllık*, s. 31-71.
- Hall, Stuart (1989), **Ideology**, *International Encyclopedia of Communication*, (Ed.) Erick Barnouw, Oxford University Press. (4 cilt).
- Hall, Stuart (1994a), **İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulmanın Geri Dönüşü**, içinde *Medya İktidar İdeoloji*, (Der.ve Çev.) Mehmet Küçük, Ark: Ankara.
- Hall, Stuart (1994b), **Kültür, Medya ve İdeolojik Etki**, içinde *Medya İktidar, İdeoloji*, Ark: Ankara.
- Halloran, James D. (1983), **Kitle İletişimi: Şiddetin Belirtisi mi? Yoksa Nedeni mi?**, çev. Ruşen Keleş, *İletişim ve Toplum Sorunları: Kuram ve Uygulama*, UNESCO-Türk Sosyal Bilimler Derneği, Olgaç Matbaası, s. 62-84.
- Hardt, Hanno (1994), **Eleştirel'in Geri Dönüşü ve Radikal Muhalefetin Meydan Okuyuşu**, içinde *Medya, İktidar İdeoloji*, (çev. Derl.) Mehmet Küçük, Ark: Ankara, s.1-45.
- Hartley, John (1989), **Understanding News**, Routledge: London.
- Herman, Edward S. ve O'Sullivan Gerry (1999), **İdeoloji ve Kültür Endüstrisi Olarak 'Terörizm'**, içinde *Terörizm Efsanesi*, çev. Bahadır Sina Şener, Ayraç: Ankara.

- İnal, Ayşe (1993), **Haber Üretim Sürecine Farklı İki Yaklaşım**, AÜ İLEF, Yıllık. s. 155-179.
- İnal, Ayşe (1994), **Haber Metinlerine Eleştirel Bir Bakış: Temel Sorunlar ve Örnek Çalışmalar**, AÜ İLEF Yıllık, s. 135-163.
- İnal, Ayşe (1995), **Yazılı Basın Haberlerinde “yapısal” Yanlılık Sorunu**, *Toplum ve Bilim*, 67-Güz., s. 111-134.
- İnal, Ayşe (1996), **Haberi Okumak**, Temuçin Yayınları: İstanbul.
- Jenks, Chris (1993), **Culture**, Routledge.
- Kaya, Raşit (1985), **Kitle İletişim Sistemleri**, Teori: Ankara.
- Keane, John (1992), **Medya ve Demokrasi**, çev. Haluk Şahin, Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Keleş, Çiler (1997), **İdeolojik İnşa Sürecinin Bir Çözümlemesi: Medya ve Özelleştirme**, AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, yüksek lisans tezi.
- Keleş, Ruşen ve Ünsal, Artun (1982), **Kent ve Siyasal Şiddet**, AÜ. SBF.
- Kışlalı, Ahmet Taner (1990), **Siyaset Bilimi**, İmge: Ankara.
- Kışlalı, Ahmet Taner (1991), **Siyasal Sistemler**, İmge: Ankara.
- Laçiner, Sedat (2002), **70’li Yıllar ve Ermeni Terörizmi**, içinde *Dünyada ve Türkiye’de Terör*.
- Lee, Chin-Chuan ve Chan, Joseph Man (1990), **The Hong Kong press coverage of the Tiananmen protests**, *Gazette* (46), s. 175-195.
- Kongar, Emre (2002), **Yeni Ekonomi Sürecinde Türkiye (panel)**, içinde *Dünyada ve Türkiye’de Terör*.
- Mannoni, Pierre (tarih yok), **Korku**, çev. Işın Gürbüz, Yeni Yüzyıl Kitaplığı.

- Mattelart ve Mattelart (1998), **İletişim Kuramları Tarihi**, çev. Merih Zıllıoğlu, İletişim Yayınları: İstanbul.
- McQuail, Denis (1989), **Mass Communication Research**, içinde *International Encyclopedia of Communication*.
- Michaud, Yves (tarihsiz), **Şiddet**, çev. Cem Muhtaroglu, Yeni Yüzyıl Kitaplığı.
- Miller, Abraham H. (1989), **Terrorism**, *International Encyclopedia of Communication*, cilt: 4., s.230-232.
- Ortaylı, İlber (2002), **Dünyada ve Türkiye’de Tarihte Terör**, *Dünyada ve Türkiye’de Terör*, Ankara: TCMB.
- Özcan, Nihat Ali (2002), **Bir Terör Örgütü Olarak PKK: İdeolojisi, Yöntemi, Yükselişi ve Çöküşü**, içinde *Dünyada ve Türkiye’de Terör*.
- Paletz David L (vdiğ.) (1982), **Terrorism On TV News: THE IRA, THE FALN, and THE RED BRIGADES**, *Television Coverage of International Affairs* (Ed.) William C. Adams, Ablex Publ. Corp.
- Postman Neil ve Powers Steve (1996), **Televizyon Haberlerini İzlemek**, çev. Aslı Tunç, Kavram Yayınları: İstanbul.
- Ramonet, Ignacio (2000), **Medyanın Zorbalığı**, çev. Aykut Derman, Om: İstanbul.
- Said, Edward (1984), **Haberlerin Ağında İslam**, çev. Alev Alatl, Pınar Yayınları: İstanbul.
- Schiller, Herbert (1993), **Zihin Yönlendirenler**, çev. Cevdet Cerit, Pınar Yayınları: İstanbul.

- Schlesinger, Philip (1994), **Medya Devlet ve Ulus**, çev. Mehmet Küçük, Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Swingewood, Alan (1998), **Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi**, çev. Osman Akınhay, Bilim ve Sanat: Ankara.
- Tan, Zoe C. W. (1989), **The Role of Media in Insurgent Terrorism: issues and perspectives**, *Gazette* (44), s. 91-215.
- Tavas, Taner (1999), **Terörizm Bağlamında İntihar Saldırıları Örnekolayı**, AÜ. Sos. Bil. Enst., Yayınlanmamış yüksek lisans tezi.
- Taylor, Peter (1993) **Politik Şiddetin Anlambilimi**, çev. Mine Gencel, AÜ İLEF, *Yıllık*, s. 271-282.
- Thompson, John B. (1992), **Ideology and Modern Culture**, Polity Press.
- Tokgöz, Oya (1973), **Çağımız Gazeteciliğinin Özellikleri**, AÜ. SBF. BYYO, *Yıllık*, s. 267-279.
- Tulgar, Ayçetin (1970), **Haber Tekniği**, Ulusal Basımevi: Ankara.
- Van Dijk, Teun (1988), **News as Discourse**, NJ: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Van Dijk, Teun (1993), **The interdisciplinary study of news as discourse**, içinde *A handbook of qualitative methodologies for mass communications research*, (ed.) K.B. Jensen ve N.W. Jankowski, Routledge: London.
- Vincent Richard A. (1997), **The ‘Troubles’ As Portrayed In Four Irish Newspapers**, *Gazette* Vol., 59(6), SAGE.
- Weimann Gabriel (1983), **The Theater of Terror: effects of press coverage**, *Journal of Communication* Vol., 33, Nu. 1, Kış.

- Wright, Charles R, (1959), **Mass Communication**, Random House: New York.
- Zincirkıran, Necati (1994), **Hürriyet ve Simavi İmparatorluğu**, Gençlik Yayınları.

B) ANSİKLOPEDİLER VE SÖZLÜKLER

- **Encyclopedia of Terrorism and Politicial Violence**, (haz.) John Richard Thackrah, 1987, Routledge & Kegan Paul Ltd.
- **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, (haz.) Ferit Devellioğlu.
- **İletişim Sözlüğü**, (haz.) Erol Mutlu (3. baskı), 1998, Ark: Ankara.
- **Türk Dil Kurumu Sözlüğü** (1988), TDK Yayınları.
- **White's Political Dictionary**, Wilbur W. White, (1948 ikinci baskı), The World Publ., Company.
- **The New Fontana Dictionary of Modern Thought**, (1999) (Ed.) Alan Bullock & Stephen Tromley, HarperCollins Publishers, (üçüncü baskı).